



# analiza politicii investiționale



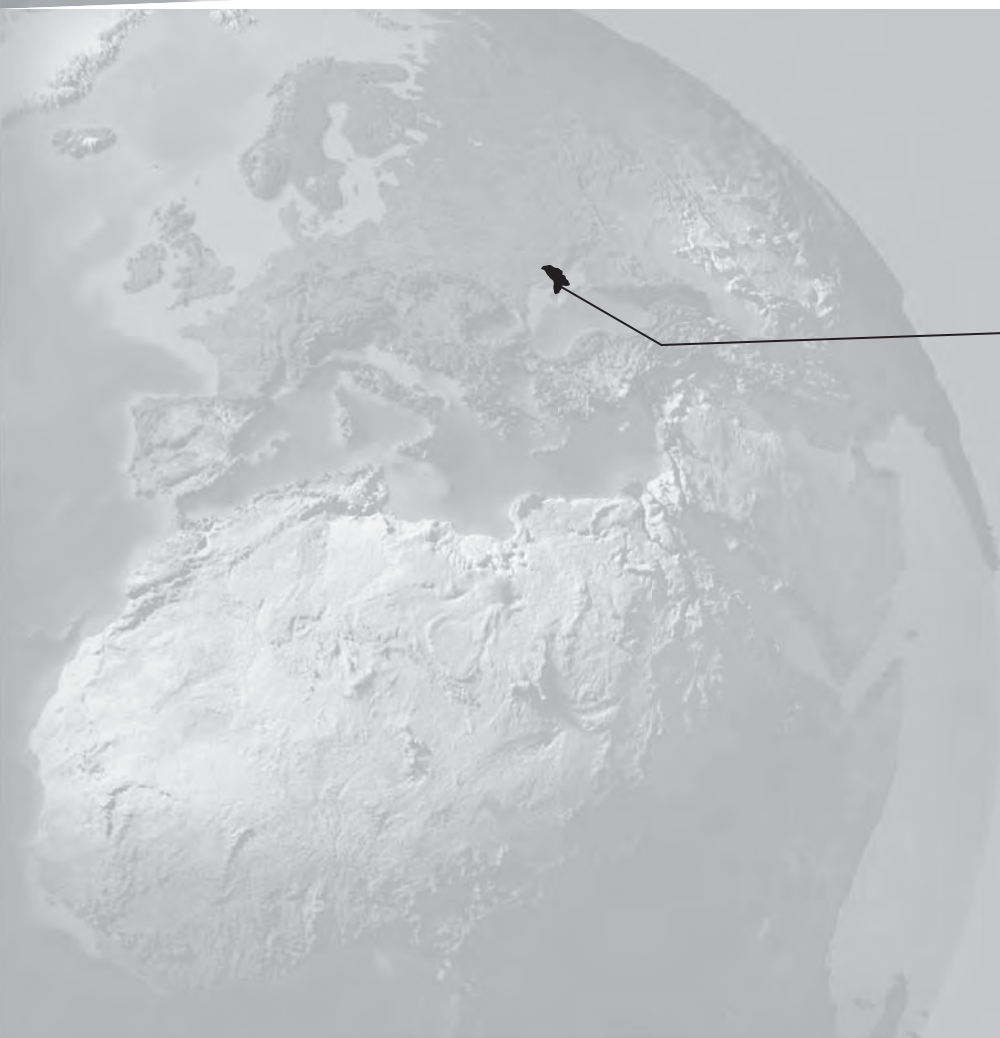
**REPUBLICA  
MOLDOVA**



ORGANIZAȚIA  
NAȚIUNILOR UNITE



# Analiza politicii investiționale



**REPUBLICA  
MOLDOVA** 



## Notă

UNCTAD servește ca centru de legătură în cadrul Secretariatului Națiunilor Unite pentru toate aspectele legate de investițiile străine directe. Această funcție a fost exercitată anterior de Centrul Națiunilor Unite pentru Corporațiile Transnaționale (1975-1992). Activitatea UNCTAD se realizează prin deliberări, cercetări și analize interguvernamentale, activități de asistență tehnică, seminarii, ateliere de lucru și conferințe.

Termenul “țară”, în contextul acestui studiu, se referă, de asemenea, la teritorii sau zonă, după caz; denumirile utilizate și prezentarea materialului nu implică exprimarea vreunei opinii din partea Secretariatului Națiunilor Unite cu privire la statutul juridic al unei țări, al unui teritoriu, oraș, al unei zone sau al autorităților acestora, sau cu privire la delimitarea frontierelor sau a hotarelor acestora. În plus, denumirile grupurilor de țări au fost utilizate exclusiv în scopuri statistice sau analitice și nu reflectă neapărat o opinie cu privire la stadiul de dezvoltare la care a ajuns o anumită țară sau zonă în procesul de dezvoltare.

În tabele au fost folosite următoarele simboluri:

- **Două puncte (..)** indică faptul că datele nu sunt disponibile sau nu au fost raportate separat.
- **Cratima (-)** indică faptul că un indicator este egal cu zero sau valoarea acestuia este nesemnificativă.
- **Blancul** în tabel indică faptul că indicatorul nu este aplicabil.
- **Bara oblică (/)** între datele care reprezintă anii, de exemplu, 2009/10, indică un an financiar.
- **Utilizarea unei linii de pauză (–)** între datele care reprezintă anii, de exemplu, 2008–2010 semnifică o perioadă întreagă, inclusiv anul de la început și cel de la sfârșit.

Referirea la “dolari” (\$) înseamnă dolari SUA, cu excepția cazului în care se indică altfel.

Ratele anuale de creștere sau de schimbare, cu excepția cazului în care se prevede altfel, se referă la ratele anuale combinate.

Suma valorilor detaliate și suma celor procentuale din tabele nu coincide neapărat cu totalurile, din cauza rotunjirii.

Materialul conținut în acest studiu poate fi citat fără permisiune, cu condiția indicării sursei corespunzătoare.

Acest text este o traducere neoficială în limba română a textului în limba engleză.

UNCTAD/DIAE/PCB/2013/5

PUBLICAȚIE A ORGANIZAȚIEI NAȚIUNILOR UNITE

© Copyright Organizația Națiunilor Unite 2013

Toate drepturile rezervate

## Prefață

Analizele politicilor investiționale (API) elaborate de UNCTAD au drept scop să ofere asistență țărilor la perfecționarea politicii lor investiționale și să informeze guvernele și sectorul privat internațional despre mediul investițional dintr-o anumită țară. Analizele sunt examinate de Comisia UNCTAD cu privire la investiții, întreprinderi și dezvoltare. Recomandările din API sunt apoi implementate cu asistența tehnică a UNCTAD. Sprijinul se acordă țărilor beneficiare printr-o serie de activități care pot dura mai mulți ani.

Analiza politicii investiționale a Republicii Moldova, inițiată la solicitarea Guvernului Republicii Moldova, a fost efectuată în urma unei misiuni de documentare din decembrie 2011 și se bazează pe informațiile puse la dispoziția UNCTAD până în martie 2013. Misiunea a beneficiat de cooperarea deplină cu ministerele și agențiile de resort, în special cu Aparatul Primului Ministru. Misiunea a beneficiat, de asemenea, de punctele de vedere ale sectorului privat național și străin, precum și ale reprezentanților comunității internaționale din țară, în special, ale donatorilor bilaterali și agențiilor de dezvoltare. Versiunea preliminară a recomandărilor a fost discutată cu părțile interesate în cadrul unui seminar la Chișinău în luna iunie 2012. Raportul final reflectă comentariile scrise primite de la diverse părți interesate din Republica Moldova, inclusiv de la ministere și agențiile guvernamentale. De asemenea, raportul a fost discutat cu Oficiul PNUD în Republica Moldova și Delegația Uniunii Europene în Republica Moldova.

Analiza se bazează pe 11 principii de bază ale Cadrului de politici investiționale pentru dezvoltare durabilă (IPFSD) elaborat de UNCTAD și publicat în Raportul Mondial al Investițiilor 2012 (<http://ipfsd.unctad.org>). Din aceste principii, următoarele două sunt principale pentru Republica Moldova: (1) coerența politicilor, predictibilitatea și stabilitatea normelor; și (2) buna guvernare în aplicarea normelor și administrarea afacerilor, inclusiv transparența procesului de furnizare a informațiilor de către autoritățile dintr-o țară gazdă necesare pentru luarea unor decizii informate cu privire la afaceri. Acestea corespund într-o mare măsură cu orientările naționale cu privire la politica investițională ale IPFSD, care abordează nu doar măsuri concrete pentru elaborarea politicilor și a reglementărilor investiționale, dar și asigurarea eficacității acestora, în special în ceea ce privește integrarea politicii investiționale în strategia de dezvoltare și asigurarea mecanismelor de implementare și instituționale pentru eficacitatea politicilor.

Pornind de la o analiză a economiei Republicii Moldova și o evaluare critică a cadrului de investiții, această analiză propune direcții strategice pentru îmbunătățirea proceselor de atragere și de promovare a investițiilor străine directe. Capitolul I prezintă principalele obiective naționale de dezvoltare, inclusiv cele referitoare la ISD, înainte de analiza principalilor factori determinanți economici și sociali ai ISD și evaluarea situației actuale a ISD și a impactului lor asupra economiei. Capitolul II evaluează cadrul juridico-normativ pentru ISD și investițiile interne. Capitolul III prezintă o strategie privind ISD, pe baza analizei din capitolele anterioare. În acest capitol se propune ca ISD să devină o prioritate a politicii naționale, care să contribuie dezvoltarea țării, eliminarea principalelor obstacole în atragerea investițiilor străine directe, perfecționarea în domeniul reglementării și administrării investițiilor, precum și sporirea eforturilor țării de promovare a investițiilor la un nivel care să corespundă cu prioritatea înaltă atribuită atragerii ISD.

Acest raport a fost elaborat de Secția de analiză a politicilor investiționale, sub supravegherea d-ei Chantal Dupasquier, șefă a Secției. Joerg Weber, șeful Serviciului politici investiționale al Direcției investiții și întreprinderi (DIAE) și James Zhan, Director al DIAE, au oferit orientări generale. Raportul a fost scris de Kalman Kalotay, Alexandra Mincu, Irina Stanyukova și Zbigniew Zimny. De asemenea, sunt apreciate contribuțiile substanțiale oferite de Hamed El-Kady și Massimo Meloni. Comentarii și sugestii la acest raport au fost primite de la colegii din UNCTAD, inclusiv Kiyoshi Adachi, Richard Bolwijn, Masataka Fujita, Joachim Karl, Elisabeth Tuerk și Paul Wessendorp, în cadrul unui proces de evaluare "inter pares". Cletus Dordunoo a oferit asistență la redactarea raportului. Philipp Grobkurth a oferit asistență la cercetări. Acest raport a fost tradus și revizuit în limba română de Veaceslav Musteață. Comentariile la traducerea în limba română au fost elaborate de Diana Korka. Acest raport a fost finanțat de Guvernul Suediei.

Geneva, iulie 2013



# Cuprins

PREFAȚĂ .....	iii
CUPRINS.....	v
ABREVIERI .....	ix
REZUMAT EXECUTIV.....	1
I. Factorii determinanți și potențialul ISD .....	7
<b>A. Obiectivele naționale de dezvoltare și rolul ISD.....</b>	<b>8</b>
<b>B. Principalii factori care determină atragerea ISD.....</b>	<b>9</b>
1. Mărimea și structura economiei .....	9
2. Comerțul și acordurile comerciale internaționale .....	11
3. Capitalul uman și dezvoltarea socială .....	12
4. Infrastructura .....	14
5. Guvernarea și instituțiile .....	17
6. Dezvoltarea întreprinderilor naționale .....	17
<b>C. Tendințele și impactul ISD.....</b>	<b>19</b>
1. Situația actuală .....	19
2. Impactul ISD.....	23
<b>D. Potențialul Republicii Moldova de atragere a ISD.....</b>	<b>26</b>
1. Sectorul agroindustrial .....	26
2. Serviciile orientate spre export .....	27
3. Industria prelucrătoare orientată spre export .....	28
<b>E. Concluzii.....</b>	<b>29</b>
II. Cadrul investițional .....	31
<b>A. Introducere.....</b>	<b>32</b>
<b>B. Politici specifice referitoare la ISD.....</b>	<b>32</b>
1. Intrarea și stabilirea ISD.....	33
2. Tratatamentul și protecția investitorilor .....	33
3. Acorduri bilaterale, regionale și internaționale.....	34
4. Evaluarea politicilor specifice referitoare la ISD.....	36
<b>C. Reglementările generale privind mediul de afaceri .....</b>	<b>36</b>
1. Formele juridice de activitate a întreprinderilor .....	36

2.	Înregistrarea.....	36
3.	Licențele, autorizațiile și inspecțiile.....	36
4.	Impozitarea .....	39
5.	Administrația vamală.....	42
6.	Piața muncii .....	43
7.	Angajarea în muncă și șederea străinilor .....	44
8.	Terenurile.....	45
9.	Politica în domeniul concurenței și ajutorul de stat .....	45
10.	Privatizarea .....	46
11.	Transparența .....	47
12.	Litigii judiciare și comerciale .....	47
13.	Proprietatea intelectuală.....	48
14.	Evaluarea măsurilor generale .....	49
III.	Perspectivile strategice de atragere și promovare a ISD pentru o dezvoltare durabilă.....	51
<b>A.</b>	<b>Introducere.....</b>	<b>52</b>
<b>B.</b>	<b>Stabilirea ISD în calitate de prioritate a politicii de dezvoltare durabilă.....</b>	<b>52</b>
<b>C.</b>	<b>Dezvoltarea resurselor umane și a infrastructurii prin intermediul și pentru ISD mai eficiente.....</b>	<b>55</b>
1.	Dezvoltarea resurselor umane pentru ISD mai eficiente .....	55
2.	Creșterea competitivității infrastructurii prin și pentru ISD mai eficiente.....	59
<b>D.</b>	<b>Obținerea excelenței în reglementarea și administrarea investițiilor pentru dezvoltare durabilă .....</b>	<b>63</b>
<b>E.</b>	<b>Sporirea eficacității acțiunilor de promovare a investițiilor pentru sporirea beneficiilor ISD.....</b>	<b>66</b>
1.	Caracteristicile esențiale ale unei API cu capacități depline.....	67
2.	Funcțiile și mandatul API .....	68
3.	Rolul de coordonare al agenției în cadrul guvernului .....	69
<b>F.</b>	<b>Valorificarea potențialului țării de atragere a ISD — aspecte specifice .....</b>	<b>70</b>
1.	Deblocarea potențialului de atragere a ISD prin soluționarea problemelor sectoriale .....	70
2.	Consolidarea sectorului IMM intern și încurajarea legăturilor .....	73
3.	Transformarea zonelor economice libere în zone multifuncționale.....	74
<b>G.</b>	<b>Concluzii și planul de acțiuni .....</b>	<b>75</b>
	<b>BIBLIOGRAFIE .....</b>	<b>80</b>

**Casete**

Casetă I.1.	Rolul remitențelor în economia Republicii Moldova .....	9
Casetă I.2.	Zonele economice speciale din Republica Moldova.....	18
Casetă I.3.	Sursele datelor privind ISD în Republica Moldova.....	20
Casetă I.4.	Experiența anterioară de privatizare în Republica Moldova.....	21
Casetă I.5.	Südzucker Moldova SA susține furnizorii săi locali .....	24
Casetă I.6.	Modernizarea rețelelor electrice prin intermediul ISD .....	25
Casetă II.1.	Avantajele oferite de zonele economice libere și alte zone similare .....	41
Casetă II.2.	Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina .....	43
Casetă II.3.	Transparența în serviciile electronice din Republica Moldova .....	47
Casetă III.1.	Asistența tehnică a UNCTAD în colectarea și raportarea statisticilor privind ISD și activitatea corporațiilor transnaționale (CTN).....	54
Casetă III.2.	Programul PARE 1+1 .....	57
Casetă III.3.	Obținerea excelenței în reglementare și administrare: principii de bază.....	62
Casetă III.4.	Există posibilități de investiții în producerea vinurilor și nucilor? .....	69
Casetă III.5.	Programul de stabilire a legăturilor de afaceri, propus de UNCTAD.....	71
Casetă III.6.	Conceptul zonei economice multifuncționale .....	72

**Figuri**

Figura I.1.	Salariul lunar mediu brut în țări selectate, 2010.....	14
Figura I.2.	Fluxurile ISD în Republica Moldova, 2000–2012 .....	19
Figura I.3.	Cele mai mari 10 surse ale stocurilor de ISD atrase în Moldova, 2012 .....	21
Figura I.4.	Structura sectorială a fluxurilor cumulative de ISD în Republica Moldova, 1992–2012 .....	23



**Tabele**

Tabelul I.1.	Principalii indicatori macroeconomici ai Republicii Moldova, 2010 .....	10
Tabelul I.2.	Comerțul cu bunuri, după principalii parteneri și grupuri de produse, 2010 .....	11
Tabelul I.3.	Dezvoltarea socială, educația și piața muncii, 2010 .....	13
Tabelul I.4.	Transport, energetică, telecomunicații și sanitație, 2010 .....	15
Tabelul I.5.	Cadrul normativ, corupția și securitatea, 2011 și 2012.....	17
Tabelul I.6.	Sectorul privat formal, finanțarea și calitatea companiilor naționale, 2010 .....	18
Tabelul I.7.	Comparația între fluxurile de ISD și stocurile de ISD în țările selectate, 1996–2012 .....	22
Tabelul II.1.	Rezumatul principalelor constatări privind cadrul juridic și normativ .....	32
Tabelul II.2.	TBI și TEDI ale Republicii Moldova, conform situației din martie 2012 .....	35
Tabelul III.1.	Recomandări-cheie pentru o strategie complexă privind investițiile străine directe în Republica Moldova .....	76

## Abrevieri

<b>ACP</b>	acord comercial preferențial	<b>CSCI</b>	Clasificarea Standard de Comerț Internațional
<b>AG</b>	Aktiengesellschaft (societate pe acțiuni, Germania)	<b>CSI</b>	Comunitatea Statelor Independente
<b>AGEPI</b>	Agenția de Stat pentru Proprietatea Intelectuală a Republicii Moldova	<b>CTN</b>	corporație transnațională
<b>ALS</b>	acord de liber schimb	<b>DMFAS</b>	Sistemul de gestiune a datoriei și analiză financiară
<b>ALSAC</b>	Acord de liber schimb aprofundat și cuprinzător	<b>ERP</b>	planificarea resurselor întreprinderii
<b>AmCham</b>	Camera de Comerț Americană	<b>ETF</b>	Fundația Europeană de Formare
<b>ANRCETI</b>	Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației	<b>EUBAM</b>	Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră
<b>ANRE</b>	Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică	<b>FAO</b>	Organizația pentru Alimentație și Agricultură
<b>APC</b>	Acordul de parteneriat și cooperare	<b>FBCF</b>	formarea brută de capital fix
<b>API</b>	agenție de promovare a investițiilor	<b>FEM</b>	Forumul Economic Mondial
<b>ASYCUDA</b>	sistem automatizat de date vamale	<b>FIA</b>	Asociația Investitorilor Străini
<b>BERD</b>	Banca Europeană pentru Reconstrucție și Dezvoltare	<b>FIAS</b>	Serviciul consultativ pentru investițiile străine, Banca Mondială
<b>BIZTAR</b>	Proiectul “Reforma cadrului de reglementare a activității de întreprinzător și a administrării fiscale”	<b>FMI</b>	Fondul Monetar Internațional
<b>BNM</b>	Banca Națională a Moldovei	<b>FSI</b>	furnizor de servicii Internet
<b>BNS</b>	Biroul Național de Statistică al Republicii Moldova	<b>FTTx</b>	arhitectura rețelei de bandă largă pentru fibra optică, fibră optică de la nodul de distribuție până la punctul X
<b>BPO</b>	Externalizarea proceselor de business	<b>GATS</b>	Acordul General privind comerțul cu servicii
<b>C&amp;M</b>	Cut & Make (operațiuni de Lohn)	<b>GOST</b>	Standardul de stat
<b>CCCEC</b>	Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției	<b>GRES</b>	Centrala electrică raională de stat
<b>CD</b>	cercetare și dezvoltare	<b>GRM</b>	Guvernul Republicii Moldova
<b>CE</b>	Comisia Europeană	<b>HACCP</b>	Analiza riscurilor și punctele critice de control
<b>CEE-ONU</b>	Comisia Economică pentru Europa a Națiunilor Unite	<b>ICSID</b>	Centrul internațional pentru reglementarea diferendelor privind investițiile
<b>CEFTA</b>	Acordul central european de comerț liber	<b>IDA</b>	Asociația Internațională pentru Dezvoltare
<b>CISR</b>	Centrul de Investigații Strategice și Reforme	<b>IEFS</b>	Institutul de Economie, Finanțe și Statistică
<b>CiS</b>	Camera Înregistrării de Stat	<b>IIS</b>	instituție de învățământ superior
<b>CMT</b>	Cut, Make & Trim (operațiuni de Lohn)	<b>IMM</b>	întreprinderi mici și mijlocii
<b>CNFA</b>	Citizen’s Network for Foreign Affairs	<b>IPC</b>	indicele prețurilor de consum
		<b>IPFSD</b>	Cadrul de politici investiționale pentru dezvoltare durabilă al UNCTAD
		<b>IPTV</b>	televiziune prin IP
		<b>ISD</b>	investiții străine directe

<b>ISDS</b>	reglementarea diferendelor între investitori și state	<b>SCE</b>	Secretariatul Cartei Energiei
<b>ISO</b>	Organizația Internațională de Standardizare	<b>SEAE</b>	Serviciul European de Acțiune Externă
<b>IVC</b>	impozitul pe venitul corporației	<b>SGS</b>	Société Générale de Surveillance
<b>MBA</b>	masterat în administrarea afacerilor	<b>SRTI</b>	Sistemul de raportare a tranzacțiilor internaționale
<b>lei</b>	leu moldovenesc	<b>TBI</b>	tratat bilateral de investiții
<b>MFN</b>	nivelul taxelor vamale aplicabile națiunii celei mai favorizate; clauza națiunii celei mai favorizate	<b>TEDI</b>	tratat pentru evitarea dublei impuneri
<b>MIEPO</b>	Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova	<b>TI</b>	Tehnologia informației
<b>MIGA</b>	Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor	<b>TIC</b>	Tehnologiile informației și comunicațiilor
<b>MINUK</b>	Misiunea de Administrare Interimară a Națiunilor Unite în Kosovo	<b>TIR</b>	Convenția vamală privind transportul internațional de mărfuri sub acoperirea carnetelor TIR
<b>OCDE</b>	Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică	<b>TRIMs</b>	Acordul privind măsurile investiționale legate de comerț
<b>OCEMN</b>	Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră	<b>TRIPs</b>	Acordul privind aspectele comerciale ale drepturilor de proprietate intelectuală
<b>ODIMM</b>	Organizația pentru dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii	<b>TVA</b>	taxa pe valoarea adăugată
<b>OIM</b>	Organizația Internațională pentru Migrație	<b>UE</b>	Uniunea Europeană
<b>OMC</b>	Organizația Mondială a Comerțului	<b>UIT</b>	Uniunea Internațională a Telecomunicațiilor
<b>OSCE</b>	Organizația pentru Securitate și Cooperare în Europa	<b>UNCITRAL</b>	Comisia Națiunilor Unite pentru dreptul comercial internațional
<b>PARE 1+1</b>	Programul pilot de atragere a remitențelor în economie 1+1	<b>UNCTAD</b>	Conferința Națiunilor Unite pentru Comerț și Dezvoltare
<b>PEV</b>	Politica europeană de vecinătate	<b>USAID</b>	Agenția Statelor Unite pentru Dezvoltare Internațională
<b>PI</b>	proprietate intelectuală	<b>VoIP</b>	telefonie prin IP
<b>PIB</b>	produsul intern brut	<b>VPN</b>	rețea privată virtuală
<b>PM</b>	Prim-ministrul	<b>ZEL</b>	zonă economică liberă
<b>PNAET</b>	Programul național de abilitare economică a tinerilor		
<b>PNUD</b>	Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare		
<b>PPP</b>	parteneriat public-privat		
<b>SA</b>	societate pe acțiuni		
<b>SAFE</b>	Cadrul de standarde privind securitatea și facilitarea comerțului mondial		

## Rezumat executiv

După obținerea independenței în 1991, Republica Moldova a suferit una din cele mai mari și îndelungate pierderi a capacității de producție dintre țările cu economie în tranziție. Criza, asociată cu un declin drastic în industrie și agricultură, a durat pe parcursul anilor 1990 și a avut drept consecință exodul populației de vârstă activă. La începutul anilor 2000 a avut loc o redresare a economiei, care s-a menținut de-a lungul deceniului, fiind alimentată, în mare parte, de remitențele și serviciile migranților. Economia țării s-a dovedit a fi rezistentă și la criza mondială recentă, deși volumul producției rămâne sub nivelul atestat în perioada de până la independență.

În conformitate cu programul de dezvoltare, guvernul dorește să orienteze economia în direcția activităților de producție destinate exportului și să valorifice mai eficient potențialul țării în calitate de punct natural de tranzit între Est și Vest. Pentru realizarea acestui scop este nevoie de injectarea unui volum mare de investiții în infrastructura țării, dezvoltarea competențelor și a economiei, volum care depășește capacitatea de finanțare a sectorului public sau privat la nivel local. În acest scop, Republica Moldova dorește să sporească atractivitatea țării pentru investițiile străine directe (ISD). Cu toate acestea, până în prezent, în afară de tranzacțiile de privatizare, s-au materializat doar câteva proiecte mici și medii de ISD. În acest sens, experiența altor țări din regiune a demonstrat că pot fi atrase mai multe investiții în domeniile dorite prin implementarea unor programe complexe de reformă și campanii de anvergură de promovare a investițiilor.

ISD ar putea fi un factor major în schimbarea paradigmei de dezvoltare spre investiții în sectorul productiv și exporturi, potrivit prevederilor Strategiei „Moldova 2020”. Acestea pot contribui la creșterea competitivității prin dezvoltarea competențelor și a infrastructurii, precum și prin deschiderea noilor piețe pentru bunurile și serviciile moldovenești. Cu toate acestea, țara trebuie să depășească diverse obstacole. Unul din acestea este dezvoltarea slabă a capitalului uman, atestată de nivelul indicelui dezvoltării umane al Republicii Moldova, care este cel mai mic în rândul țărilor europene. Sunt invocate mai multe motive pentru a explica această situație, inclusiv înrăutățirea situației în învățământul superior în timp, în ciuda cheltuielilor relativ ridicate și preocupările legate de calitatea formării profesionale. În plus, faptul că mulți moldoveni își părăsesc țara în căutarea unor oportunități de muncă mai bune, de asemenea, agravează problema. Calitatea infrastructurii în Republica Moldova este mult mai diferențiată. În timp ce infrastructura de telecomunicații este relativ bine dezvoltată, sunt necesare investiții importante pentru transportul rutier, precum și în sectorul energetic. Guvernul investește în infrastructură, dar nu poate face față tuturor necesităților legate de obiectivele sale de dezvoltare, în special în ceea ce privește crearea unei platforme de export. Provocarea constă în crearea condițiilor adecvate pentru participarea capitalului privat în dezvoltarea infrastructurii și atragerea investitorilor străini să participe, în special prin parteneriate public-private (PPP), în dezvoltarea infrastructurii. În acest sens, au fost realizate progrese prin adoptarea unor acte legislative și normative noi, în special adoptarea Legii din 2008 privind PPP, dar este nevoie de mai multe acțiuni.

De-a lungul anilor, climatul investițional din Moldova s-a îmbunătățit considerabil și cadrul de reglementare al ISD urmează, în linii generale, practica internațională. Majoritatea legilor sunt conforme cu standardele Uniunii Europene (UE), au fost înființate instituțiile necesare pentru reglementarea și administrarea afacerilor într-o economie de piață modernă. Actele normative și hotărârile guvernului cu privire la activitatea de afaceri sunt în prezent consolidate într-un registru special de afaceri, iar numeroase acte legislative și normative inutile au fost ghilotinate. Guvernul a îmbunătățit dialogul cu sectorul privat și a început să aplice evaluarea impactului de reglementare la toate proiectele de legi referitoare la afaceri și să publice proiectele de legi pentru dezbateri publice.

Totuși, în ciuda acestui progres, țara încă nu se distanțează de la concurenții săi în ceea ce privește administrarea afacerilor și reglementările în acest domeniu.

În ciuda unor eforturi importante întreprinse, Republica Moldova nu dispune de un sistem funcțional de promovare a ISD. Ameliorarea performanțelor economice ale țării nu a atras încă atenția mass-mediei internaționale, iar faptul că Republica Moldova a devenit un loc mai atractiv pentru afaceri este puțin cunoscut de investitori sau publicul larg. Pe lângă faptul că deficiențele mecanismului de promovare a investițiilor dezavantajează Republica Moldova în raport cu concurenții săi, acestea reduc șansele de dezvoltare a mărfurilor și a serviciilor orientate spre export prin intermediul ISD. În plus, pentru obținerea mai multor beneficii din proiectele bazate pe investiții străine directe, întreprinderile mici și mijlocii (IMM) au nevoie de asistență îmbunătățită, în vederea stabilirii legăturilor între furnizori. În cele din urmă, promovarea investițiilor ar putea fi stimulată prin transformarea ZEL în zone multifuncționale.

În acest context, la solicitarea guvernului, prin intermediul Reprezentanței Permanente a Republicii Moldova pe lângă Oficiul Națiunilor Unite din Geneva, Analiza politicii investiționale a Republicii Moldova (API) propune elementele-cheie ale unei strategii pentru atragerea mai multor ISD și obținerea mai multor beneficii de dezvoltare în urma acesteia. Abordarea generală se bazează pe Cadru de politici investiționale pentru dezvoltare durabilă (IPFSD) elaborat de UNCTAD și publicat în Raportul Mondial al Investițiilor 2012 (<http://ipfsd.unctad.org>). Axându-se pe cele 11 principii de bază ale IPFSD, această API propune o serie de măsuri orizontale și verticale, care au drept scop ameliorarea mediului investițional. Pentru a asigura aplicarea eficientă a acestei abordări generale, API propune, de asemenea, anumite acțiuni ce urmează să fie întreprinse pentru a consolida instituțiile care au un rol esențial pentru investiții și, în special, pentru ISD. Principalele elemente ale strategiei propuse sunt:

1. Stabilirea ISD în calitate de prioritate a politicii de dezvoltare durabilă;
2. Dezvoltarea resurselor umane și a infrastructurii prin intermediul și pentru ISD mai eficiente;
3. Obținerea excelenței în reglementarea și administrarea investițiilor pentru dezvoltare durabilă;
4. Sporirea eficacității acțiunilor de promovare a investițiilor pentru sporirea beneficiilor ISD;
5. Valorificarea potențialului țării de atragere a ISD în zone selectate.

Principalele recomandări ale API, însoțite de un cadru temporal propus pentru implementarea lor, sunt prezentate succint în tabelul III.1, la sfârșitul capitolului III. Analiza detaliată a celor cinci elemente este prezentată mai jos.

## **1. Stabilirea ISD în calitate de prioritate a politicii de dezvoltare durabilă**

Pentru a cataliza schimbarea paradigmei de dezvoltare spre investiții în sectorul productiv și exporturi, promovarea și atragerea ISD ar trebui să fie integrate în viziunea de dezvoltare generală a țării și să fie o prioritate politică. Guvernul ar trebui să asigure un consens politic larg cu privire la prioritățile naționale de dezvoltare și eforturile de promovare a ISD pentru obținerea unui impact maxim.

Strategia privind ISD propusă ar trebui să recunoască că intrarea și competitivitatea pe piața internațională este imperativă. O astfel de strategie ar trebui să conțină planuri de implementare mai clare, inclusiv și instrumente de monitorizare, o caracteristică ce a constituit o parte mai slabă a programelor anterioare privind ISD în Republica Moldova. Pentru a măsura cu succes impactul strategiei privind ISD, guvernul va avea nevoie de acces la informații fiabile. În acest scop, trebuie îmbunătățită raportarea statistică privind ISD și activitățile firmelor străine, în special prin cooperarea între instituțiile implicate în colectarea și raportarea datelor.

## **2. Dezvoltarea resurselor umane și a infrastructurii prin intermediul și pentru ISD mai eficiente**

Recunoscând faptul că capitalul uman constituie un factor important în determinarea tipurilor de ISD care pot fi atrase de o anumită țară, analiza politicii investiționale recomandă adoptarea unor măsuri concrete pentru a materializa viziunea strategiei „*Moldova 2020*” în ceea ce privește consolidarea educației prin ISD. Aceste măsuri includ:

- autorizarea și atragerea investițiilor străine directe în învățământul superior;
- încurajarea acordurilor de colaborare cu instituțiile de învățământ superior (IIS) străine;
- consolidarea cooperării între școlile profesionale, universități și sectorul privat.

Pentru ca aceste măsuri să producă un impact deplin, guvernul ar trebui să introducă un sistem de asigurare a calității la toate nivelurile de educație. Pentru a completa eforturile întreprinse în sectorul învățământului, țara ar putea beneficia de o politică de atragere a străinilor, prin facilitarea intrării temporare a expatriaților, care posedă competențe deficitare.

Analiza politicii investiționale sugerează modalități de a valorifica în continuare potențialul diasporei prin adoptarea unor măsuri în vederea transformării remitențelor în investiții în sectoarele productive și pentru a încuraja lucrătorii calificați să revină în țară. Diaspora moldovenească, care reprezintă aproximativ un sfert din populația activă a țării, a jucat un rol foarte important în sprijinirea, prin intermediul remitențelor, a redresării economice începând cu anul 2000. Experiența altor țări, inclusiv cea a Indiei, arată că pot fi luate măsuri creative pentru a stimula investițiile din partea diasporei. În acest sens, trebuie încurajat Programul pilot de atragere a remitențelor în economie lansat în noiembrie 2010, iar rezultatele sale trebuie monitorizate îndeaproape. În plus, guvernul ar putea lua în considerare măsuri suplimentare, cum ar fi organizarea unor târguri de investiții și comerciale pentru a atrage antreprenori din diaspora și să adopte o serie de instrumente pentru a facilita transferurile financiare și a elabora mecanisme de economisire pentru migranți.

Referitor la infrastructură, o combinație de investiții publice și private ar putea fi soluția pentru asigurarea capitalului necesar pentru a obține rezultate semnificative. Bazându-se pe progresele realizate în legislația cu privire la PPP, guvernul ar putea încuraja mai multe investiții private în infrastructură și spori competitivitatea infrastructurii. Prin urmare, se propune dezvoltarea unei abordări pilot cu privire la PPP și pregătirea unui portofoliu de proiecte de infrastructură în care ar putea fi implicați investitorii privați. O astfel de abordare ar permite noii agenții pentru PPP să obțină experiență relevantă în problemele juridice și comerciale complexe, înainte de lansarea unui program de PPP mai ambițios. Alte măsuri sectoriale specifice includ: revizuirea politicii de telecomunicații pentru a asigura accesul egal și nediscriminatoriu la rețea și pentru a facilita interconectarea cu furnizorii străini de servicii Internet; implementarea integrală a Legii energiei regenerabile din 2007, prin adoptarea tarifelor fixe și asigurarea independenței agenției pentru reglementare în energetică.

## **3. Obținerea excelenței în reglementarea și administrarea investițiilor pentru dezvoltare durabilă**

Republica Moldova ar trebui să stabilească obținerea excelenței în reglementare în cadrul regiunii drept obiectiv al dezvoltării sale și al strategiei privind ISD. Așa cum s-a arătat în analiza politicii investiționale și s-a recunoscut de către guvern, având în vedere dimensiunea relativ mică a pieței interne și disponibilitatea resurselor naturale limitate, în strategia sa de dezvoltare a lanțului valoric, țara trebuie să se bazeze pe poziția sa geografică strategică, accesul pe piața

internațională și ameliorarea competitivității. Republica Moldova poate concura cu mai multe țări din regiune, care s-au angajat în programe ambițioase de reforme pentru a atrage mai multe ISD.

În acest sens, este necesară depunerea unui efort mai mare pentru eliminarea celor câtorva goluri legate de reglementare rămase precum și asigurarea implementării eficiente a legislației de către funcționarii publici competenți.

#### ***Finalizarea reformelor de reglementare cu privire la accesul la terenuri, autorizațiile în construcții și impozitare***

Considerate sectoare importante pentru dezvoltarea națională, extinderea și atragerea investițiilor străine directe în agricultură și sectorul agroindustrial impun eliminarea ambiguității în ceea ce privește regimul de arendă a terenurilor. În cazul în care Republica Moldova dorește să își exploateze potențialul considerabil al ISD în sectorul agroindustrial, guvernul ar trebui să ofere cadrul juridic adecvat pentru arenda pe termen lung a terenurilor de către investitori interni și externi conform practicii internaționale.

În plus, Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale ar trebui să preia conducerea în vederea finalizării procesului legislativ privind construcția, și adoptarea unei a doua legi de construcție (care vizează inspecțiile și aprobările finale ale construcțiilor finalizate) precum și introducerea noilor reglementări în locul normelor tehnice depășite în construcții fiind ajustate la standardele moderne. Un alt exemplu în care guvernul trebuie să ia măsuri este revizuirea proiectului Codului de procedură fiscală din 2008, care nu a fost ratificat.

#### ***Asigurarea implementării eficiente a legislației***

Multe țări din întreaga lume se confruntă cu provocări enorme la implementarea legilor și reglementărilor pe care le pun în aplicare. Republica Moldova nu face o excepție în acest sens. În timp ce țara are legi bune și reglementările menționate mai sus, administrația publică întâmpină dificultăți serioase la aplicarea efectivă a acestora .

În acest sens, analiza politicii investiționale identifică o serie de domenii în care s-ar putea înregistra progrese în sprijinirea utilizării mai eficiente a cadrului de reglementare existent. Acțiunile recomandate includ consolidarea capacităților funcționarilor publici, cooperarea consolidată între agențiile publice și ministere, precum și proiectarea liniilor directoare și cerințelor de conformitate pentru a asigura coerența și uniformitatea în aplicarea regulamentelor. De exemplu, o mai mare atenție ar trebui acordată judecătorilor în formare pentru a apăra concurența loială și pentru a pune în aplicare deciziile referitoare la drepturile de proprietate intelectuală. Există necesitatea organizării campaniilor de informare pentru funcționarii publici și investitori în scopul de a sensibiliza cu privire la cadrul legal și reglementarea cadrului legal pentru investiții. Toate împreună, aceste măsuri ar trebui să contribuie la îmbunătățirea guvernantei și reducerea posibilităților de luare a deciziilor administrative discreționare și non-transparente în diverse domenii. În mai multe cazuri resursele financiare și umane alocate unei agenții sau unui minister pentru a executa mandatului său ar putea fi revizuite. De exemplu, cum ar fi cazul agenției de concurență.

#### **4. Sporirea eficacității acțiunilor de promovare a investițiilor pentru sporirea beneficiilor ISD**

Pentru promovarea investițiilor este nevoie de eforturi considerabile și de un sistem eficient și cuprinzător de promovare a investițiilor. Având în vedere sistemul instituțional existent în Republica Moldova, realizarea acestei sarcini, care implică și probleme de coordonare, le revine celor două echipe. 15 specialiști din cadrul Organizației de Atragere a Investițiilor și Promovare

a Exportului din Moldova (MIEPO) se ocupă de promovarea în ansamblu a exporturilor și a investițiilor (dar niciunul nu se ocupă exclusiv de promovarea investițiilor). Activitățile MIEPO includ selectarea potențialilor investitori, promovarea sectorială și identificarea amplasamentelor obiectivelor de investiții, precum și organizarea evenimentelor de promovare a exporturilor și a investițiilor și a serviciilor de informare în acest sens. Recent, instituția și-a extins activitatea pe baza exemplelor altor agenții de promovare a investițiilor din întreaga lume. În același timp, o altă echipă de atragere a investițiilor, finanțată de donatori și formată din șase persoane, care se află în subordinea Cabinetului Primului-ministru, promovează Republica Moldova în rândul investitorilor și se ocupă de crearea imaginii, generarea investițiilor, asistența post-investiție și pledoarie pentru politică.

Pentru a soluționa problemele legate de coordonare, cauzate de existența celor două echipe, API recomandă examinarea unei serii de opțiuni, inclusiv fuziunea acestora. Comitetul național format din reprezentanții tuturor organelor de resort și ai sectorului privat este de obicei util în vederea stimulării coordonării și a consensului cu privire la problemele legate de investiții. În acest sens, autoritățile moldovenești ar trebui să ia în considerare delegarea acestui rol Consiliului de coordonare a activităților de atragere a investițiilor și promovare a exportului din Moldova. În componența acestuia sunt incluși deja reprezentanți ai sectoarelor public și privat. Mandatul său, care constă în consilierea MIEPO cu privire la promovarea exporturilor și a investițiilor, ar putea fi extins pentru a include și rolul de coordonare.

## **5. Valorificarea potențialului țării de atragere a ISD în zone selectate**

### ***Valorificarea potențialului de atragere a ISD prin abordarea problemelor sectoriale***

Pentru a spori în continuare eficiența eforturilor de promovare a investițiilor, API recomandă, de asemenea, adoptarea unei strategii de promovare a investițiilor. În această strategie, un rol important trebuie să fie atribuit sectoarelor prioritare identificate de guvern și trebuie să fie determinate activitățile concrete pentru promovarea investițiilor străine în serviciile orientate spre export (serviciile în domeniul tehnologiei informației (TI) și externalizarea proceselor de business (BPO), producerea bunurilor orientate spre export, în agricultură și în sectorul agroindustrial. MIEPO este în curs de dezvoltare a experienței orientate pe sector în agribusiness, industria ușoară, tehnologii informaționale, precum și alte sectoare orientate spre export. Echipa de atragere a investițiilor a început de asemenea dezvoltarea experienței în aceste domenii prin angajarea experților în sectoarele respective. Eforturile Republicii Moldova de promovare a investițiilor trebuie să genereze propuneri direcționate și să pună accentul pe acele sectoare care oferă cele mai viabile oportunități. De exemplu, în cazul sectorului agroindustrial, acest obiectiv poate fi realizat prin elaborarea cercetărilor privind ISD în sectorul agroindustrial și investigațiile investitorilor, având ca rezultat studii de fezabilitate specifice unui produs sau ramuri. În plus, pentru a spori avantajele accesului la piața internațională, se recomandă ca Republica Moldova să adopte o abordare sistematică în obținerea certificărilor internaționale pentru produsele sale agricole și pentru produsele cu reglementări referitoare la sănătate, inclusiv prin obținerea acreditării UE și CSI pentru laboratoarele din Moldova. În același timp, certificările recunoscute în străinătate trebuie să fie acceptate în mod automat, atunci când acestea sunt conforme cu standardele moldovenești, pentru a evita suprapunerile inutile.

### ***Consolidarea întreprinderilor mici și mijlocii din țară și încurajarea legăturilor***

În vederea sporirii avantajelor ISD pentru economia locală, se recomandă lansarea unui program de stabilire a legăturilor care vizează îmbunătățirea capacităților IMM moldovenești de a deveni furnizori pentru afiliații străini. Un sector IMM puternic este necesar pentru a permite Republicii



Moldova să maximizeze valoarea menținută în țara a ISD existente și viitoare. În prezent, IMM sunt slab dezvoltate. Pentru mult timp, accesul la finanțare a fost una dintre constrângerile cheie. De asemenea, grupurile industriale sunt slabe sau inexistente.

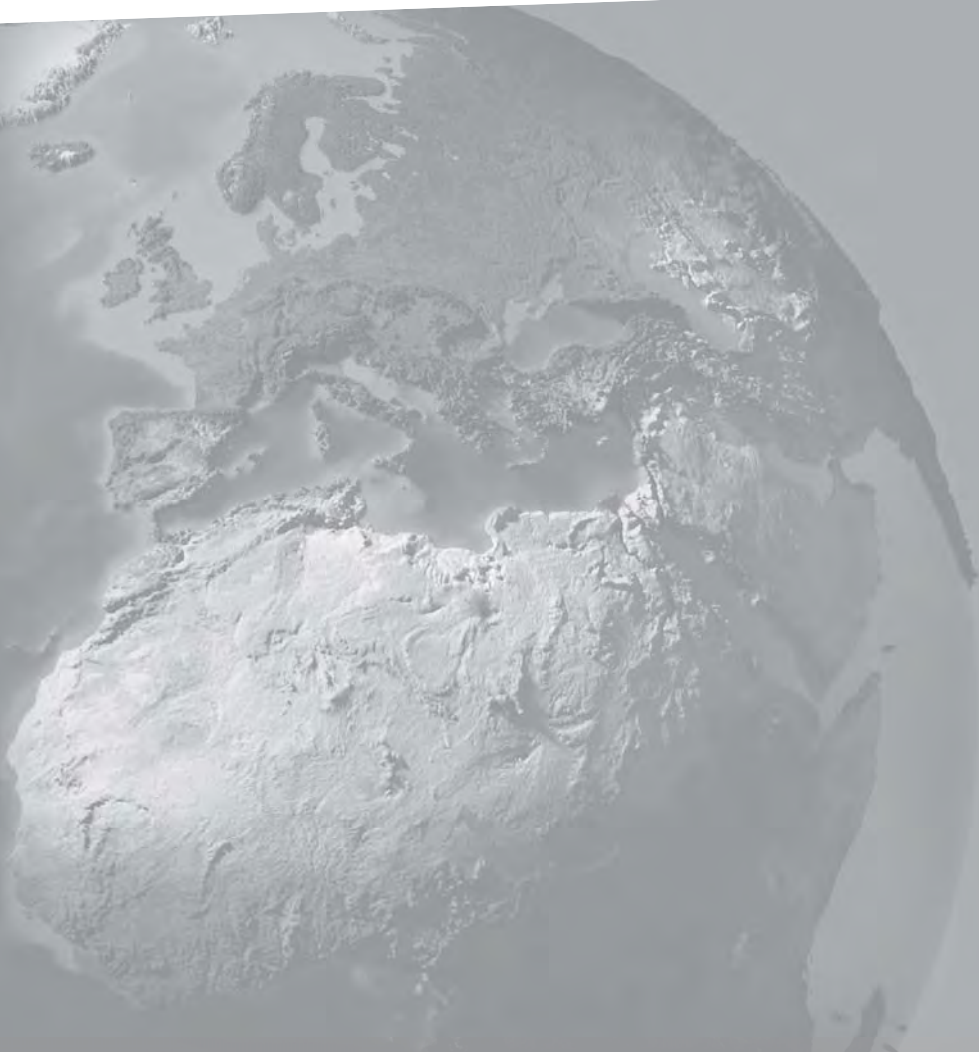
#### *Tranziția la zone multifuncționale*

API recomandă transformarea treptată a zonelor economice libere (ZEL) în zone multifuncționale, în corespundere cu practicile internaționale și alinierea lor la strategia de dezvoltare pe grupuri și politica de stabilire a legăturilor. În scopul stimulării investițiilor și exporturilor, de-a lungul anilor, Republica Moldova a creat șase ZEL, precum și un port și un aeroport liber internațional, care funcționează în regim de ZEL. Cu toate că zonele au contribuit într-o anumită măsură la stimularea investițiilor, ocupării forței de muncă și a exporturilor, în general, succesul lor a rămas destul de limitat.

În plus, deoarece funcționează, în mare parte, ca enclave, ZEL au contribuit, până în prezent, mai puțin decât se aștepta la dezvoltarea industrială a țării, deși lor le este atribuită o mare parte a influxurilor de ISD (20-30 la sută, conform estimărilor guvernului). Transformarea ZEL în zone multifuncționale ar crea convergență cu parcurile industriale, care se află, la fel, în curs de dezvoltare. Într-adevăr, guvernul ar putea să acorde prioritate contractării operatorilor specializați de talie mondială, care vor putea asista parcurile industriale în obținerea statutului de “pregătit pentru investiții” și pentru a le apropia cât mai mult de conceptul zonelor multifuncționale.

# CAPITOLUL 1

## FACTORII DETERMINANȚI ȘI POTENȚIALUL ISD



În procesul de tranziție la economia de piață, Republica Moldova s-a deschis spre investițiile străine directe (ISD), totuși, până acum a reușit să atragă un volum relativ limitat al acestora. Sporirea volumului ISD ar fi benefică pentru țară, contribuind la extinderea bazei economice și la o creștere mai puțin bazată pe remitențe. Diversificarea economiei ar contribui la lărgirea bazei fiscale, fapt ce ar facilita finanțarea necesităților țării în diferite domenii ale vieții sociale și economice.

După o scurtă abordare a obiectivelor generale de dezvoltare ale guvernului și a rolului investițiilor în acest context, capitolul de față oferă o prezentare generală a principalilor factori determinanți ai ISD în Republica Moldova, inclusiv mărirea pieței și accesul la piețele internaționale, calitatea infrastructurii și a guvernării, abilitățile existente și costul resurselor umane, și dezvoltarea întreprinderilor autohtone. Prezenta analiză, împreună cu studiul tendințelor recente ale ISD și a impactului acestora asupra economiei naționale, va furniza cadrul pentru evaluarea potențialului de atragere a unui flux mai mare de ISD. Aceasta va servi, de asemenea, ca bază pentru sugestiile referitoare la soluționarea deficiențelor ce vizează abilitățile, infrastructura și guvernarea, cu scopul de a atrage un volum mai mare de ISD și a culege mai multe beneficii din acestea.

## A. Obiectivele naționale de dezvoltare și rolul ISD

Cadrul actual pentru dezvoltarea națională este oferit de Strategia Națională de Dezvoltare a Republicii Moldova 2012–2020, cunoscută și sub denumirea *Moldova 2020*.<sup>1</sup> Strategia reflectă o viziune actuală și realistă a principalelor puncte forte și puncte slabe ale țării. De asemenea, documentul prevede schimbarea paradigmei de dezvoltare economică de la "modelul de creștere bazat pe consumul alimentat de remitențe" (caseta I.1) la un "model dinamic bazat pe atragerea investițiilor străine și locale, precum și dezvoltarea industriilor exportatoare de bunuri și servicii" (Guvernul Republicii Moldova, 2012a, p. 4). Pentru a stimula o asemenea schimbare a paradigmei, Strategia își propune câteva obiective strategice, între care:

- racordarea sistemului educațional la cerințele pieței forței de muncă;
- ameliorarea climatului de afaceri, inclusiv prin sporirea calității și eficienței actului de justiție;

- sporirea investițiilor publice în infrastructura drumurilor;
- sporirea eficienței energetice.

Dacă vor fi realizate, aceste obiective vor facilita exploatarea potențialului ISD. Deosebit de relevante sunt obiectivele ce vizează dezvoltarea infrastructurii și a abilităților, precum și a mediului de afaceri, inclusiv a justiției (capitolul II). Programul guvernului recunoaște și rolul ISD: "având în vedere că resursele investitorilor locali sunt limitate, investițiile străine ar putea fi un factor major în schimbarea paradigmei de dezvoltare a țării." (Ibidem, p. 289–290). În majoritatea cazurilor, problemele legate de ISD sunt incluse în recomandările făcute pentru toate domeniile de activități economice. Acest fapt nu este surprinzător, deoarece îmbunătățirea climatului general de investiții și a factorilor determinanți va favoriza atât investițiile locale, cât și cele străine. Totuși există și excepții. De exemplu, documentul elaborat de guvern menționează legătura directă dintre construcția drumurilor și creșterea nivelului ISD și a turismului.

În afară de *Strategia Moldova 2020*, guvernul a elaborat și un plan de acțiuni mai detaliat, numit *Programul de Activitate al Guvernului Republicii Moldova 2011–2014* (Guvernul Republicii Moldova, 2011). Planul de acțiuni enumeră anumite domenii pentru care atragerea ISD este un obiectiv explicit, cum ar fi:

- privatizarea patrimoniului de stat;
- mass media internă și domeniile conexe;
- tehnologia informației și comunicațiilor (TIC);
- dezvoltarea parteneriatelor între instituțiile de învățământ naționale și cele străine.

După adoptarea *Strategiei Moldova 2020*, acest plan de acțiuni va trebui revizuit pentru a corespunde mai bine obiectivelor specifice ale programului general de dezvoltare a țării și a-și concentra atenția asupra atragerii ISD.

Un alt program oficial numit *Strategia de atragere a investițiilor și promovare a exportului pentru anii 2006–2015* a fost actualizat în 2008. Deși programul conține principalele elemente ale unei viziuni și strategii privind ISD, inclusiv concentrarea pe sectoarele prioritare și inițiativele ce urmează a fi întreprinse pentru crearea unui mediu atractiv pentru ISD, implementarea sa până în prezent a fost neuniformă.

În general, dacă Republica Moldova dorește să atragă mai multe ISD și să beneficieze de acestea într-o măsură

### Caseta I.1. Rolul remitențelor în economia Republicii Moldova

Remitențele de la moldovenii aflați la muncă peste hotare constituie un element cheie al vieții economice și sociale a țării. Potrivit estimărilor, 600.000 de moldoveni din populația totală de 3,6 milioane (fără regiunea transnistreană) muncesc în străinătate. Principalele destinații ale migranților moldoveni sunt Federația Rusă (61%) și Uniunea Europeană (29%). Se estimează că o treime din gospodăriile moldovenești primesc remitențe din străinătate. Pentru jumătate dintre aceste familii, banii transferați din afara țării reprezintă peste 50% din veniturile lor totale. În 2010, suma transferurilor a ajuns la 1,3 miliarde \$ (sau 24% din PIB), în scădere față de nivelul de 1,9 miliarde \$ înregistrat în 2008, înainte de criză (sau 31% din PIB). Aceeași sursă indică că remitențele au fost utilizate în cea mai mare parte pentru cheltuielile de consum și de construcție ale gospodăriilor. Un studiu realizat de Biroul Național de Statistică (BNS) arată că doar 6,5% din banii transferați au fost utilizați pentru economii, 1,3% au fost cheltuiți pentru investiții în agricultură, și mai puțin - pentru afaceri neagricole.

Criza economică recentă a readus în vizor discuțiile despre necesitatea de a reduce dependența de remitențe. Rata crescândă a șomajului și reducerea cererii de lucrători migranți în țările gazdă, precum și reducerea salariilor, au creat o situație deosebit de precară a lucrătorilor moldoveni în străinătate, forțându-i pe unii dintre ei să revină acasă. Reintegrarea acestora în viața economică a țării de origine se dovedește a fi dificilă. În țările gazdă, majoritatea covârșitoare a migranților moldoveni sunt angajați în industrii bazate în special pe muncă, cum sunt construcțiile, serviciile naționale, comerțul, restaurantele și cateringul, agricultura și divertismentul, unde potențialul de dezvoltare a cunoștințelor și abilităților profesionale este destul de limitat.

*Sursa:* UNCTAD, pe baza BNS (2008), a Băncii Mondiale (2011a) și a site-ului web al Organizației Internaționale pentru Migrație (OIM), Misiunea din Moldova.

*Notă:* <sup>a</sup> Potrivit estimărilor Misiunii OIM în Moldova. Conform datelor BNS, în jur de 318.000 de moldoveni au lucrat sau au căutat de lucru peste hotare în anul 2008. Discrepanța dintre datele celor două surse este determinată parțial de faptul că BNS dispune în principal de date statistice referitoare la moldovenii care și-au părăsit familiile în țară, de ex., migranți temporari, în timp ce OIM include în estimările sale și populația care s-a mutat în străinătate împreună cu familia.

mai mare, ea trebuie să asigure o legătură strânsă între eforturile de promovare a investițiilor și strategia sa generală de dezvoltare. În acest sens, provocarea va consta în elaborarea unei strategii privind ISD, care ar fi în concordanță cu obiectivele guvernului, axate pe dezvoltarea producerii de bunuri și servicii orientată spre export pe baza modernizării și privatizării economiei și îmbunătățirii sistemului educațional și a infrastructurii, pentru a putea valorifica pe deplin avantajele poziției geografice a țării.

## B. Principalii factori care determină atragerea ISD

Această secțiune oferă o prezentare generală a principalilor factori ce determină potențialul și beneficiile ISD pentru Moldova. Unii factori cum sunt mărimea și creșterea pieței și accesul la piețele internaționale au un impact asupra volumului și tipului ISD de care beneficiază sau va beneficia o țară, în timp ce alți factori ca resursele umane și potențialul întreprinderilor naționale au o influență mai mare asupra avantajelor derivate din ISD (UNCTAD, 1998). După caz, Republica Moldova este comparată cu un grup de țări

cu economie în tranziție, care au realizat reforme de piață și demonstrează similități culturale, istorice, geografice și de alt gen. Acest grup este compus din Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Letonia, Lituania, România, Serbia și fosta Republică iugoslavă a Macedoniei. Comparațiile se bazează pe datele cele mai recente disponibile din perioada 2009–2011.

O problemă intersectorială care afectează viața economică a Republicii Moldova este problema regiunii transnistrene, situate pe malul de est al râului Nistru, care reprezintă peste 10% din teritoriul total al țării. Statutul nedeterminat al regiunii transnistrene constituie un obstacol pentru dezvoltarea țării, precum și pentru integrarea acesteia cu regiunea sa și cu economia globală.<sup>2</sup>

### 1. Mărimea și structura economiei

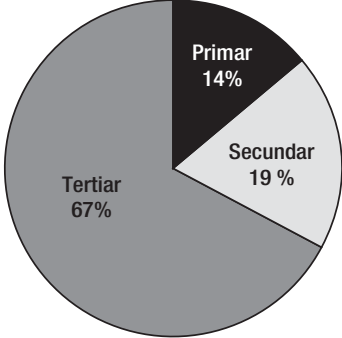
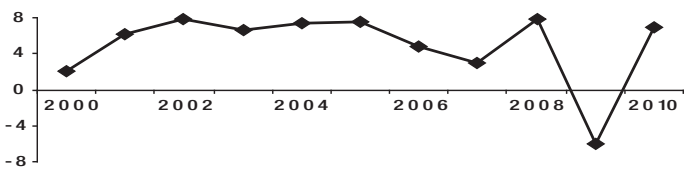
Republica Moldova are o populație de 3,6 milioane (cu excepția regiunii transnistrene) și cel mai mic nivel al produsului intern brut (PIB) pe cap de locuitor din Europa. Țara nu dispune de resurse naturale semnificative, cu excepția solului fertil, a climei favorabile pentru agricultură și a unor materii prime pentru industria construcțiilor. După obținerea independenței în 1991, Moldova a suferit una

din cele mai mari și îndelungate pierderi a capacității de producere dintre țările cu economie în tranziție. Sectorul industrial a fost îndeosebi afectat deoarece au fost distruse capacitățile moștenite până la independență. Criza a durat pe parcursul anilor 1990 și a avut drept consecință exodul populației de vârstă activă. Din 2000, economia țării a fost în creștere, cu excepția anului de criză 2009 și 2012. În perioada 2000–2010, rata medie de creștere a fost de 5,3 procente (tabelul I.1). Cu toate acestea, în 2010 PIB-ul țării a atins 5,8 miliarde dolari sau 68% din nivelul atins în 1991. Potrivit datelor preliminare, până în 2012, PIB a ajuns la 7,3 miliarde dolari sau 73,6% din nivelul atins în 1991.

Creșterea recentă s-a bazat doar parțial pe recuperarea unor capacități industriale pierdute.<sup>3</sup> Cota sectorului

industrial este redusă (sub 13%), fabricarea produselor alimentare, a băuturilor și a produselor din tutun constituind aproape jumătate din volumul total al producției industriale. Fabricarea produselor minerale nemetalice (a sticlei și materialelor de construcție) reprezintă a doua activitate după volum, urmată de industria textilelor, a confecțiilor și a pielăritului. Construcția – cealaltă componentă principală a sectorului secundar – reprezintă 4% din PIB, în timp ce sectorul principal (aproape exclusiv agricultura) constituie 14%. Într-adevăr, cea mai mare parte a PIB (67% în 2010) revine serviciilor. Remitențele (caseta I.1) constituie principalul motor al creșterii, contribuind la prosperarea anumitor servicii oferite local și a importurilor. Cele mai importante servicii sunt cele de comerț, reparații, transport,

**Tabelul I.1. Principalii indicatori macroeconomici ai Republicii Moldova, 2010**

<p><b>Populație</b></p> <p>Total (milioane) 3.6</p> <p>Orașul principal: Chișinău (milioane) 0.8</p> <p>Urban (% din total) 41.4</p>	<p><b>PIB pe sectoare</b></p> 
<p><b>PIB</b></p> <p>În prețuri curente (mlrd. \$) 5.8</p> <p>Pe cap de locuitor, PPC (curentă internațională, \$) 3'085</p> <p>Creșterea medie anuală (% , 2000-2010) 5.3</p>	
<p><b>Rata de creștere a PIB-ului</b> (variație procentuală față de anul precedent)</p> 	
<p><b>Comerț</b></p> <p>Exporturi și importuri (mlrd., curente \$) 6.9</p> <p>Exporturi de bunuri și servicii (% din PIB) 39.4</p> <p>Importuri de bunuri și servicii (% din PIB) 78.8</p>	<p><b>Activitățile economice principale</b> (% din PIB)</p> <p>Agricultură 14.0</p> <p>Industrie 12.7</p> <p>Construcții 4.0</p> <p>Comerț cu ridicata și cu amănuntul 15.4</p> <p>Transport, depozitare și comunicații 13.5</p>
<p><b>Mediul macroeconomic</b></p> <p>Datoria publică (% din PIB) 24.2</p> <p>Veniturile fiscale (% din PIB) 32.3</p> <p>Inflația (IPC, anual %, media, 2000-2010) 11.6</p> <p>Rata reală a dobânzii (% , media, 2000-2010) 8.9</p>	<p>Economii brute (% din PIB) 15.8</p> <p>Remitențele migranților, influxuri (% din PIB) 23.6</p>
<p><b>Resurse naturale</b></p> <p>Terenuri (milioane hectare) * 3.4</p> <p>Terenuri agricole (% din supraf. teren.) * 59.3</p>	<p><b>Resurse minerale principale</b></p> <p>Granit Argilă</p> <p>Calcar Gresie</p>

Surse: UNCTAD, pe baza BNS, BNM și CEE-ONU.

Notă: \* inclusiv regiunea transnistreană. PPC - paritatea puterii de cumpărare

imobiliare, închiriere și servicii de business, care includ servicii de tehnologii informaționale (TI).

Economia Republicii Moldova este una deschisă, în care importul de bunuri și servicii constituie o cotă înaltă a PIB, depășind exporturile în raport de 2:1 (tabelul I.1). Situația macroeconomică a țării este relativ stabilă. În special, raportul datoriei externe la PIB este scăzut, ceea ce constituie un avantaj major în situația de criză economică continuă. Totuși, inflația, alimentată de remitențe și consum, este înaltă. Și rata reală a dobânzii este înaltă, cota economiilor fiind foarte scăzută, fapt ce împiedică investițiile interne.

## 2. Comerțul și acordurile comerciale internaționale

Volumul total al comerțului de bunuri s-a ridicat la peste 5 miliarde \$ în 2010 (tabelul I.2). Din 2001, importurile au crescut de 4,3 ori iar exporturile – de 2,8 ori, fapt ce a determinat creșterea deficitului comercial. Structura importurilor după tipul de produse este mai diversificată decât cea a exporturilor, reflectând principalele componente ale PIB-ului, în afară de servicii. Produsele din sectorul businessului agricol domină în continuare exporturile. Principalele produse includ vinul și alte băuturi, fructe, legume și nuci proaspete și procesate, semințe și fructe oleaginoase, cereale, zahăr și miere, și tutun. Totuși, cota produselor agricole și a altor produse alimentare la export s-a redus semnificativ pe parcursul ultimilor zece ani, de la 62% la 47%. În exportul de produse industriale, începând

Tabelul I.2. Comerțul cu bunuri, după principalii parteneri și grupuri de produse, 2010 (Milioane dolari și procente)

Export (milioane \$)	1541.5	Import (milioane \$)	3855.3
<i>După grupuri de produse (% din totalul exportului)</i>		<i>După grupuri de produse (% din totalul importului)</i>	
Mărfuri primare	51.4	Mărfuri primare	37.6
Bunuri industriale	48.6	Bunuri industriale	62.4
<i>După produse (% din totalul exportului)</i>		<i>După produse (% din totalul importului)</i>	
Îmbrăcăminte și accesorii	15.1	Petrol și produse petroliere	11.1
Legume și fructe	14.8	Gaz și produse industriale obținute din gaz	8.8
Băuturi	11.5	Fire, țesături, și articole textile	5.3
Mașini și aparate electrice și părți ale acestora	6.7	Mașini și aparate electrice și părți ale acestora f	5.5
Cereale și preparate pe bază de cereale	5.1	Vehicule rutiere	4.6
Semințe și fructe oleaginoase	5.8	Produse medicinale și farmaceutice	4.7
Altele	41	Altele	60
<i>După parteneri comerciali (% din totalul exportului)</i>		<i>După parteneri comerciali (% din totalul importului)</i>	
<b>CSI</b>	<b>40.5</b>	<b>CSI</b>	<b>32.6</b>
din care:		din care:	
Federația Rusă	26.2	Federația Rusă	15.2
Ucraina	5.9	Ucraina	13.7
Belarus	5.2	Belarus	3.1
<b>Uniunea Europeană (UE-27)</b>	<b>47.3</b>	<b>Uniunea Europeană (UE-27)</b>	<b>44.2</b>
din care:		din care:	
România	16.0	România	10.0
Italia	9.6	Italia	7.7
Germania	4.9	Germania	7.0
Polonia	3.0	Polonia	2.7
<b>Alte țări</b>	<b>12.2</b>	<b>Alte țări</b>	<b>23.2</b>
din care:		din care:	
Turcia	4.4	Turcia	8.3
Statele Unite	1.4	Statele Unite	5.3

Sursa: UNCTAD, pe baza BNS.

Notă: Conform capitolelor CSCI, Rev.4.

cu 2008, utilajele și echipamentele electrice completează produsele tradiționale ale industriei textile. Această nouă componentă a exporturilor poate fi atribuită parțial ISD făcute în ultimii ani în industria automobilistică, care sunt de bun augur pentru viitoare proiecte ISD în acest sector.

Structura importurilor reflectă lipsa resurselor naturale, precum și declinul industrial cauzat de tranziție, care nu corespunde tradiției industriale a țării. Republica Moldova este foarte dependentă de importul de combustibili minerali și produse din aceștia. În 2010, țara a importat 86% din resursele sale energetice. Diverse tipuri de utilaje și echipament de transport, aparataj, produse chimice și alte produse industriale sunt în continuare elemente importante pe lista importurilor. Predominanța fibrelor textile (aței) la import și a confecțiilor la export vorbește despre specializarea țării în lanțul valoric al textilelor și îmbrăcămintei.

UE și CSI sunt două grupuri de țări care domină comerțul extern, fiind răspunzătoare pentru aproximativ 90% din exporturile țării și pentru peste trei pătrimi din importurile sale. În cadrul fiecărui grup, lista principalilor parteneri comerciali este limitată și stabilă: Federația Rusă, Ucraina și Belarus în CSI și România, Germania și Italia în UE. În 2001, CSI se afla în topul destinațiilor de export, fiind urmată de UE. Până în 2010 pozițiile au fost inversate. În privința importurilor, UE a rămas pe prima poziție, însă atât partenerii din CSI, cât și cei din UE și-au redus treptat cotele în favoarea economiilor emergente, cum ar fi China și Turcia. Comerțul extins cu UE și CSI poate fi explicat nu doar prin proximitatea geografică și legăturile istorice, dar și prin acordurile preferențiale semnate cu ambele grupuri de țări.

Companiile din Moldova pot exporta fără taxe vamale în vest (UE), est (CSI) și sud-est (Balcani). Din 1995, țara se bucură de un regim preferențial de acces la piețele SUA și Japoniei, pe baza Sistemului Generalizat de Preferințe. Acestea au creat o oportunitate adițională pentru Moldova, care nu a fost însă realizată pe deplin, din cauza capacităților slabe de producere. În prezent, țara se află în proces de negociere a unor noi acorduri cu alți parteneri comerciali importanți, cum este Turcia.

Relațiile economice cu UE sunt reglementate de Parteneriatul Estic, în cadrul Politicii Europene de Vecinătate (PEV).<sup>4</sup> Începând cu martie 2008, UE a acordat Moldovei preferințe comerciale autonome (unilaterale), între care accesul majorității produselor moldovenești pe piețele UE cu scutire de taxe vamale. Sunt stabilite contingente tarifare doar pentru câteva produse din Moldova, cum sunt orzul, porumbul, grâul și vinul, precum și anumite produse de origine animală, cum ar fi carnea, produsele din carne, ouăle

și produsele lactate (MIEPO, 2010, p. 3). Cele două părți au convenit să negocieze un Acord de liber schimb aprofundat și cuprinzător (ALSAC).<sup>5</sup> ALSAC va avea trei efecte principale. În primul rând va consolida accesul produselor din Moldova pe piețele UE (de exemplu, prin adoptarea standardelor UE). În al doilea rând, va conduce la un nivel mai înalt de liberalizare a taxelor vamale în Republica Moldova (stabilită prin negocieri). În al treilea rând, va contribui la realizarea altor reforme și armonizarea cu normele UE în domenii cum sunt serviciile, proprietatea intelectuală, sistemul vamal, politica energetică și legislația cu privire la concurență. Un aspect important este abordarea teritoriului regiunii transnistrene în ALSAC.

Acordurile comerciale bilaterale ale Republicii Moldova cu opt state-membre ale CSI și Georgia prevăd un regim comercial liber, cu unele excepții care variază de la o țară la alta. Pentru bunurile excluse din acorduri, Moldova și partenerii săi din CSI aplică rata tarifelor vamale aplicabile națiunii celei mai favorizate (MFN) și nu rata tarifelor vamale stabilită prin lege (CEFTA, 2010). Țările membre CSI de asemenea intenționează să consolideze într-o zonă comercială unică rezultatele liberalizării comerțului, realizate în cadrul acordurilor bilaterale. Cel mai recent acord multilateral CSI care stabilește graficul și regulile de aplicare a comerțului liber a fost semnat în 2011 de către opt țări (Armenia, Belarus, Kazahstan, Kîrgîzstan, Republica Moldova, Federația Rusă, Tadjikistan și Ucraina).

Republica Moldova a aderat la Acordul central european de comerț liber (CEFTA) în 2007.<sup>6</sup> Majoritatea bunurilor ce fac obiectul comerțului dintre partenerii CEFTA, cu excepția vinurilor comercializate în Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei, se bucură de acces scutit de taxe și fără cote. Spre deosebire de acordurile comerciale cu partenerii din CSI sau UE, CEFTA joacă în prezent un rol mai puțin important în comerțul extern al Republicii Moldova (sub 1%).

### 3. Capitalul uman și dezvoltarea socială

La nivel internațional, Republica Moldova a atins un nivel mediu de *dezvoltare umană*, în timp ce la nivel european performanțele sale lasă de dorit. În special din cauza PIB-ului redus pe cap de locuitor și a redresării incomplete post-tranziție, nivelul Indicelui Dezvoltării Umane al Moldovei este cel mai mic de pe continentul european. Mai mult de o cincime din populație trăiește sub pragul sărăciei, această cifră fiind de peste două ori mai înaltă decât în țara cu cel mai bun indicator înregistrat la acest capitol (tabelul I.3). Și indicele inegalității este relativ înalt.

Tabelul I.3. Dezvoltarea socială, educația și piața muncii, 2010

Indicator	Republica Moldova	Media pe grup	Cel mai bun indicator în grup
<b>Dezvoltare socială</b>			
Indicele dezvoltării umane (de la 0=scăzut la 100=înalt)**	64.9	74.6	81.0
Ponderele populației sub pragul sărăciei (% din populație)	21.9	..	9.2
Coeficientul Gini (0 - 100 = cea mai înaltă inegalitate)	33.0	..	27.8
<b>Educație și instruire</b>			
Cheltuielile publice pentru educație (% din PIB)*	9.6	5.0	9.6
Rata alfabetizării, total adulți (% din persoanele cu vârsta de 15 ani și mai mult)*	98.5	98.8	99.8
Rata școlarizării (% din rata brută): - secundar	88.0	90.6	98.0
- terțiar	38.1	49.9	77.4
Calitatea (de la 1=scăzută la 7=înaltă)** :	3.2	3.3	3.8
- sistemului de învățământ superior			
- învățământului în matematică și științe	4.0	4.0	5.0
- școlilor de management	3.3	3.6	4.2
Companii ce oferă instruire formală (% din companii)*	33.1	28.9	46
Nivelul instruirii personalului (de la 1=scăzută la 7=înaltă)**	3.3	3.6	4.0
<b>Piața muncii</b>			
Rata de participare pe piața muncii (% din totalul populației cu vârsta de 15 ani și mai mult)*	41.7	57.0	66.3
Angajați în (% din total)* :			
- agricultură	28.2	24.7	
- industrie	19.3	24.1	
- servicii	52.5	52.8	
Șomaj, total (% din totalul forței de muncă)	7.4	12.2	5.6
Șomaj, total tineri (% din totalul forței de muncă cu vârsta între 15-24 ani)*	15.4	28.4	14.5

Sursa: UNCTAD, based on World Bank, WEF (2011), UNDP, UNECE, NBS.

Notă: \* data for 2009, \*\* data for 2011. The comparator group consists of Armenia, Azerbaijan, Bulgaria, Georgia, Latvia, Lithuania, Romania, Serbia and the former Yugoslav Republic of Macedonia (cf. the first paragraph of section B). In tables I.3, I.4, if the group average cannot be calculated because of the scarcity of recent data for most comparators, only the best available value is provided.

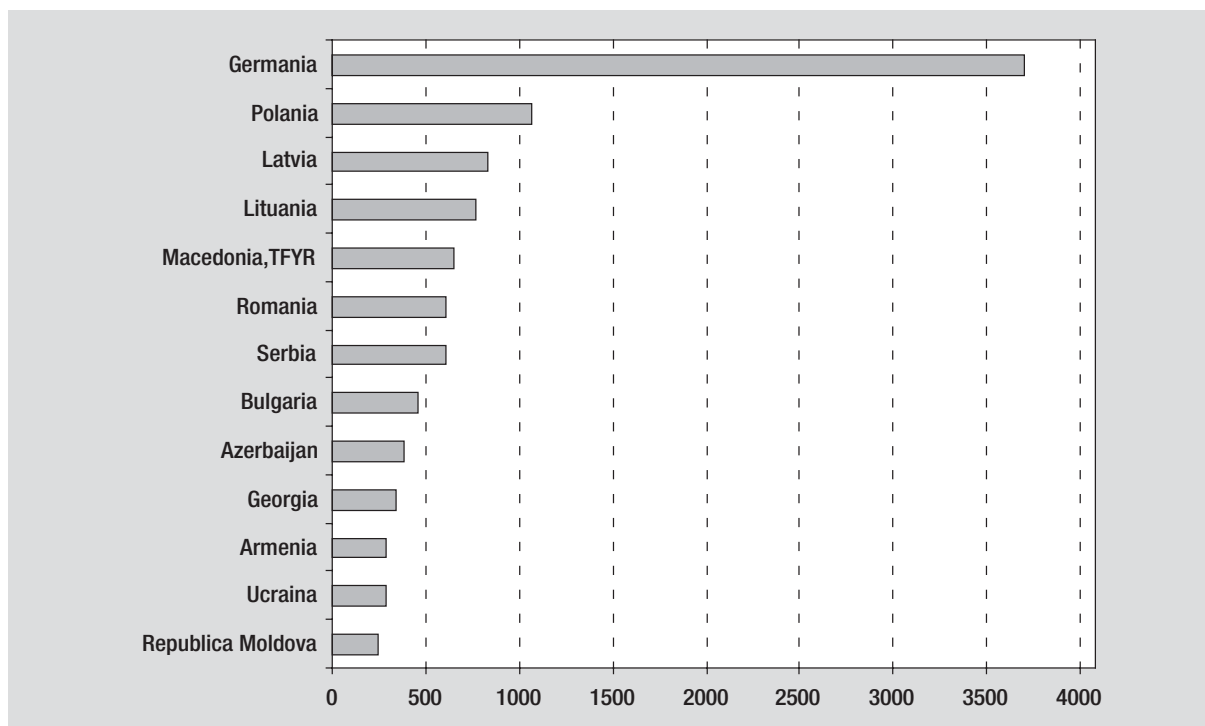
În domeniul *educației*, deși indicatorii generali cum sunt cheltuielile autorităților publice, rata alfabetizării sau cea a școlarizării sunt relativ buni (cu excepția învățământului terțiar unde rata înmatriculării este cu mult mai joasă decât în țările vecine), ei nu reflectă neapărat calitatea și eficiența sistemului educațional. Programele de studii sunt prea teoretice, sistemul calificărilor este slab, instruirea profesorilor este insuficientă, iar baza materială în instituțiile de învățământ este slabă (Guvernul Republicii Moldova, 2012a). Aceste handicapuri în învățământ în general și în învățământul profesional în special fac problematică atingerea obiectivului guvernului de a adapta cantitativ și calitativ abilitățile și cunoștințele absolvenților la cerințele pieței muncii. Dezechilibrele create pe piața muncii sunt determinate de lipsa muncitorilor cu tipul de instruire profesională de care au nevoie angajatorii (în special în afara capitalei), și uneori lipsa oportunităților de muncă pentru un număr mare de persoane cu studii (în special în capitală). Toate companiile interviewate pentru acest raport

s-au plâns de nivelul scăzut și inadecvat al abilităților angajaților. În același timp, toate au menționat că au realizat programe complexe de instruire pentru a adapta abilitățile lucrătorilor la necesitățile companiei. Unele și-au trimis angajații la studii peste hotare, achitând cheltuielile.

În acest context, companiile private tind să sublinieze că, deși forța de muncă în Republica Moldova este mai ieftină decât în țările vecine, costurile de investiție în această țară cresc din cauza cheltuielilor legate de instruire. Acest lucru este valabil în diferite sectoare, de la fabricarea pieselor până la industria produselor lactate. Totuși, două tipuri de abilități sunt considerate disponibile pe larg în Republica Moldova: cunoștințele de limbi străine (majoritatea populației este bilingvă română și rusă) și abilitățile TI. Insuficiențe există în ceea ce privește abilitățile de producere și inginerie, iar un studiu recent arată că acestea vor continua să crească. În plus, Republica Moldova se confruntă cu reducerea forței de muncă, care în următorii zece ani va scădea cu 11% din cauza ratei mici a natalității și îmbătrânirii populației.



Figura I.1. Salariul lunar mediu brut în țări selectate, 2010 (Dolari)



Sursa: CEE-ONU.

Notă: Datele pentru Germania se referă la 2009

**Forța de muncă, ocuparea, șomajul.** Rata oficială a șomajului este relativ scăzută (7,4%), însă aceasta trebuie evaluată împreună cu rata redusă de participare pe piața muncii (41,7%) (procentajul populației de vârstă activă care este angajată efectiv sau care își caută un loc de muncă în țară) deoarece fenomenul emigrării a redus substanțial numărul celor care își caută un serviciu în țară. Rata șomajului în rândul tinerilor este de două ori mai înaltă decât media generală pe țară (15,4%). În jur de 22% din tineri și-au găsit un loc de muncă în mai puțin de trei luni după absolvire, în timp ce aproximativ 18% au părăsit țara. În același timp, un sfert din tinerii lucrători au părăsit primul lor loc de muncă din cauza salariilor mici (Guvernul Republicii Moldova 2012a, p. 11). În prezent, majoritatea forței de muncă (53%) sunt angajați în servicii. În agricultură lucrează 28%, ceea ce reprezintă de două ori mai mult decât cota acestui sector în PIB. Industria (extractivă, de prelucrare, construcții și servicii publice) oferă mai puțin de o cincime din totalul locurilor de muncă existente.

#### 4. Infrastructura

Cea mai mare parte a infrastructurii necesită a fi modernizată. Infrastructura proastă a drumurilor, a aprovizionării cu apă

și energie termică, precum și a portului de pe râul Dunăre constituie o barieră în dezvoltarea economică (tabelul I.4) și în realizarea obiectivelor de dezvoltare economică și socială a țării.

Dezvoltarea inegală a infrastructurii transporturilor poate fi explicată prin nivelul relativ scăzut al investițiilor în sector. În Moldova, investițiile în domeniul transporturilor cu participarea sectorului privat au constituit 3,1% din formarea brută de capital fix privat în 2010. Acesta este unul din cele mai scăzute niveluri din grupul țărilor de comparație (cel mai înalt nivel observat fiind 20,6% în fosta Republică iugoslavă a Macedoniei). Drumurile sunt domeniul cel mai problematic, rețeaua existentă fiind incapabilă să satisfacă necesitățile populației și a economiei care este în creștere. Starea drumurilor este unda din cele mai proaste în Europa și în regiune. Peste 90% din rețeaua rutieră necesită reabilitări. Estimările arată că starea proastă a drumurilor implică costuri adiționale pentru utilizatori, care se ridică la aproximativ 2,5 miliarde lei moldovenești (213 milioane \$)<sup>7</sup> anual (Guvernul Republicii Moldova, 2012a, p. 15). În 2010-2011 a început reversiunea parțială a degradării drumurilor, datorită măririi contribuțiilor la fondul rutier și susținerea de

Tabelul I.4. Transport, energetică, telecomunicații și sanitație, 2010

Indicator	Republica Moldova	Media pe grup	Cel mai bun indicator în grup
<b>Transport</b>			
Drumuri, pavate (% din total)*	85.8	..	93.6
Densitatea drumurilor (km de drum la 100 m <sup>2</sup> de pământ)*	38.0	66.7	125.0
Calitatea (de la 1=scăzută la 7=înaltă)** : - drumuri rutiere	1.3	3.3	5.2
- infrastructurii căilor ferate	2.6	3.1	4.4
<b>Energetică *</b>			
Resurse energetice totale (tone de echivalent petrol pe cap de locuitor)	0.7	1.4	2.5
Importul de energie, net (% din energia utilizată)†	95.3	46.3	17.8
Consumul de curent electric (mii kWh pe cap de locuitor)	1.1	2.6	4.4
Întreruperi de energie electrică în companii pe parcursul unei luni obișnuite (numărul)	1.7	2.1	0.7
PIB pe unitate de electricitate consumată (PPC \$ la 1 kWh)	2.9	3.8	5.8
<b>Telecomunicații</b>			
Linii de telefonie fixă la 100 locuitori	32.5	23.8	40.5
Abonați la telefonie mobilă la 100 locuitori	88.6	112.5	147.0
Prețul unui apel telefonic local (în afara rețelei, pre-plătit, \$ pe minut)	0.19	0.19	0.08
Abonați la telefonie mobilă standard cu utilizarea comunicațiilor la viteze de bandă largă la 100 locuitori	3.3	..	33.9
Abonați la internet fix (prin cablu) în bandă largă la 100 locuitori	7.5	11.0	20.6
Procentajul persoanelor care utilizează Internetul	40.0	44.9	68.4
<b>Sanitație</b>			
Surse de apă îmbunătățite (% din populația cu acces)	96.0	95.1	100.0
Sisteme de sanitație îmbunătățite (% din populația cu acces)	85.0	86.9	100.0

Sursa: UNCTAD, pe baza Băncii Mondiale, FEM (2011), UIT, CEE-ONU, BNS.

Note: \* datele pentru 2009, \*\* datele pentru 2011, † Azerbaidjan este exclus din grupul de comparatori.  
PPC: paritatea puterii de cumpărare

către donatori UE.<sup>8</sup> Aceste eforturi vor trebui continuate în viitor, pentru a reabilita întreaga rețea rutieră.

Infrastructura logistică este de asemenea subdezvoltată și fragmentară în prezent, iar amplasarea strategică a acesteia (la intersecția dintre est-vest și nord-sud) rămâne insuficient exploatată. Cel mai lung Coridor Pan-european — IX: Helsinki (Finlanda), St. Petersburg (Federația Rusă), Gomel (Belarus), Kiev (Ucraina), Chișinău, București (România), Dimitrovgrad (Bulgaria), Alexandroupol (Grecia) — traversează țara de la nord la sud, conectând-o la partenerii cheie. Portul Internațional Liber Giurgiulești — singurul port al țării cu acces indirect la mare prin râul Dunăre — este de asemenea conectat la Coridorul VII (Dunărea de la Passau (Germania) până la Marea Neagră). Datele statistice arată că transportul de mărfuri de către companiile de transport (cu excepția țevilor) a constituit doar 10,1 milioane tone în 2010, ceea ce reprezintă mai puțin de o zecime din nivelul atins până la perioada de tranziție (122,3 milioane tone în 1991). Unul dintre obstacolele existente care împiedică prestarea unor servicii logistice mai competitive este

fragmentarea terminalelor vamale în capitală (peste cinci locații diferite). Alte obstacole sunt subdezvoltarea generală a serviciilor logistice și costul relativ înalt al transportului rutier. Indicele Performanței Logistice al Băncii Mondiale din 2012 confirmă aceste constatări. Indicele general al Republicii Moldova este mic comparativ cu țările vecine și cu principalii parteneri comerciali (cu excepția Armeniei). Acest indicator scăzut se explică prin calitatea proastă a infrastructurii comerțului și transportului. Totuși, din punct de vedere al simplității realizării livrărilor la preț competitiv, a capacității de a urmări mărfurile livrate, Moldova se află în raport comparativ favorabil cu multe alte țări din fosta Uniune Sovietică.

În ceea ce privește *transportul aerian*, există trei aeroporturi internaționale certificate (Bălți, Chișinău și Mărculești). Modernizat în anii 1990 cu asistența Băncii Europene de Reconstrucție și Dezvoltare (BERD), Aeroportul Internațional Chișinău este în prezent principalul aeroport din țară și punctul central al întreprinderii de stat Air Moldova. Aeroporturile Bălți și Mărculești operează zboruri charter

și transport aerian de mărfuri. În ceea ce privește politica de aviație, Republica Moldova a aderat la Spațiul European Comun de Aviație care oferă posibilitatea creșterii traficului internațional de pasageri, inclusiv zboruri „low-cost” și o legătură mai bună între țară și aeroporturile internaționale din UE.

*Deși liniile de cale ferată existente* sunt în stare acceptabilă, rețeaua trebuie dezvoltată mai mult. Calea ferată are o lungime totală de 1.157 km, cu o singură șină și nu este electrificată. Sistemul cu ecartament larg nu este compatibil cu rețeaua feroviară din UE (cu excepția conexiunilor între Giurgiu-lești și hotarul României, a se vedea mai jos). În plus, nu există legătură feroviară directă cu Ucraina, care să ocolească regiunea transnistreană.

În infrastructura *portuară*, singura ieșire indirectă a Republicii Moldova la mare, este portul de mică adâncime de la Giurgiu-lești, pe râul Dunăre. Acesta este format dintr-un terminal de produse petroliere, un terminal de produse cerealiere, un terminal de containere și mărfuri generale și o zonă economică liberă care oferă clienților un statut similar cu cel din zonele economice libere (ZEL) existente în țară. Această zonă oferă facilități logistice, posibilitatea de a lua în locațiune terenuri, oficii, precum și prestează servicii de consultanță clienților. Portul mai dispune de conexiune cu România printr-o linie de cale ferată cu lungimea de 14 km. Unele dintre dotări se află în proprietatea statului, care a încercat fără succes să creeze servicii de transport de pasageri (din Moldova spre Istanbul prin Marea Neagră). Legăturile rutiere spre capitală sunt în stare proastă.

În prezent, investițiile private în *sectorul energetic* sunt relativ scăzute – 2,2% din formarea brută de capital fix privat (2010) comparativ cu media de 3,1% în grupul țărilor de comparație (și 4,9% în România). Securitatea energetică de asemenea reprezintă o problemă. Peste 95% din energia electrică provine din gazul natural, care este importat în totalitate din Federația Rusă. Țara intenționează să-și diversifice sursele de aprovizionare cu gaze, prin construirea unui gazoduct de la Ungheni, Republica Moldova până la Iași, România, cât și prin lansarea conexiunilor la rețeaua UE. Începutul construcției gazoductului Iași-Ungheni este preconizat pentru iunie 2013. Cea mai mare parte a energiei electrice utilizate (aproximativ 75%) este furnizată de Centrala electrică raională de stat din Moldova (GRES), construită înainte de obținerea independenței, care este situată în regiunea transnistreană.<sup>9</sup> Capacitatea de transmitere este suficientă pentru a asigura cererea actuală de energie electrică care este ceva mai mult decât modestă – 3,5 miliarde kWh în 2010). Consumul

de energie este limitat deoarece redresarea post-tranziție s-a bazat pe servicii și remitențe și nu pe industrii care ar consuma volume mari de energie. Totuși, consumul scăzut de electricitate are ca și consecință utilizarea ineficientă a infrastructurii energetice. Deoarece sistemul energetic a fost conceput să transmită un volum mai mare de energie electrică, volumul relativ al pierderilor în raport cu energia totală furnizată este înalt. Necesitatea mai multor investiții pentru menținerea și îmbunătățirea sistemului reprezintă o oportunitate de afaceri pentru investitori.<sup>10</sup>

Serviciile de telecomunicații sunt bine dezvoltate și accesibile. Investițiile în telecomunicații cu participarea sectorului privat au atins 9,1% în 2010 - un nivel mai înalt decât media în țările de comparație (6,2%). Infrastructura fizică este solidă din punct de vedere tehnic, fiind distribuită în mod egal în țară. Penetrarea telefoniei fixe este mai profundă decât în majoritatea țărilor de comparație. Rețelele de fibră optică care fac legătura între Moldova și țările din vest și cele din est sunt distribuite în cele mai importante părți ale teritoriului. În afară de serviciile tradiționale de telecomunicații, companiile existente oferă acces la o serie vastă de tehnologii de ultimă oră.<sup>11</sup> Tarifele pentru serviciile de telecomunicații s-au redus în timp, fiind în prezent mai mici decât în alte țări din regiune. De exemplu, tariful mediu lunar pentru un plan nelimitat de 100Mbit pentru abonați individuali este de 250 lei (21,3 dolari). La fel, taxele de instalare și plățile lunare de abonament atât pentru telefonie fixă cât și pentru internetul în bandă largă sunt printre cele mai mici din țările cu economie în tranziție. Totuși, în unele cazuri, comparate cu veniturile pe cap de locuitor, costurile sunt mai înalte decât în alte țări cu economie în tranziție. Cadrul legal pentru telecomunicații s-a îmbunătățit în timp, deși mai rămân probleme în ceea ce privește politicile operatorului național de telecomunicații - Moldtelecom (a se vedea capitolul II).

Finanțarea și investițiile limitate din ultimii 15 ani au dus la deteriorarea semnificativă a infrastructurii de aprovizionare cu apă și canalizare. Atât instalațiile de alimentare cu apă, cât și cele de canalizare sunt utilizate insuficient (în jur de 25-30% nu sunt utilizate). În același timp, pierderile de apă sunt semnificative din cauza uzurii echipamentului și a întreținerii proaste a rețelei de aprovizionare. În multe regiuni din țară nu există instalații de canalizare. Tarifele nu reflectă costul și, în consecință, prestatorii de servicii au datorii (Guvernul Republicii Moldova, 2010, p. B24).

Tabelul I.5. Cadrul normativ, corupția și securitatea, 2011 și 2012

Indicator	Republica Moldova	Media pe grup	Cel mai bun indicator în grup
<b>Cadrul normativ</b>			
Indicele ușurinței de desfășurare a afacerii (poziția în numărul total de 183 țări)	83		9
Eficiența politicii anti-monopol (1=redusă 7=înaltă)	3.2	3.4	4.1
Independența judiciară (1=redusă 7=înaltă)	2.2	3.0	3.8
Nivelul protecției investitorilor (0=redus 10=înalt)	5.3	5.9	7.0
<b>Corupție și securitate</b>			
Crima organizată (1=cel mai rău 7=cel mai bun)	5.1	5.0	5.7
Indicele de percepție a corupției (0=cel mai rău 10=cel mai bun)	3.6	4.7	5.4

Surse: Banca Mondială, FEM (2011), Transparency International.

## 5. Guvernarea și instituțiile

Guvernarea este una dintre aspectele pe care investitorii străini o consideră problematică, după cum o confirmă interviurile acordate în cadrul misiunii de studiu UNCTAD, în pofida reformelor continui ale cadrului normativ și administrativ începând cu anii 1990 (tabelul I.5). Progresul, deși semnificativ, a fost mai lent decât în alte țări, inclusiv decât în cele din grupul țărilor cu economie în tranziție (de ex.: Armenia, Georgia, fosta Republică iugoslavă a Macedoniei). Cât privește „ușurința de a face afaceri”, Moldova se află pe locul 83 la nivel mondial (Banca Mondială, 2012). Acest fapt reflectă unele probleme majore moștenite din perioada sovietică care încă nu au fost soluționate în totalitate. De exemplu, în continuare există prea multe bariere administrative și controale (din partea a 60 de inspectorate diferite), iar unele servicii publice oferite companiilor sunt lipsite de transparență și neprietenoase utilizatorilor (a se vedea capitolul II).

În pofida eforturilor de combatere a corupției, acest fenomen, rămâne în continuare larg răspândit, după cum o confirmă locul pe care îl ocupă Moldova în clasamentul Indicelui de Percepție a Corupției realizat de Transparency International (tabelul I.5). Cauzele care determină acest fenomen sunt nivelul scăzut al remunerării funcționarilor publici, care se transpune în comportamentul corupt (rent-seeking) al acestora. Problemele politice interne permanente constituie unul dintre motivele progresului lent. Neînțelegerile din cadrul coaliției actuale de guvernare au dus la fragmentarea administrației publice, ministerele fiind controlate de diferite partide, iar cooperarea și coordonarea dintre acestea fiind insuficientă. Problema este agravată și de lipsa de cooperare și coordonare a acțiunilor, inclusiv a celor de promovare a ISD (a se vedea capitolul III). În consecință, reprezentanții sectorului privat se plâng de instabilitatea situației și de dificultatea interacțiunii cu guvernul.

## 6. Dezvoltarea întreprinderilor naționale

Sectorul privat național se află la o etapă timpurie de dezvoltare (tabelul I.6). Rata formării brute de capital privat este relativ scăzută (deși puțin mai înaltă decât media în țările de comparație), în cea mai mare parte din cauza volumului limitat al PIB și economiilor reduse. Datele statistice naționale arată că marea majoritatea companiilor activează în sectorul formal. Totuși, alte surse indică că sectorul neformal are totuși cote destul de înalte: în jur de 10% din PIB (CEE-ONU, 2008). Creditarea internă este slab dezvoltată comparativ cu alte țări cu economie în tranziție și multe servicii financiare necesare pentru dezvoltarea afacerilor sunt în cea mai mare parte inaccesibile. Certificarea întreprinderilor locale de către Organizația Internațională de Standardizare (ISO) avansează încet; dezvoltarea cluster-elor este slabă, calitatea furnizorilor locali este, de asemenea, slabă comparativ cu grupul de țări selectate.

Majoritatea întreprinderilor din țară, la fel ca în alte state, sunt mici și mijlocii (IMM).<sup>12</sup> Acestea reprezintă 97,7% din numărul total de companii, oferind 58,8% din numărul total al locurilor de muncă, însă constituie doar 36,8% din cifra totală de afaceri a întreprinderilor. IMM și-au extins activitatea mai mult în domeniul serviciilor unde barierele la intrarea pe piață sunt reduse. Astfel, în 2010, 41% din aceste companii activau în comerț, 16% - pe piața imobiliară, în închirieri și alte servicii de afaceri, în timp ce industriile ce utilizează intens capitalul și forța de muncă, precum și agricultura, au constituit doar 10,9% și 5,1% respectiv, predominante fiind întreprinderile medii.

Nivelul de dezvoltare și competitivitate al IMM din Moldova este de asemenea scăzut în comparație cu nivelul internațional. Totuși, IMM au avut o performanță relativ bună pe parcursul ultimilor cinci ani (OCDE, 2011). Profitabilitatea acestora, calculată în profituri totale în termeni reali, a crescut de cinci ori în perioada 2005-2008,

Tabelul I.6. Sectorul privat formal, finanțarea și calitatea companiilor naționale, 2010

Indicator	Republica Moldova	Media pe grup	Cel mai bun indicator în grup
<b>Mărimea sectorului privat formal</b>			
Formarea brută de capital fix privat (% din PIB)	21.9	17.2	28.2
Companii înregistrate oficial la inițierea activității (% din firme)*	97.9	96.6	99.6
<b>Finanțare</b>			
Credite interne sectorului privat (% din PIB)	33.3	49.8	103.7
Credite interne oferite de sectorul bancar (% din PIB)	37.2	50.6	89.6
Companii ce recurg la serviciile băncilor pentru a-și finanța investițiile (% din companii)*	30.8	36.6	47.4
Accesibilitatea serviciilor financiare (1=redusă 7=înaltă)**	3.2	3.8	4.2
<b>Caracteristicile dezvoltării sectorului privat</b>			
Posesia certificatului ISO (% din companii)*	9.1	19.3	26.9
Situația dezvoltării clusterelor (1=redusă 7=înaltă)**	2.4	2.9	3.3
Cantitatea furnizorilor locali (1=redusă 7=înaltă)**	4.0	4.4	5.0
Calitatea furnizorilor locali (1=redusă 7=înaltă)**	3.8	4.2	4.9

Surse: Banca Mondială, FEM (2011)

Note: \* date pentru 2009, \*\* date pentru 2011.

### Caseta I.2. Zonele economice speciale din Republica Moldova

Zonele economice libere sunt deschise atât companiilor care fac exporturi, cât și celor care vând pe piața locală. Firmele care activează în aceste zone beneficiază de un regim vamal și fiscal preferențial (a se vedea mai jos și caseta II.4). Activitățile din ZEL se limitează la producția industrială (cu excepția alcoolului), ambalare, comerț, transporturi, logistică și servicii publice, prioritatea fiind acordată producerii. Există șapte ZEL, în capitală (Expo-Business, Chișinău), în sudul (Tvardița, Taraclia și Vulcănești), nordul (Otaci-Business, Bălți) și vestul (Ungheni-Business) țării. Portul Internațional Liber Giurgiulești și Aeroportul Internațional Liber Mărculești de asemenea beneficiază de anumite elemente de scutire de taxe vamale, deși acestea nu sunt ZEL în sine.

La finele anului 2011, numărul total al companiilor naționale și străine înregistrate în ZEL a ajuns la 153, din care 103 erau active. Companiile din cadrul ZEL pot beneficia de o reducere de 50% din impozitul pe profit și scutire de TVA (pentru bunurile vândute pe piața locală se aplică TVA). Conform legislației, toate ZEL au fost create pentru o perioadă limitată de timp, termenul de expirare fiind 2023 pentru trei dintre zone și 2030 - pentru zona liberă portuară.

La sfârșitul lunii octombrie 2011, numărul total de persoane angajate în aceste zone a atins 5.951. Valoarea exporturilor din ZEL pentru primele nouă luni ale anului 2011 a fost de 133 milioane \$. În aceeași perioadă, cifra de afaceri a companiilor s-a ridicat la aproximativ 180 milioane \$. ZEL au găzduit diverse proiecte importante de ISD orientate spre export cum sunt Lear (Ungheni Business) și Drăxlmaier (Bălți). De regulă aceste companii fabrică produse intermediare pe care le livrează la filialele din grupurile lor, care activează în alte țări, pentru a fi asamblate.

Parcurile industriale sunt teritorii delimitate, unde fabricarea produselor industriale, prestarea serviciilor, realizarea cercetărilor științifice aplicative și/sau dezvoltarea tehnologiilor sunt realizate pe baza unui regim special (cum este accesul liber la terenuri, accesul preferențial la servicii; caseta II.4). Până în prezent guvernul a creat trei parcuri industriale: Bioenergagro (Nord), Tracom (Centru) și Cimișlia (Sud). Astfel, parcurile sunt de asemenea menite să contribuie la dezvoltarea regională. În prezent sunt examinate alte opt studii de fezabilitate pentru parcuri industriale cu diferite forme juridice (întreprinderi publice, publice-private și private). Parcurile industriale pot deveni centrul de atragere a investițiilor și locul de realizare a diferitor proiecte industriale și de tehnologii informaționale.

Sursa: UNCTAD, pe baza informațiilor oferite de Ministerul Economiei.

iar pierderea locurilor de muncă în întreprinderile medii a fost compensată prin creșterea numărului de companii mici și micro. Criza anului 2009 a frânat aceste evoluții pozitive, însă deja în 2010 IMM au început să se redreseze în privința majorității indicatorilor.

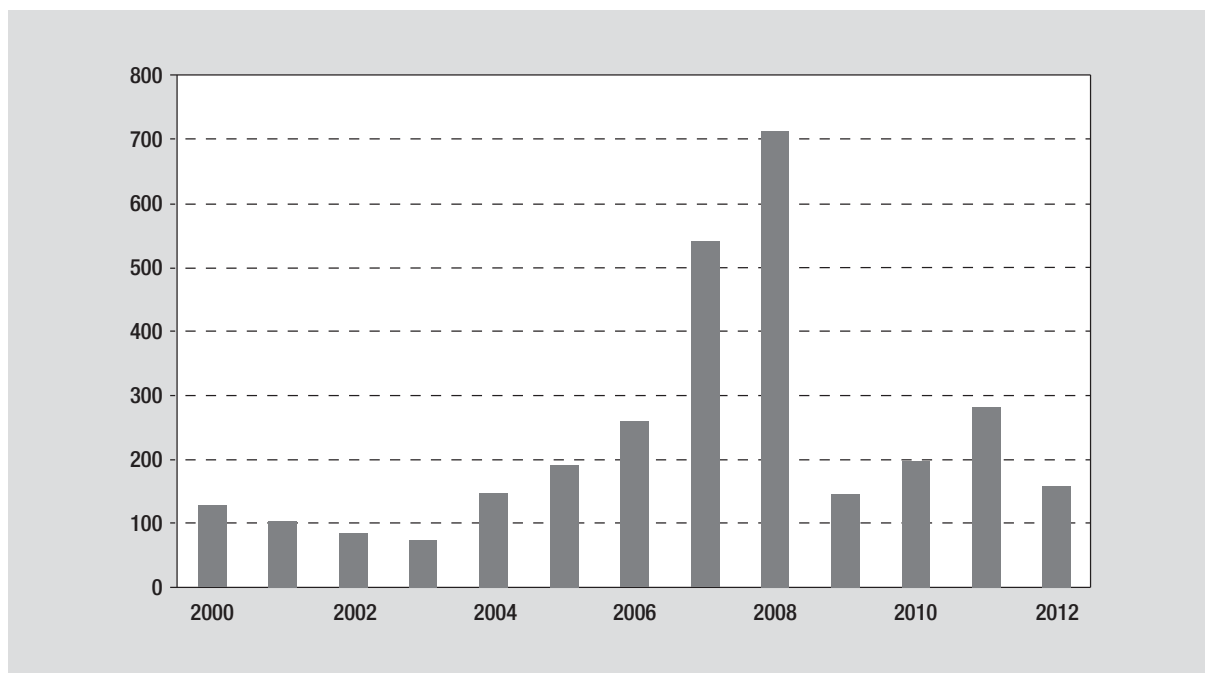
Companiile naționale au întâmpinat obstacole majore în dezvoltare, începând cu disponibilitatea resurselor financiare. Capitalul este scump, fiind disponibil mai mult pentru scopuri pe termen scurt. Piața de capital este subdezvoltată, ceea ce face complicată finanțarea de către companiile locale a dezvoltării lor prin intermediul bursei de valori. Guvernul încearcă să dezvolte sectorul întreprinderilor prin diferite acțiuni, inclusiv programe speciale pentru IMM (Programul pilot de atragere a remitențelor în economie 1+1 (PARE 1+1, caseta III.2), Programul național de abilitare economică a tinerilor (PNAET) și crearea parcurilor industriale și a zonelor economice libere (caseta I.2). Legislația relevantă în domeniul parcurilor industriale a fost elaborată în 2007 și actualizată în 2010. Legea privind ZEL a fost adoptată în 2001. În principiu, zonele și parcurile sunt deschise în mod egal atât pentru companiile naționale, cât și pentru cele străine, deși ZEL ar putea fi mai ușor de accesat pentru investitorii străini datorită resurselor acestora, care ar putea fi mai mari.

## C. Tendințele și impactul ISD

### 1. Situația actuală

Influxul investițiilor străine directe în țară a fost întotdeauna redus. Datele naționale (caseta I.3) arată că din 1994 acestea nu au depășit niciodată valoarea de 1 miliard \$, în unii ani fiind chiar sub 100 milioane \$. Totuși, la începutul anilor 2000 s-a remarcat o tendință de creștere (figura I.2) asociată cu o dezvoltare economică mai mare, reducerea poverii administrative și fiscale asupra companiilor (descrisă în capitolul II) și procesul de privatizare. Acesta din urmă a jucat un rol deosebit în atragerea ISD (caseta I.4). De exemplu, pentru prima dată fluxul de ISD în țară a depășit 100 milioane \$ în anul 2000 când, în cadrul procesului de privatizare, Unión Fenosa (Spania) a achiziționat câteva întreprinderi de distribuție a energiei electrice. Cu un an mai târziu, Gazprom (Federația Rusă) a cumpărat 50% din acțiunile Moldovagaz, iar Lafarge (Franța) a procurat o fabrică mare de producere a cementului. De asemenea, în perioada 2004–2008 au fost făcute 60% din totalul cumulativ al investițiilor străine directe în țară (3 miliarde \$). Această perioadă coincide cu privatizarea unor bănci importante ca Eximbank (vândută

Figura I.2. Fluxurile ISD în Republica Moldova, 2000–2012 (Milioane dolari)



Sursa: BNM.

companiei italiene Veneto Banca în 2006) și Mobiasbancă (vândută companiei Société Générale din Franța în 2007).

În afară de privatizări, s-au materializat și câteva proiecte mai mici, total noi („greenfield”), de exemplu operațiunile mobile ale TeliaSonera, care au început în 2000. În perioada boom-ului ISD - 2004–2008, principalele proiecte noi apărute au inclus investițiile companiei Easur Holding (Olanda) în Portul Internațional Liber Giurgiulești (inițiate în 2006), proiectul bancar al companiei ProCredit (Olanda) (inițiat în 2007 și continuat în 2008), precum și unele investiții în ZEL (de ex.: proiectul companiei Dräxlmaier (Germania) în ZEL Bălți a fost lansat în 2007 și continuat în 2008).

În 2009, criza economică globală a lovit puternic fluxul ISD în Moldova. Deși în 2010 și 2011 situația s-a redresat puțin, influxul ISD rămâne cu mult sub nivelul celui dinaintea crizei. Cu toate acestea, noile proiecte investiționale acum le depășesc ca volum pe cele legate de privatizare.

Există în continuare multe semne că succesele Moldovei în atragerea ISD sunt slabe (tabelul I.7). În termeni absoluți, în 2012, stocul ISD în țară a fost cel mai mic din grupul

de țări cu economie în tranziție. În mod analog, în perioada 1996–2012, influxul de ISD în termeni absoluți și pe cap de locuitor a fost mai scăzut decât în alte țări din grupul selectat pentru comparație (cu excepția Republicii Azerbaidjan). Deși Moldova este o țară cu o economie de scară mică și cu resurse naturale foarte limitate, majoritatea țărilor similare din grupul comparativ s-au descurcat mai bine în ceea ce privește atragerea ISD. De exemplu, în perioada 2000–2012, ISD în Moldova au crescut de șapte ori, în timp ce în Armenia – de 10 ori, în Georgia – de 14 ori, iar în Serbia de 25 de ori. Conform indicatorilor UNCTAD privind potențialul și atragerea ISD (UNCTAD, 2012, p. 32), Republica Moldova s-a aflat printre țările cu economie în tranziție ale căror performanță nu a fost sub nivelul așteptărilor în 2011. Din numărul de nouă țări selectate pentru o comparație mai detaliată, cinci (Armenia, Bulgaria, Georgia, România și Serbia) au avut rezultate mai bune decât Republica Moldova.

Structura geografică a ISD injectate în țară (figura I.3) reflectă amplasarea Republicii Moldova ca un pod între est și vest. Șase din zece cele mai importante surse de ISD sunt țările UE, deși poziția de lider este ocupată de Federația

### Caseta I.3. Sursele datelor privind ISD în Republica Moldova

Banca Națională a Moldovei (BNM) compilează datele despre fluxul și stocul ISD și veniturile din investiții, distribuite după capitalul propriu, câștigurile reinvestite, și alt gen de capital, conform recomandărilor Manualului balanței de plăți al FMI, ediția a V-a. Aceasta se face în colaborare cu Biroul Național de Statistică (BNS), care colectează rapoarte privind investițiile străine de la agenții economici, precum și informații despre activitatea financiară a persoanelor juridice. BNS furnizează trimestrial Băncii Naționale datele sale brute pentru procesarea lor ulterioară. Rapoartele financiare ale întreprinderilor sunt utilizate pentru estimarea câștigurilor reinvestite, în timp ce rapoartele privind investițiile străine servesc ca bază pentru statistica privind fluxul și volumul ISD. Surse suplimentare pentru compilarea datelor privind ISD includ Baza de date a declarațiilor vamale (pentru investițiile în natură), Comisia Națională a Pieței Financiare (informații privind tranzacțiile cu hârtii de valoare cu ne-rezidenți) și rapoarte ale băncilor comerciale și ale acționarilor acestora (pentru statistica ISD în sectorul bancar). Toate aceste informații sunt completate de și verificate prin contrapunere cu surse de date internaționale cum sunt Sistemul de raportare a tranzacțiilor internaționale (SRTI) și Sistemul de gestiune a datoriei și analiză financiară (DMFAS).

Comunicarea și cooperarea între BNM și BNS, două instituții principale implicate în colectarea datelor statistice referitoare la ISD, ar putea fi îmbunătățită. Se pare că BNM nu participă la ancheta BNS, iar BNS, la rândul său, nu este bine informat despre ajustările operate de BNM în date. În cele din urmă, procesarea și publicarea datelor ar putea reflecta mai bine standardele internaționale. În majoritatea rapoartelor Republicii Moldova, categoria „companii cu investiții străine” include atât filialele străine, cât și companiile în portofoliul cărora cota de participare a investitorilor este mai mică de 10%.

Deși datele privind fluxul ISD și structura acestora sunt disponibile, lipsesc datele complexe pentru evaluarea deplină a contribuției filialelor străine la dezvoltarea economică. Doar cifrele despre angajați și salarii sunt publicate. Statisticile privind contribuția filialelor străine la valoarea adăugată, exporturi, venituri fiscale, cercetări și dezvoltare și cheltuieli capitale nu sunt compilate sau publicate, ceea ce complică sarcina decidenților politici de evaluare a impactului ISD.

Sursa: UNCTAD, pe baza materialelor furnizate de BNM, a interviurilor și a informațiilor oferite de dl Prohnițchi și alții (2010).

#### Caseta I.4. Experiența anterioară de privatizare în Republica Moldova

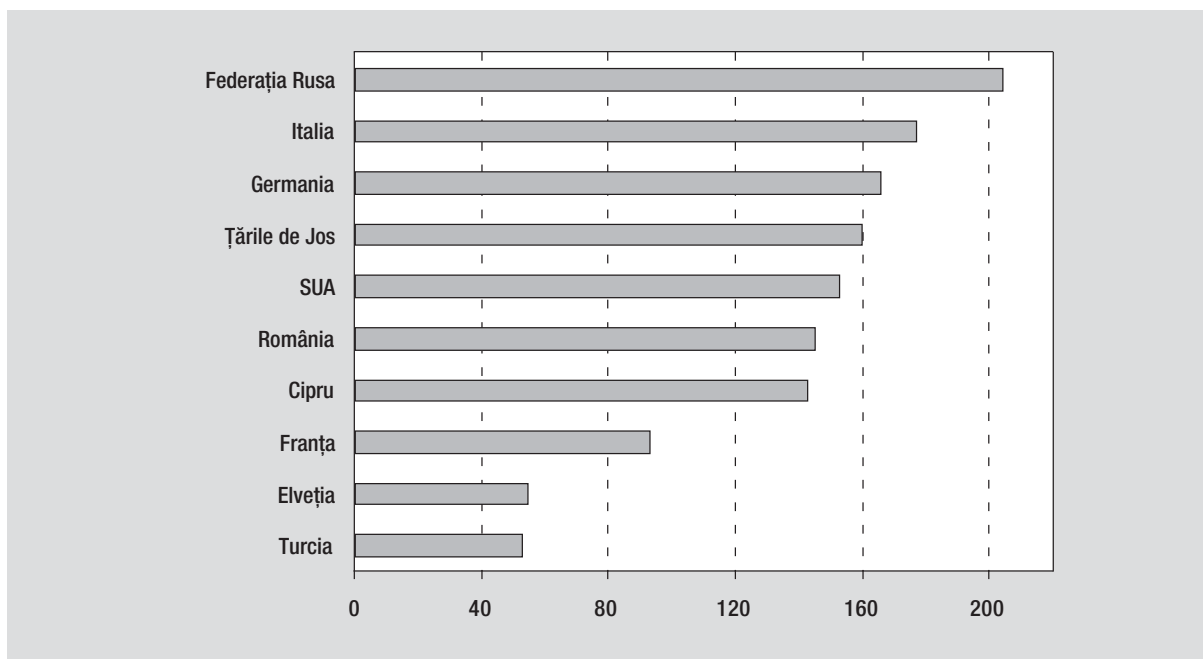
Procesul de privatizare a fost inițiat la începutul anilor 1990. Prima lege cu privire la privatizare din 1991 a deschis, în principiu, accesul la patrimoniul statului pentru persoanele fizice și juridice atât din țară, cât și de peste hotare. Legea cu privire la privatizare a fost urmată de două programe de privatizare, în 1995–1996 și 1997–1998. Până în iunie 1995 sectorului privat îi aparținea 48% din producția industrială, 81% din principale proiecte de construcție, 55% din transportul de pasageri și 41% din sectorul comerțului cu amănuntul și cu ridicata. Potrivit unui studiu privind PIB în 2008 (Sheehan, 2010), 51% din PIB provenea din sectorul privat național, 15% de la companiile cu capital străin, și 5% de la companiile mixte publice-private.

Primele obiective privatizate au fost clădirile și terenurile rezidențiale, urmate de companiile de stat. La fel ca și în alte țări cu economie în tranziție, au prevalat formele de privatizare de către persoane din interior (cumpărarea pachetului majoritar de acțiuni de către manageri și angajați), completate de metoda bonurilor pentru persoane din afară (numite bonuri patrimoniale). Astfel, vânzarea bunurilor către persoane din afară (privatizări cu aport în numerar) au jucat doar un rol marginal în anii 1990, limitând (dar fără a exclude totalmente) posibilitățile investitorilor străini de a cumpăra bunuri aflate în proprietatea statului. Privatizarea companiilor de stat a fost într-adevăr un proces lent, iar proprietatea publică este încă larg răspândită.

La etapa inițială a privatizării, participarea străinilor era limitată la un număr mic de privatizări cu aport de numerar. De exemplu, corporația germană Südzucker AG a achiziționat în 1998 obiectivele de producere a zahărului, utilizându-le pentru a moderniza cu succes industria zahărului din țară (caseta I.6). De atunci, participarea străinilor la procesul de privatizare a fluctuat. După 2000 au existat mai multe oportunități, dar în același timp guvernul a anulat, din diferite motive, câteva acțiuni de privatizare care implicau investitori străini. Actualul guvern planifică să redreseze procesul de privatizare pe baza unei noi legi a privatizării adoptată în 2007 (capitolul II, secțiunea C.10).

Sursa: UNCTAD.

Figura I.3. Cele mai mari 10 surse ale stocurilor de ISD atrase în Moldova, 2012 (milioane dolari)



Sursa: UNCTAD, pe baza datelor furnizate de BNM.

Notă: Doar capitalul propriu. Investiții de către investitorul direct.



Tabelul I.7. Comparația între fluxurile de ISD și stocurile de ISD în țările selectate, 1996–2012

Țara	Rezultate absolute						Rezultate relative							
	Fluxurile medii anuale de ISD			Stocurile de ISD			Fluxurile medii anuale de ISD							
	Milioane de dolari			Pe cap de locuitor (dolari)			pentru 1000 \$ PIB			ca pondere în FBCF			Stocurile de ISD	
	2001-2005	2006-2010	2011-2012	2001-2005	2006-2010	2011-2012	2001-2005	2006-2010	2011-2012	2001-2005	2006-2010	2011-2012	Pe cap de locuitor (\$)	% din PIB
<b>Republica Moldova</b>	120	363	220	3'339	86.8	62.3	55.5	73.5	30.9	29.1	24.2	13.4	948.7	45.5
Armenia	158	688	507	5'063	230.1	163.4	48.2	75.9	50.6	21.0	21.4	18.5	1'628.4	51.1
Azerbaidjan	2'028	-856	1'736	11'118	-100.9	185.2	250.2	-30.0	26.5	54.0	-12.9	12.8	1'180.1	16.5
Bulgaria	2'228	7'114	1'863	49'871	937.2	251.1	97.4	166.7	35.7	47.1	59.1	17.1	6'741.2	97.9
Georgia	310	1'138	957	10'615	260.1	221.7	66.4	110.7	63.9	24.7	51.8	28.6	2'466.2	67.2
Letonia	407	1'138	1'227	13'254	498.8	547.7	32.1	44.0	43.1	12.0	14.4	19.5	5'931.4	46.7
Lituania	631	1'336	1'142	15'796	393.1	345.7	34.3	35.4	26.8	16.1	14.5	15.4	4'797.5	37.5
România	3'483	8'724	2'383	74'171	405.8	111.3	48.1	54.3	13.0	21.9	19.7	5.2	3'467.9	42.1
Serbia	934	2'787	1'531	25'451	378.4	155.4	45.2	75.8	32.7	27.9	33.6	16.0	2'584.8	61.4
Fosta Republică iugoslavă a Macedoniei	217	441	301	4'959	216.1	146.0	51.8	52.6	30.2	32.5	27.4	11.8	2'399.4	52.7
CSI și Georgia	17'064	71'829	86'118	765'069	260.4	308.1	25.4	40.6	34.2	13.0	18.5	15.6	2'735.5	29.3
Țările cu economie în tranziție	20'471	81'216	91'836	847'854	270.7	302.7	27.5	42.6	34.4	13.6	18.9	15.6	2'792.8	30.7
Europa de Sud-Est	3'407	9'387	5'718	82'785	388.5	239.2	44.1	66.1	38.0	19.2	23.7	16.9	3'463.1	56.0
OCEMN	24'456	92'179	87'241	985'073	282.7	260.0	19.3	34.0	24.7	9.8	16.0	11.9	2'933.6	27.5

Sursa: Baza de date a UNCTAD privind ISD/CTN, Banca Mondială.

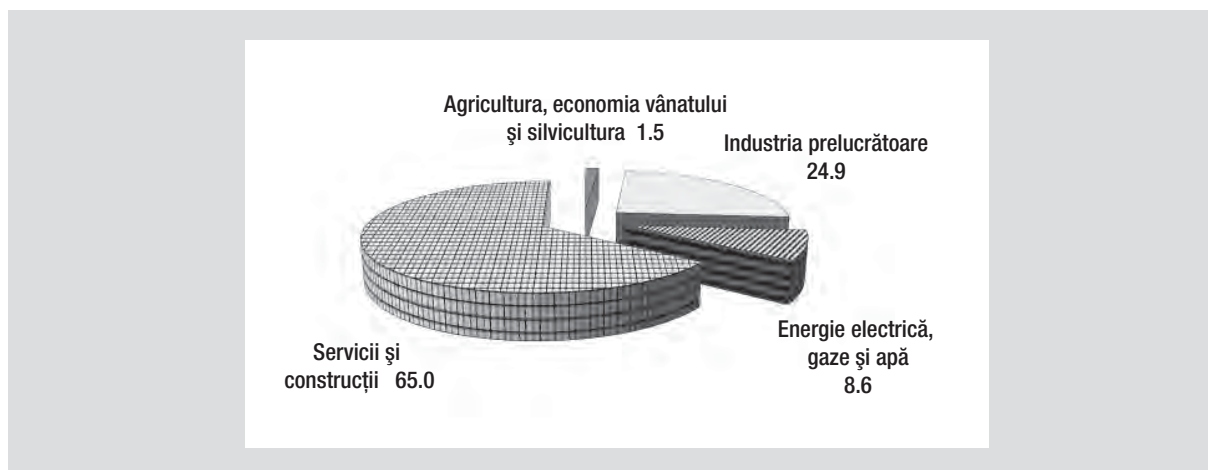
Notă: CSI (Comunitatea Statelor Independente): Armenia, Azerbaidjan, Belarus, Kazahstan, Kirgizstan, Republica Moldova, Federația Rusă, Tađikistan, Turkmenistan, Ucraina, Uzbekistan.

Europa de Sud-Est: Albania, Bosnia și Herțegovina, Croația, Muntenegru, Serbia, Fosta Republică iugoslavă a Macedoniei.

Țările cu economie în tranziție: Albania, Bosnia și Herțegovina, Croația, Muntenegru, Serbia, Fosta Republică iugoslavă a Macedoniei, Georgia și CSI.

OCEMN (Organizația de Cooperare Economică la Marea Neagră): Albania, Armenia, Azerbaidjan, Bulgaria, Georgia, Grecia, Republica Moldova, România, Federația Rusă, Serbia, Turcia, Ucraina.

Figure 1.4. Sectoral composition of the cumulative FDI inflows of the Republic of Moldova, 1992–2012 (Per cent)



Sursa: BNM.

Notă: Doar capital propriu.

Rusă, Elveția, Turcia și Statele Unite de asemenea se află printre cele mai importante surse de ISD. O remarcă care se impune este faptul că aceste date reflectă naționalitatea investitorului direct și nu proprietarul final al bunurilor. Această situație ar putea explica prezența Ciprului și a Olandei în lista primilor 10 cei mai importanți investitori. Ambele țări dispun de acorduri favorabile de evitare a dublei impuneri cu Republica Moldova (capitolul II), de aceea oferă avantaje financiare companiilor care investesc în Republica Moldova prin intermediul lor. România, care servește drept bază pentru ISD "trans-livrate", adică ISD făcute de către o filială străină din România, care cunoaște piața moldovenească, și nu direct de către o companie-mamă, se află pe locul 4 printre principalele surse de ISD. Exemple de acest gen includ Drăxlmaier, Mobiasbancă/Société Générale, McDonald's, Bosch, Raiffeisen Leasing, etc.

În volumul ISD sectorul predominant este cel al serviciilor, care reprezintă aproximativ două treimi din totalul ISD la nivel național (figura 1.4). Dintre servicii, cel mai prominent este intermedierea financiară (în special bancară), constituind 25% din totalul ISD. Aceasta este urmată de comerț (17%), un număr important de filiale străine care caută o piață de desfacere activând în importul, depozitarea și vânzarea produselor petroliere sau a bunurilor de consum. Cea de-a treia poziție este ocupată de serviciile în domeniul proprietăților imobiliare și servicii de afaceri (13%). Cota industriei reprezintă o pătrime și include investițiile în diverse sectoare, cum este producerea sticlei, a materialelor plastice, materialelor de construcție, componentelor pentru automobile, confecțiilor și încălțăminte. Aceasta mai include produsele alimentare, tutunul și băuturile, inclusiv vinul

care, potrivit standardelor internaționale de statistică sunt înregistrate aici și nu la capitolul agricultură. Agricultura reprezintă doar 1,5% din ISD. Cota construcțiilor este mai mică de 5%.

## 2. Impactul ISD

Cea mai mare parte a ISD a fost atrasă recent (între 2004 și 2008) și este încă relativ devreme să se evalueze pe deplin impactul pe termen lung. Analiza impactului conform Indicelui UNCTAD de contribuție al ISD (UNCTAD, 2012) mai este împiedicată și de lipsa datelor privind diverse aspecte ale activității filialelor străine (caseta 1.3). Cu toate acestea, din informațiile parțiale existente se poate deduce că, deși este recent și limitat ca volum, influxul ISD a avut un impact considerabil asupra creșterii PIB și asupra unor activități economice și locații concrete. Influxul ISD a început să contribuie și la realizarea obiectivelor guvernului de dezvoltare a abilităților, modernizare a economiei și dezvoltare a activităților orientate spre export. Această secțiune face o prezentare generală a celor mai importante impacturi. Deoarece există foarte puține studii aprofundate și date în acest domeniu, secțiunea dată va combina o prezentare generală a impactului ISD cu studii de caz ale două companii: Unión Fenosa și Südzucker.<sup>13</sup>

În ceea ce privește impactul ISD asupra creșterii, ISD au un rol considerabil. Estimările arată că contribuția filialelor străine în generarea PIB a crescut de la 1% în 1995 la 19% în 2008 (Prohnițchi și alții, 2010, p. 51). În 2012, raportul dintre stocul ISD și PIB a fost de 45% (tabelul 1.7), cifră care depășește cu mult media pentru CSI și Georgia, dar este încă departe de media pentru țările din Europa de sud-est.

Datele UNCTAD privind formarea brută de capital fix (FBCF) arată că contribuția investitorilor străini în formarea de capital a fost de asemenea substanțială: între 1996 și 2010, fluxul de ISD ca procent din FBCF a fluctuat în jurul valorii de 25% (și chiar mai mult în perioada 2001–2005). Aceste valori depășesc mediile atât pentru CSI și Georgia, cât și pentru Europa de sud-est.

Deși în anumite cazuri de privatizare închiderea locurilor de muncă în faza inițială a investițiilor era inevitabilă, în timp, numărul locurilor de muncă în firmele cu capital străin a crescut. În 2010, companiile cu capital străin angajau 65.691 persoane (sau 12,5% din numărul total de locuri de muncă) în comparație cu 57.619 (sau 10% din numărul total de locuri de muncă) în 2006.<sup>14</sup>

În ceea ce privește impactul ISD asupra companiilor locale, creșterea observată a numărului de filiale străine a fost însoțită de creșterea numărului companiilor locale

și a vânzărilor acestora. Această situație este una logică, deoarece în Republica Moldova există foarte puține piețe saturate unde venirea unor noi concurenți puternici ar elimina companiile locale. Excepții notabile în acest sens au fost industriile de prelucrare a lemnului, hârtiei și fructelor și legumelor. Efectele verticale ale ISD sunt considerabile în diferite activități, inclusiv sectoarele confecțiilor și băuturilor sau industria alimentară, unde corporații transnaționale (CTN) mari ca Lactalis și Südzucker se bazează pe un număr mare de furnizori locali (caseta I.5). Pe de altă parte, relațiile locale ale industriei orientate spre export din ZEL sunt relativ limitate, potrivit informațiilor colectate în interviurile UNCTAD din cadrul misiunii de studiu. Pentru a spori aceste relații, guvernul ar putea implementa un program proactiv de dezvoltare a capacității companiilor locale de a deveni furnizori ai CTN (Capitolul III, secțiunea F2).

Datele privind contribuția totală a filialelor străine la exporturi lipsesc. Totuși, cel puțin în câteva activități economice, cum

#### **Caseta I.5. Südzucker Moldova SA susține furnizorii săi locali**

Compania mixtă moldo-germană Südzucker Moldova produce peste 70% din volumul total al producției de zahăr din țară și exportă o mare parte din acesta în Federația Rusă și UE. În prezent întreprinderea are în proprietate trei fabrici – două dintre ele produc zahăr, iar a treia este un centru de logistică și ambalare. Investițiile în modernizarea celor două fabrici de zahăr (30 milioane euro) au contribuit la reducerea considerabilă a costurilor pentru electricitate și îmbunătățirea calității zahărului. În 2008 compania a fost certificată conform standardelor internaționale ISO 9001:2000 și HACCP. Pentru a reduce și mai mult cheltuielile pentru electricitate și a deveni mai independentă față de furnizorii de energie electrică, Südzucker Moldova planifică să construiască o nouă fabrică de producere a biogazului în 2012, pe baza tehnologiilor companiei-mamă din Germania. Deși modernizarea producerii a determinat pierderea de locuri de muncă, condițiile de muncă s-au îmbunătățit și salariile au crescut.

Pe parcursul celor 14 ani de activitate, compania a ajutat producătorii locali să adopte tehnologii moderne de cultivare și procesare a sfeclii de zahăr. De asemenea, întreprinderea a dezvoltat parteneriate strategice cu producătorii agricoli, inclusiv acționând în calitate de garant pentru producătorii agricoli moldoveni care doreau să procure echipament direct de la furnizori germani. În consecință, agricultorii au putut achiziționa în jur de 30 de combine. În plus, Südzucker Moldova oferă agricultorilor locali credite tehnice pentru producerea sfeclii de zahăr. Suma totală a creditelor variază între 100–150 milioane lei (8,5–12,8 milioane \$) anual. De asemenea, producătorii locali pot lua în arendă o mare parte din câmpurile cu sfeclă care sunt proprietate a companiei.

Această întreprindere a fost prima care a introdus tehnologia de afânare adâncă a solului pentru cultivarea sfeclii de zahăr. Îmbunătățind conservarea umidității solului, această metodă contribuie la sporirea recoltei chiar și în perioade secetoase. Südzucker Moldova a introdus, de asemenea, metode avansate de recoltare a sfeclii și de transportare a acesteia la fabricile de zahăr. La începutul sezonului semănatului de primăvară, Südzucker Moldova organizează ateliere de lucru pentru producătorii locali de sfeclă de zahăr pe probleme practice, cum sunt controlul semințelor, selectarea soiurilor de sfeclă de zahăr, putrezirea sfeclii de zahăr, etc. Pe parcursul primelor trei luni ale anului 2012, peste 100 de agricultori din 11 regiuni au participat la aceste ateliere de instruire.

Suținerea consultativă și financiară acordată de către companie agricultorilor a contribuit la îmbunătățirea rezultatelor, recolta medie de sfeclă de zahăr crescând de la 17,9 tone la hectar în 2003 la 42,0 tone la hectar în 2008. În același timp, rentabilitatea medie a cultivării sfeclii de zahăr a atins 40%.

Surse: UNCTAD, pe baza informațiilor de pe site-ul web al companiei <http://suedzucker.md> și revista "Business Class" (2010).

### Caseta I.6. Modernizarea rețelelor electrice prin intermediul ISD

Multe țări din lume se confruntă cu provocări serioase în ceea ce privește furnizarea energiei electrice prin intermediul unei rețele electrice eficiente. Unele dintre ele au utilizat ISD pentru a-și îmbunătăți infrastructura electrică. În seriile sale Cele mai bune practici de investiții pentru dezvoltare, UNCTAD a analizat experiențele de reformă din Chile și Noua Zeelandă, cu scopul de a oferi informații instructive pentru selectarea politicilor în domeniul ISD, care ar putea ajuta la promovarea obiectivelor de dezvoltare durabilă. În Republica Moldova, o metodă similară a fost testată cu compania spaniolă Gas Natural Fenosa.

Compania spaniolă Gas Natural Fenosa este unul dintre cei mai mari investitori din Republica Moldova care a ajuns în țară prin intermediul privatizării. În 2000, aceasta a cumpărat trei din cele cinci companii de distribuție a energiei electrice existente în țară, cu aproximativ 25,8 milioane \$. În plus, compania și-a asumat datorii de aproximativ 12 milioane \$ ale celor trei întreprinderi și s-a angajat să investească peste 56 milioane \$ în rețelele de distribuție a energiei electrice în următorii cinci ani. Red Unión Fenosa, filiala locală a companiei, asigură cu energie electrică regiunea centrală și de sud a țării, inclusiv capitala - Chișinău. b Compania gestionează 33.800 kilometri din rețeaua electrică națională, în jur de 8000 de transformatoare și deservește aproximativ două treimi din consumatorii de electricitate din țară.

Până în 2010, Unión Fenosa a investit o sumă cumulativă de aproximativ 200 milioane \$ (de opt ori mai mult decât prețul achitat în 2000 pentru cele trei companii) în: dezvoltarea rețelelor de distribuție a energiei electrice; modernizarea sub-stațiilor; procurarea și renovarea echipamentului electric și a sistemelor de control automat; îmbunătățirea managementului companiei; și oferirea serviciilor calitative consumatorilor. Tot până în 2010 compania a contribuit cu o sumă cumulativă de aproximativ 1,2 miliarde lei (în jur de 100 milioane \$) la bugetul de stat prin impozitele și taxele achitate.

Red Unión Fenosa este prima companie din sectorul energetic și al serviciilor publice care a obținut certificatul de conformitate ISO 9001:2002 pentru sistemul său de management al calității. Compania este de asemenea certificată conform standardelor ISO 14001:2004 (managementul de mediu) și ISO 9001:2008. Începând cu anul 2000, Red Unión Fenosa a instruit un număr de aproximativ 1.200 angajați din Moldova. În medie un angajat beneficiază de 100 ore de instruire profesională anual.

Planurile companiei pentru viitor includ o nouă structură a rețelei de distribuție până în 2015, în valoare estimată la peste 25 milioane \$. Noua arhitectură va spori securitatea livrării de energie și, în caz de accident, va asigura limitarea pagubelor prin segmentarea liniilor de distribuție. Îmbunătățirea rețelei va pune accentul pe protecția mediului, securitatea operării și economia energiei electrice.

*Sursa:* UNCTAD (2009d) și UNCTAD pe baza revistei Business Class (2010).

*Note:* a Gas Natural Fenosa este o companie creată în 2009 prin fuziunea Unión Fenosa și Gas Natural.

b În Republica Moldova, compania Red Unión Fenosa a fost creată la 1 ianuarie 2008 prin fuziunea celor trei companii moldovenești gestionate de Unión Fenosa (Spania).

sunt producerea pieselor pentru automobile, a obiectelor din plastic, a obiectelor din metal și serviciile TI, intrarea filialelor străine a contribuit la sporirea considerabilă a exporturilor.<sup>15</sup>

Susținerea modernizării a luat diverse forme. Filialele străine au creat unele activități total noi, cum sunt telecomunicațiile mobile (Orange și Moldcell/TeliaSonera fiind printre principalii actori pe această piață), producerea orientată spre export (de ex.: producerea pieselor pentru automobile de către Lear și Dräxlmaier), și noul Port Internațional Liber Giurgiulești. În alte cazuri, cum este cel al Unión Fenosa (caseta I.6), investitorii străini au contribuit la dezvoltarea și modernizarea bunurilor pe care le-au achiziționat. În cazul

companiei Südzucker (caseta I.5) a fost modernizat întregul lanț valoric de producere a zahărului.

În domeniul dezvoltării abilităților și educației, interviurile realizate de UNCTAD la companii au confirmat că introducerea noilor abilități este o practică relativ larg răspândită a filialelor străine. Unul dintre cazurile documentate este Red Unión Fenosa, care oferă în medie 100 de ore de instruire pe an fiecărui angajat. Alte filiale străine, cum este Südzucker, oferă și furnizorilor susținere în dezvoltarea abilităților (caseta I.5). Dezvoltarea abilităților în diferite cazuri contribuie la introducerea standardelor internaționale și la un nivel mai înalt de instruire a angajaților, care, în consecință câștigă salarii mai mari. În 2010, de

exemplu, salariul mediu lunar brut a fost de 240\$ în general pe economie, de 365\$ în companiile cu capital străin și de 372 \$ în companiile mixte moldovenești-străine.<sup>16</sup>

## D. Potențialul Republicii Moldova de atragere a ISD

Republica Moldova are potențial de a atrage mai multe ISD (cf. secțiunea C.1) și de a-și spori valoarea adăugată. Unele sectoare deja au atras ISD care în viitor ar putea crește (de ex.: în unele segmente ale industriei agricole); în alte sectoare, companiile locale sunt puternice și ar putea deveni furnizori pentru CTN prin forme de producere fără aport de capital (de ex.: în servicii TI); iar în alte sectoare avantajele competitive ale țării au fost exploatate doar parțial (de ex.: în sectorul componentelor pentru automobile). Capitolul III va descrie modul în care acest potențial ar putea fi valorificat mai bine și ce rol ar trebui să joace ISD în lanțul valoric respectiv (de ex.: ar trebui țara să atragă ISD în producerea agricolă sau în activitățile conexe, ca depozitarea, ambalarea, procesarea?).

### 1. Sectorul agroindustrial

Sectorul agroindustrial – definit aici ca producerea și procesarea produselor agricole – este sectorul economic în care potențialul nevalorificat al ISD este cel mai evident. Dat fiind volumul mic al pieței locale de consum, o mare parte a acestui potențial rezidă în activitățile orientate spre export. Principalele produse la export sunt în prezent vinul și fructele și legumele proaspete și procesate (MIEPO, 2010; USAID și CNFA, 2009).

*Vinul* este produsul agricol care înregistrează cele mai mari cifre la export, reprezentând 12% din volumul total al exportului. În 2006 acest sector a trecut printr-o criză majoră, după introducerea de către Federația Rusă a embargoului asupra importului de vinuri din Republica Moldova. Astfel, exportul de vinuri s-a redus de la 315 milioane \$ în 2005 la 134 milioane \$ în 2007.<sup>17</sup> Embargoul a motivat industria să realizeze un proces de restructurare menit să dezvolte noi produse adecvate pentru piețele din Europa de vest și din alte regiuni. Exporturile au început să crească treptat după ridicarea embargoului în 2007, inclusiv către Federația Rusă, ajungând la 178 milioane \$ în 2010. Țările CSI sunt în continuare cele mai mari importatoare de vinuri moldovenești deși cota acestora a scăzut de la 97% în 2001 la 81% în 2010. Federația Rusă rămâne a fi cel

mai mare importator de băuturi alcoolice moldovenești, deși cota sa a scăzut de la 75% în 2005 la 29% în 2012.

Exportul de *fructe și legume proaspete*, inclusiv mere, prune, struguri și roșii a crescut constant de la 49 milioane \$ în 1997 la 158 milioane \$ în 2010. Structura geografică a exporturilor a rămas relativ stabilă în perioada 2001-2010, 80% fiind distribuite în mod egal între UE și principalii parteneri comerciali din CSI, iar restul – în alte țări.

*Fructele și legumele procesate* sunt de asemenea exportate în cea mai mare parte (90%). Principalele produse procesate sunt roșiile și merele (aproximativ 70%). După ce a atins nivelul cel mai înalt de 80 milioane \$ în 2007, exportul acestor produse s-a stabilizat la aproximativ 50 milioane \$ anual în perioada 2008–2010, două treimi din ele revenind partenerilor comerciali din CSI (o scădere de la peste trei pătrimi în 2001), iar restul – în UE. Noi investiții ar putea revigora aceste activități, orientându-se pe operațiunile de uscare și congelare. Recent au fost dezvoltate câteva unități de uscare și congelare rapidă a fructelor, servind drept exemplu pentru restul acestui segment de industrie.

Republica Moldova este al doilea exportator din Europa și al șaselea din lume de *nuci decojite*, cu o capacitate de aproximativ 10.000 tone anual și o valoare de 47 milioane \$. În plus, câteva țări producătoare cum sunt Franța, Statele Unite, Spania și Ucraina își trimit producția (aproximativ 6.000 tone) în Moldova pentru procesare (spargere).

*Tutunul și mierea* sunt alte două produse care dispun de o bază bună a materiei prime și capacități semnificative de procesare și export, care pot fi mărite cu investiții adiționale. Moldova este unul dintre principalii producători de tutun brut în Europa Centrală și de Est și principalul furnizor de tutun în Federația Rusă. Exporturile din industria tutunului au constituit peste 27 milioane \$ în 2010, iar cele de zahăr și dulciuri – aproape 30 milioane \$. Cultivarea tutunului semioriental, un ingredient de bază pentru țigările americane, este bine stabilită. Jumătate din producția de miere, între 2.000 – 2.500 tone anual este exportată în UE și partenerilor comerciali din CSI. Producerea de tutun și miere ar putea urma exemplul industriei zahărului, care a atras un important investitor străin – Südzucker – care a transformat și modernizat o bună parte a producerii.

*Carnea și produsele lactate* sunt produse în prezent pentru consumul local. Totuși, în trecut Moldova era un exportator important de carne (67 milioane \$ în 1997). De atunci, țara a devenit un mare importator net de produse de origine animală. Principalul obstacol în revitalizarea exporturilor,

în special către UE, îl constituie respectarea normelor de siguranță alimentară, la eliminarea căruia ar putea ajuta ISD.

Pentru unele dintre aceste activități, guvernul oferă stimulente speciale, în afară de cele care sunt disponibile tuturor investitorilor. De exemplu, investitorii în livezile de nuci beneficiază de rambursarea a 50% din costul de investiție pe parcursul primilor cinci ani de activitate. De asemenea, se oferă o subvenție pentru dezvoltarea viilor, care se ridică la 2.000 euro pentru un hectar (capitolul II), ceea ce constituie între un sfert și o treime din costuri (FAO, 2009, p. 25).

În viitor, Republic of Moldova s-ar putea bucura și de o creștere rapidă a cererii de *produse alimentare organice* și produse biologice din Europa și din alte regiuni. Agricultură biologică și organică necesită o muncă manuală considerabilă, care este accesibilă în Republica Moldova. În plus, aceasta se bazează pe absența substanțelor chimice la cultivare – o condiție pe care agricultura locală o întrunește. Totuși, calitatea și originea produselor organice și biologice necesită certificare și o monitorizare strictă. Guvernul a adoptat Legea cu privire la agricultura organică, armonizată cu legislația UE și a elaborat un sistem de Certificare a produselor agricole organice, în colaborare cu Société Générale de Surveillance (SGS), din Geneva. Astfel, unele produse, și anume strugurii, merele și mierea deja sunt produse pe baza principiilor agriculturii organice, deși încă nu în cantități mari. De asemenea, există o bază importantă de materie primă (borhot de grâu, porumb, sfeclă de zahăr, etc.) pentru producerea biogazului și etanolului. De fapt, unul dintre cei mai mari producători de zahăr dispune de o unitate pentru producerea anuală a 2.500 tone de alcool etilic.

Cel mai important obstacol în creșterea ISD în industria agroalimentară este capacitatea limitată de aprovizionare a țării. Aceasta este legată de structura actuală a producerii în țară (parcele fragmentate) precum și de incertitudinile referitoare la drepturile de proprietate asupra loturilor (capitolul II). O perioadă îndelungată, cota sectorului agroindustrial în PIB a fost în scădere, deși acest sector rămâne în continuare unul major pentru economia Moldovei, reprezentând în 2010 aproximativ o cincime din PIB. Sectorul agroindustrial din Moldova se confruntă și cu probleme enorme de recordarea la cerințele pieței internaționale în ceea ce privește etichetarea, ambalarea, trasabilitatea și respectarea standardelor sanitare și fitosanitare. Lactalis-Alba, o companie franceză, de exemplu, nu își poate exporta produsele lactate în țara vecină – România, din cauza faptului că nu este asigurată trasabilitatea materiei prime (a se vedea mai multe informații în capitolul III).

## 2. Serviciile orientate spre export

Spre deosebire de alte țări din regiune, Republica Moldova încă nu a atras fluxuri mari de ISD în serviciile orientate spre export, cum sunt serviciile TI, externalizarea proceselor de business (BPO) și logistică. Totuși, guvernul consideră aceasta ca o oportunitate de a schimba lucrurile și a crește volumul investițiilor, în pofida concurenței globale puternice pentru astfel de proiecte. În primele două cazuri, implicarea CTN poate lua diverse forme, inclusiv investiții directe, contractarea activităților din afară, și acorduri de licențiere și franciză. În special cele din urmă forme, fără aport de capital, ar putea oferi oportunități de afaceri adiționale companiilor locale. În schimb, în logistică, cea mai mare parte a implicării CTN se va face sub formă de ISD cu aport de capital, dat fiind caracterul acestor activități care implică utilizarea intensă a capitalului.

Potențialul de atragere a CTN este promițător în *serviciile TI*. În acest sector activează peste 500 de companii (comparativ cu 376 în 2003), majoritatea fiind IMM. Numărul locurilor de muncă în serviciile TI a cunoscut o creștere rapidă (cu peste 60% de la mijlocul anilor 2000) iar salariile din acest sector sunt printre cele mai înalte, fiind la nivelul celor din sectorul financiar.<sup>18</sup> O altă dovadă a dinamismului industriei TI din Moldova este creșterea rapidă a exporturilor de servicii informatice și informaționale. În perioada 2000-2010, rata medie anuală de creștere a exporturilor din Moldova a atins 60%, fiind depășită doar de Azerbaidjan (67%) și Georgia (123%) din grupul de comparație.<sup>19</sup> Companiile de software din Moldova sunt specializate în domenii ca e-guvernarea, soluții de integrare a proceselor de business și planificare a resurselor întreprinderii (ERP) pentru sectorul financiar. Recent investitorii străini au creat companii de TI offshore, acestea fiind de regulă întreprinderi mai mari care angajează peste 100 de persoane.<sup>20</sup> Totuși, contribuția sectorului TI la PIB rămâne în prezent la nivelul de 2%, iar asigurarea în viitor a unor specialiști cu abilități adecvate reprezintă o provocare majoră pentru sistemul de învățământ național.

În Republica Moldova există de asemenea potențial de atragere a CTN în *externalizarea proceselor de business (BPO)*, inclusiv centrele de apel și centrele de contact, precum și alte servicii de business. Țara deja găzduiește unele din aceste tipuri de centre (de ex.: centrul de contact Global Phoning's (Franța)). Principalele atracții sunt și în acest caz forța de muncă cu un nivel bun de educație, care poate învăța noi abilități la locul de muncă, este motivată și cunoaște limbi străine (vorbește fluent româna și rusa), costuri ale muncii competitive, infrastructură bună a telecomunicațiilor în comparație internațională (secțiunea B.4) și amplasarea strategică între est și vest. Principalele

provocări în BPO constau, de asemenea, în dezvoltarea abilităților și stabilitatea forței de muncă.

Obiectivele oficiale de dezvoltare includ, de asemenea, dezvoltarea *logisticii* (atât construirea infrastructurii materiale cât și dezvoltarea serviciilor), care corespunde viziunii statului de a deveni un pod între est și vest. Exemplul Portului Internațional Liber Giurgiulești demonstrează că dezvoltarea unor astfel de servicii este posibilă și profitabilă. Totuși, conexiunea dintre Giurgiulești și capitală este încă foarte slabă (de ex.: drumurile de legătură sunt în stare proastă). Dacă fezabilitatea acestei inițiative este confirmată de o analiză adecvată, pentru elaborarea unui cluster dezvoltat din toate punctele de vedere ar fi necesară o politică și o strategie logistică care ar defini viitoarele direcții ale sectorului, ar asigura competitivitatea sa la nivel internațional și ar stabili o conexiune între sector și politica comercială a țării. O asemenea politică ar putea aborda și preocupările factorilor de interes locali care suferă, din câte am înțeles în cadrul interviurilor realizate pe parcursul misiunii de studiu a UNCTAD, de costuri de transport relativ înalte. Astfel, pe lângă faptul că ar genera o serie de servicii logistice, această inițiativă ar putea juca un rol important și în creșterea capacității țării de a se integra mai bine pe piața comerțului internațional.

### 3. Industria prelucrătoare orientată spre export

Potențialul de atragere a ISD există și în activitățile industriale, inclusiv:

*Industria confecțiilor:* În ultimii zece ani, articolele textile și de confecții au devenit produse care înregistrează cele mai înalte exporturi, valoarea acestui sector crescând de la aproximativ 60 milioane \$ în 1997 la 268 milioane \$ în 2010. Industria a beneficiat de proximitatea și accesul la piețele europene, precum și de tendința globală de căutare a locațiilor competitive pentru producere. În Europa acest fenomen a determinat relocalizarea operațiunilor anumitor companii din această industrie în locații mai ieftine din țările cu economie în tranziție, inclusiv în Republica Moldova,<sup>21</sup> unde comenzile clienților din UE pot fi executate în termene mai restrânse.<sup>22</sup> Cu toate acestea, industria a suferit un declin în perioada crizei actuale, cauzat de scăderea numărului de comenzi de la clienții europeni și de aprecierea valutei naționale cu 20% în raport cu Euro. O altă provocare rezidă în sporirea valorii adăugate în țară, deoarece actualmente peste 90% din companiile de confecții din Moldova efectuează operațiuni de Lohn, care se află la nivelul inferior al lanțului valoric al industriei (USAID, 2010, p. A-3).

*Industria încălțămintei,* deși este încă relativ mică comparativ cu cea a confecțiilor, are cea mai rapidă creștere dintre sectoarele industriei. Este o industrie în care companiile locale sunt destul de puternice pentru a deveni furnizori pentru CTN prin intermediul formelor de producere fără aport de capital. Producția acestui sector a crescut de peste cinci ori în 2008 comparativ cu 2000. Industria a făcut față crizei relativ bine, producția sa scăzând doar într-un an – 2009. Toată materia primă este importată, la fel ca și majoritatea modelelor și schițelor, în special de către companiile mici. În consecință, beneficiul pentru țară constă în cea mai mare parte din crearea locurilor de muncă semi-calificate. Înainte de criză, cele mai mari companii alocau peste 90% din capacitatea lor operațiunilor de Lohn. Cu unele excepții, cum este producerea pentru piața Rusiei, încălțămintea din Moldova aproape că nu este exportată sub marcă proprie (USAID, 2010, p. B-7).

În 2010 *producția pieselor pentru automobile* reprezenta doar 0,04% din PIB. Totuși, această industrie are un potențial major de a deveni un magnet pentru ISD viitoare orientate spre export, în special în ZEL. Țara dispune de diverse ingrediente care pot contribui la succes. Înainte de obținerea independenței, Moldova dispunea de capacități industriale mari, producând bunuri intermediare, tocmai cum sunt piesele pentru automobile. De asemenea, în Moldova există locații adecvate pentru astfel de activitate, în cea mai mare parte în cadrul ZEL. Industria dispune de forță de muncă semi-calificată, precum și de acces la piețele internaționale. Principalul obstacol în producerea pieselor este concurența internațională pe care o prezintă mai multe țări cu dotări similare (de exemplu – fosta Republică iugoslavă a Macedoniei). Prin promovarea adecvată a investițiilor, Republica Moldova ar putea argumenta că dispune de un avantaj comparativ unic ca bază pentru producere și export în țările UE sau CSI sau ambele. Iar acest lucru deja se întâmplă, deși încă nu la o scară mare.<sup>23</sup>

Există potențial de atragere a ISD și în *industria electronică*, dacă ținem cont de faptul că abilitățile necesare pentru producerea aparatelor electronice sunt legate de abilitățile necesare pentru sectorul TI și producerea pieselor pentru automobile. Astfel, dacă aceste două activități vor beneficia de un nivel mai înalt al educației, acest fapt va avea un efect pozitiv și asupra producerii aparatelor electronice. Distribuția geografică a producerii aparatelor electronice ar putea fi de asemenea un avantaj pentru Moldova: în lumea tranziției, această industrie a început să se dezvolte în Republica Cehă, Ungaria și Polonia. Dat fiind faptul că cerințele în ceea ce privește capacitatea au crescut, iar

rentabilitatea a devenit o problemă, companiile au început să-și mute producerea spre est, în special în România. Republica Moldova ar fi următoarea țintă logică, în special dacă ar putea oferi un acces mai bun la piețele de consum (de ex.: prin intermediul ALSAC către UE). Din nou, va fi esențială promovarea profesionistă a investițiilor.

## E. Concluzii

Guvernul Republicii Moldova și-a exprimat, prin intermediul planurilor și programelor sale de dezvoltare națională, dorința de a mișca economia spre activități de producere orientate către export și de a valorifica mai eficient potențialul țării în calitate de punct natural de tranzit între est și vest. De asemenea, guvernul înțelege rolul important pe care ISD l-ar putea juca în realizarea acestor obiective și dorește să sporească atractivitatea țării pentru ISD.

Totuși, analiza prezentată în acest capitol a subliniat că resursele naturale limitate și piața internă mică ar putea explica parțial nivelul redus al fluxului ISD atrase în țară până acum. Deficiențele legate de infrastructură (în special cea a drumurilor), insuficiența abilităților de muncă, dezvoltarea slabă a sectorului privat și problemele ce țin de guvernare sunt și ele responsabile de influxul redus al ISD. Însă, încurajator este faptul că în ultimii ani investitorii străini s-au arătat interesați de o serie de diferite activități

economice, iar impactul ISD asupra creșterii economice a sporit. Cu toate acestea, comparația cu alte țări din regiune a demonstrat că mai multe investiții în domeniile dorite pot fi atrase prin implementarea unor programe complexe de reformă și campanii de anvergură de promovare a investițiilor. Acest fapt ar ajuta la realizarea oportunităților de investiții semnificative, deși încă nevalorificate, existente în diferite sectoare ale economiei, de la cel agroindustrial până la TIC.

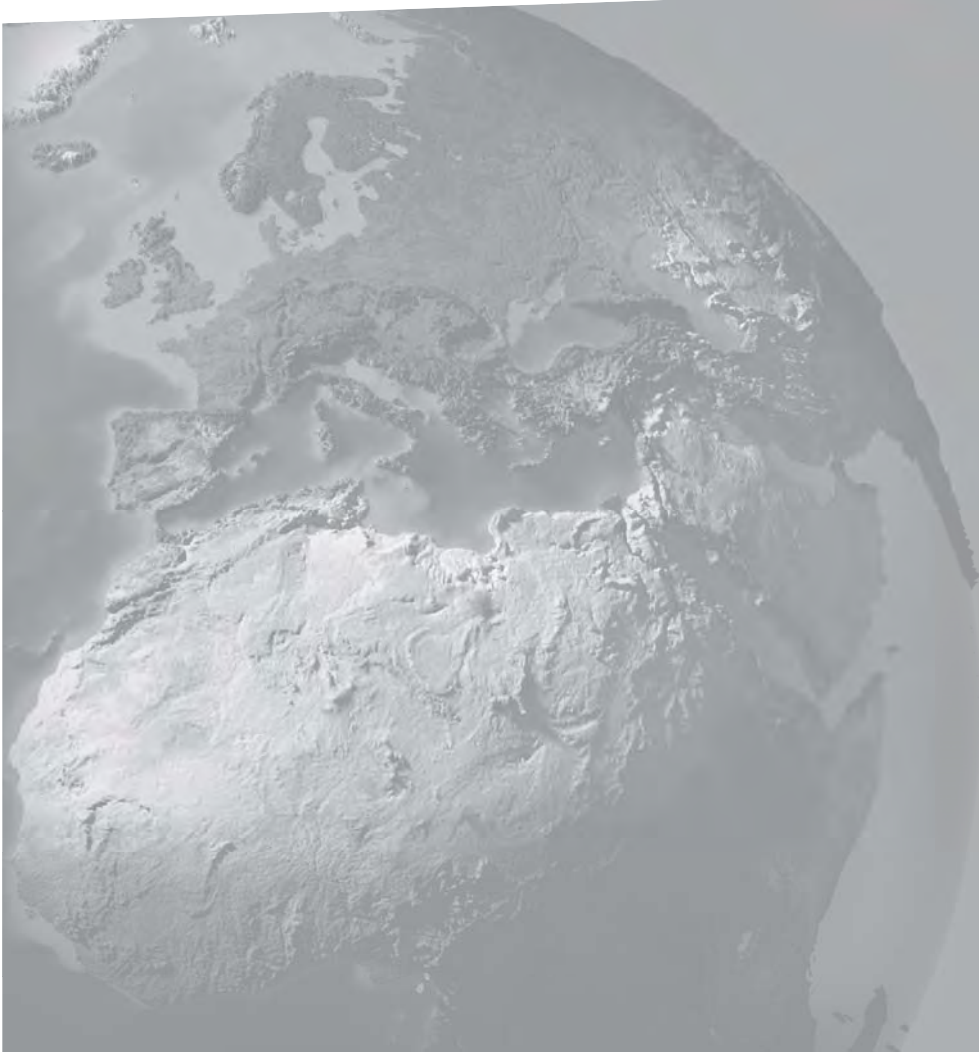
În contextul celor menționate, prezentul raport consideră că ISD ar putea juca un rol mai important în realizarea obiectivelor de dezvoltare ale țării. Astfel, în capitolul III se propune o strategie generală care va fi în concordanță cu aceste obiective, prin promovarea competitivității țării. Oferind condiții mai bune pentru realizarea privatizării și a modernizării economiei și în același timp stimulând dezvoltarea sectorului privat din țară se va contribui nu doar la atragerea mai multor ISD, dar și la extragerea mai multor beneficii din acestea. În acest scop, guvernul va trebui să soluționeze problema insuficienței abilităților și să îmbunătățească infrastructura. În plus, deși acest raport recunoaște progresul semnificativ realizat în ultimii ani în privința cadrului normativ (capitolul II), este necesară continuarea eforturilor în acest sens. Pentru a-și realiza pe deplin potențialul ISD, Moldova va trebui, în paralel cu procesul de reformă, să realizeze activități de promovare a investițiilor mai profesioniste și mai bine direcționate.





# CAPITOLUL 2

## CADRUL INVESTIȚIONAL



## A. Introducere

Având în vedere amplasarea sa geografică, Republica Moldova tinde să devină o punte de comerț între UE și CSI. Pentru a folosi avantajele sale geografice, țara a adoptat un regim comercial și investițional deschis, prin punerea în aplicare a unui cod investițional liberal și negocierea unui număr impresionant de tratate referitoare la comerțul internațional (capitolul I) și investiții. A fost lansat de asemenea un proces de armonizare a legislației cu standardele UE, precum și un program de reforme care urmărește să reducă barierele administrative și să facă reglementările, precum și implementarea acestora mai atractive pentru mediul de afaceri.

Reformele recente s-au concentrat pe simplificarea diferitor aspecte ce țin de fondarea și funcționarea întreprinderilor, inclusiv înființarea unei afaceri și obținerea licențelor, achitarea impozitelor și înregistrarea proprietăților. În cadrul acestor reforme a fost revizuită legislația în scopul modernizării acesteia și eliminării elementelor irelevante. După cum s-a menționat în capitolul I, aceste eforturi au avut drept rezultat o anumită îmbunătățire a climatului investițional al țării. Chiar și așa, ample domenii mai urmează a fi reformate, inclusiv piața forței de muncă, autorizațiile în construcții, lupta cu corupția și reformarea sistemului judiciar.

Cu toate acestea, concluzia acestui raport este că, dacă se va depune un efort susținut, Republica Moldova poate atinge un nivel excelent, la nivel de regiune, în domeniul regulatoriu. Pentru o țară cu o piață internă mică și resurse

naturale limitate, atingerea acestui scop ar avea câteva efecte majore. Pe lângă facilitarea dezvoltării sectorului privat intern, aceasta ar spori șansele de a atinge obiectivul declarat de schimbare a paradigmei economice, transformare într-o platformă pentru export și tranzit și, în fine, ar reprezenta un avantaj puternic pentru atragerea investițiilor străine. Excelența regulatorie trebuie să se bazeze pe principiile fundamentale enumerate în IPFSD al UNCTAD (a se vedea caseta III.1), pentru a asigura că beneficiile ISD sunt exploatate la maxim, iar riscurile pentru acestea reduse la minim, în scopul asigurării unei dezvoltări economice și sociale durabile. Acest capitol se concentrează asupra domeniilor care sunt identificate drept cruciale de IPFSD: intrarea și tratamentul investitorilor, impozitarea, procedurile vamale, proprietatea intelectuală, concurența, forța de muncă, accesul la terenuri și eforturile anti-corupție. Principalele constatări, care vor fi detaliate mai jos, sunt rezumate în tabelul II.1. Recomandările detaliate, care decurg din această analiză, se conțin în capitolul III.

## B. Politici specifice referitoare la ISD

Cadrul legal cu privire la investiții este deschis și transparent. Acesta se bazează pe dreptul civil, *Constituția* (1994) stând la baza tuturor reglementărilor. *Constituția* protejează investițiile indiferent de faptul că sunt interne sau străine (articolul 126 alineat h). Principiile constituționale fundamentale referitoare la afaceri sunt detaliate în *Legea*

Tabelul II.1. Rezumatul principalelor constatări privind cadrul juridic și normativ

Domeniul de reglementare	Legi	Implementare	Instituții
Măsuri specifice pentru ISD	***	***	n.a.
Cadrul internațional pentru ISD	***	**	n.a.
Înregistrarea	***	**	**
Licențele, autorizațiile și inspecțiile	**	**	**
Impozitarea	***	**	**
Administrația vamală	n.a.	**	**
Piața muncii	**	**	**
Angajarea nerezidenților	**	**	**
Terenurile	**	**	***
Politica în domeniul concurenței	***	**	**
Privatizarea	**	**	**
Transparența și justiția comercială	**	*	*
Proprietatea intelectuală	**	**	**

Sursa: UNCTAD.

Note: \* = slab/necesită atenție urgentă \*\* = incomplet/ urmează a fi îmbunătățit \*\*\* = bun/ puternic n.a. = nu este aplicabil

cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător (2004), principala piesă a legislației care reglementează activitățile investiționale.

## 1. Intrarea și stabilirea ISD

Conform articolului 5 al Legii cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător, toate domeniile sunt deschise pentru investitorii străini, „dacă respectă interesele securității naționale, prevederile legislației antimonopol, normele de protecție a mediului înconjurător, de ocrotire a sănătății populației și ordinea publică”. Unică excepție identificată de autorii prezentului raport este *Legea cu privire la jocurile de noroc* (1999), care prevede în articolul 10 că persoanele străine nu pot deține mai mult de 49 la sută din capitalul social al unei întreprinderi care activează în domeniul jocurilor de noroc.

Limitările privind participarea sectorului privat au fost, în linii mari, eliminate în cadrul procesului de privatizare lansat în 1994. Mai rămân doar câteva monopoluri publice în unele domenii, cum ar fi transportul energiei electrice, telecomunicații, servicii poștale și servicii de transport, inclusiv pe cale ferată, situație întâlnită în multe alte țări ale lumii. Există un număr de întreprinderi controlate de stat în diferite sectoare ale economiei, pe care guvernul le-a propus spre privatizare.

## 2. Tratamentul și protecția investitorilor

Urmând principiile consacrate de Constituție, articolul 6 (1) al Legii cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător declară că „în Republica Moldova investițiile nu pot fi supuse discriminării în funcție de cetățenie, loc de reședință, loc de înregistrare sau de activitate, stat de origine al investitorului sau al investiției sau din orice alt motiv”. Articolul menționat consacră principiul tratamentului național (nicio discriminare între cetățenii moldoveni și cei străini) și cel al națiunii celei mai favorizate (MFN) (nicio discriminare între investitorii străini de origine diferită) ca fiind norme juridice obligatorii. Legea cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător oferă de asemenea tuturor investitorilor un regim de securitate și protecție deplină și permanentă, clauză întâlnită de obicei în tratatele bilaterale de investiții (TBI). În plus, potrivit articolului 2 (2), „în cazul în care prevederile tratatelor internaționale la care Republica Moldova este parte diferă de cele ale prezentei legi, se aplică prevederile tratatelor internaționale”

Spre deosebire de investitorii interni, investitorii străini nu pot deține terenuri agricole și forestiere (articolul 22 al Legii cu privire la investițiile în activitatea de întreprin-

zător), dar le pot lua în arendă.<sup>24</sup> Alte excepții de la principiul tratamentului național nu au fost identificate sau raportate de către investitori. Toate instituțiile publice sunt obligate prin lege să ofere aceleași servicii publice tuturor investitorilor și să-i trateze în mod egal, indiferent de originea acestora. Potrivit *Legii privind achizițiile publice* (2007), furnizorii străini pot participa în procesul de achiziții publice, fără discriminare, în conformitate cu obligațiile actuale asumate de stat în cadrul CEFTA (secțiunea B.4) și angajamentele viitoare potențiale în cadrul ALSAC cu UE (capitolul I, secțiunea B.2), care va conține un capitol dedicat achizițiilor publice<sup>25</sup>, cât și în cadrul Acordului Multilateral al OMC privind Achizițiile Guvernamentale, la care în prezent țara negociază aderarea.<sup>26</sup>

Nu există niciun fel de bariere administrative pentru intrarea investitorilor străini în Republica Moldova. Toate întreprinderile, indiferent de originea proprietarilor, se supun aceleiași proceduri de înregistrare (secțiunea C.2).

### 2.1. Exproprierea

Legea cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător interzice în mod expres exproprierea sau alte măsuri având același efect, cu excepția cazurilor când sunt efectuate într-o manieră nediscriminatorie, după o dreaptă și prealabilă despăgubire și doar pentru o cauză de utilitate publică. Normele care reglementează procesul de expropriere sunt detaliate în *Legea exproprierii pentru cauză de utilitate publică* (1999), care prevede că exproprierea poate fi efectuată în temeiul unei legi sau al unui act administrativ. Dacă părțile ajung la un acord în privința exproprierii, precum și a prețului și termenelor de executare, procesul se încheie. Despăgubirea, care trebuie plătită în prealabil, va include toate pagubele cauzate proprietarului în cadrul procesului de expropriere. Dacă expropriatul nu este de acord cu oricare din elementele menționate, cazul va fi soluționat de instanța de judecată sau o comisie specială. Comisia va include în componența sa un reprezentant al expropriatorului și un reprezentant al expropriatului și va stabili valoarea corectă a bunului vizat, luând în considerație valoarea de piață a acestuia.

### 2.2. Transferul de fonduri

În 1995 Republica Moldova a acceptat Articolul VIII al Cartei FMI, care prevede condițiile pentru liberalizarea operațiunilor curente cu valută străină și dreptul de a impune restricții temporare în cazul crizelor balanței de plăți. În general, nu există limitări pentru operațiunile în valută străină, iar deschiderea de conturi în băncile locale este permisă. Articolul 21 al Legii cu privire la investițiile în activitatea de

Întreprinzător prevede repatrierea liberă a capitalului investit și a profitului. *Legea privind reglementarea valutară* (2008) conține norme detaliate referitoare la transferul de fonduri pentru rezidenți și nerezidenți. După achitarea impozitelor, investitorii străini sunt liberi să repatrieze dividendele și dobânzile sau să ramburseze împrumuturile. Ei pot, de asemenea, să transfere peste hotare sumele obținute din litigii, precum și salariile plătite angajaților străini și sumele primite în rezultatul procedurilor de expropriere. Întreprinderile nu sunt obligate să vândă guvernului valuta forte câștigată.

### 2.3. Reglementarea diferendelor

Întreprinderile străine au acces egal la instanțele naționale pentru reglementarea diferendelor (pentru detalii referitoare la sistemul judiciar și litigiile comerciale interne, a se vedea secțiunea C.11.2). În domeniul diferendelor între investitor și stat, *Legea cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător* permite adresarea în arbitraj cu acordul părților, în temeiul unui număr de norme internaționale.<sup>27</sup> Dacă nu există un acord referitor la organul de arbitraj, diferendul va fi transmis Centrului internațional pentru reglementarea diferendelor privind investițiile (ICSID). Republica Moldova a semnat Convenția ICSID în 1992 și a ratificat-o în mai 2011 (ICSID, 2012).<sup>28</sup> Investitorii în privința cărora se aplică un tratat bilateral ratificat de Republica Moldova, pot transmite cazul spre examinare fără consimțământul celeilalte părți. În trecut, un șir de litigii dintre investitori și stat și-au avut originea în procesul de privatizare (secțiunea C.10).<sup>29</sup> În unele cazuri, aceste litigii au fost înaintate spre examinare Curții Europene a Drepturilor Omului, cu invocarea încălcării Articolului 1 al Protocolului nr. 1 la Convenția Europeană a Drepturilor Omului (încălcarea dreptului de proprietate, care are drept consecință achitarea unor compensații de către stat).<sup>30</sup> De la momentul intrării în vigoare a Convenției ICSID, a fost înaintat un singur dosar împotriva Republicii Moldova, care încă se află pe rol.<sup>31</sup>

### 3. Acorduri bilaterale, regionale și internaționale

Țara a ratificat un număr relativ mare de tratate bilaterale cu majoritatea partenerilor comerciali și investiționali importanți. Până în martie 2012, țara avea 38 de TBI cu 39 de țări (un tratat comun cu Belgia și Luxemburg explică diferența) și un TBI – cu Republica Islamică Iran – semnat, dar neratificat încă (tabelul II.2). În martie 2012, erau în curs de desfășurare negocierile pe marginea TBI cu Republica Coreea, Africa de Sud și Tunisia și urmau a fi începute negocierile cu Canada. Țara a semnat de asemenea 46 de tratate pentru evitarea dublei impuneri (TEDI).

Majoritatea TBI conțin prevederi similare. Părțile convin să aplice în privința investitorilor celeilalte părți tratamentul național, precum și, în temeiul unei clauze MFN, orice alt regim mai favorabil convenit cu oricare stat terț. Tratatetele includ de asemenea garanții referitoare la transferul de plăți care urmează a fi făcute într-o valută liber convertibilă fără niciun fel de restricții și întârzieri. În privința exproprierii investițiilor, TBI prevăd garanții care le depășesc pe cele prevăzute de legile naționale în domeniul exproprierii. Despăgubirile trebuie să corespundă valorii reale a investițiilor afectate, plus o dobândă la o rată comercială rezonabilă până la data efectuării plăților. Mai mult, despăgubirile trebuie plătite și transferate fără întârziere și în valuta determinată de expropriați. Chiar dacă numărul de TBI este impresionant și conținutul acestora corespunde standardelor internaționale, Republica Moldova, urmând exemplul unui număr tot mai mare de state, ar trebui să examineze posibilitatea revizuirii conținutului acestor tratate în lumina obiectivelor sale de dezvoltare. Acest exercițiu poate fi cu atât mai util în cazul tratatelor care vor expira în curând sau care trebuie prelungite. În acest proces, pot fi utilizate recomandările IPFSD ale UNCTAD.

Republica Moldova este membru al Organizației Mondiale a Comerțului (OMC) și are un număr mare de acorduri de comerț preferențial/ liber schimb (ACP/ALS) cu UE, statele-membre ale CSI și statele Europei de Sud-Est. Chiar dacă scopul principal al acestor tratate este de a stimula schimburile comerciale, unele din acestea conțin și prevederi referitoare la investiții. Dintre acestea, principalele sunt următoarele:

- În calitate de membru al OMC din 2001, Republica Moldova a ratificat Acordul General privind comerțul cu servicii (GATS), Acordul privind măsurile investiționale legate de comerț (TRIMs) și Acordul privind aspectele comerciale ale drepturilor de proprietate intelectuală (TRIPs). Aceste acorduri includ prevederi importante referitoare la investiții, cum ar fi deschiderea pentru înființarea prestatorilor de servicii în temeiul ofertelor de țară (prezența comercială; GATS), interzicerea cerințelor referitoare la conținutul local, echilibrarea comerțului și vânzările domestice (TRIMs), precum și protecția proprietății intelectuale a investitorilor (TRIPs).
- CEFTA conține de asemenea un capitol referitor la investiții, care prevede că tratamentul național trebuie să fie aplicat în faza premergătoare investiției. Acesta mai include proceduri pentru soluționarea litigiilor și transferul de fonduri.
- Republica Moldova a ratificat Tratatul Cartei Energetice în anul 1996. Deși acesta se referă

doar la investițiile în domeniul energetic, Tratatul conține prevederi de înaltă calitate pentru protecția și nediscriminarea investițiilor străine (bazate pe principiile tratamentului național și al MFN), inclusiv soluționarea litigiilor între stat și investitori. Țara a aderat, de asemenea, la cel de-al treilea pachet legislativ în domeniul energiei al UE privind deschiderea piețelor interne de gaz și de energie electrică ale țărilor semnatare. Acest pachet legislativ este preconizat să intre în vigoare în 2015.

- Acordul de Parteneriat și Cooperare dintre UE și Republica Moldova semnat la 28 noiembrie 1998 cuprinde un spectru larg de chestiuni, inclusiv dialogul politic, comerțul cu bunuri, afaceri și investiții, prestarea transfrontalieră de servicii, protecția proprietății intelectuale și cooperarea în

domeniul culturii. Titlul IV, Capitolul II al acordului conține prevederi referitoare la investiții, în particular privind înființarea și funcționarea întreprinderilor. Acordul conferă întreprinderilor din UE și Moldova, în ceea ce privește înființarea și funcționarea, tratament nu mai puțin favorabil decât cel acordat pe teritoriile lor întreprinderilor din oricare țară terță (MFN), precum și tratament nu mai puțin favorabil decât cel acordat întreprinderilor proprii (tratament național). Acordul mai include mecanisme de flexibilitate care permit părților să întreprindă măsuri prudențiale pentru a asigura integritatea și stabilitatea sistemului financiar. În plus, Titlul V privind plățile curente și capitalul asigură mișcarea liberă a capitalului și a profiturilor ce au legătură cu investițiile directe. Acordul prevede de asemenea

**Tabelul II.2. TBI și TEDI ale Republicii Moldova, conform situației din martie 2012**

Țara	TBI Anul semnării (anul intrării în vigoare)	TEDI Anul semnării	Țara	TBI Anul semnării (anul intrării în vigoare)	TEDI Anul semnării
Albania	2004 (2004)	2002	Kazahstan	–	1999
Armenia	–	2002	Kuweit	2002 (2004)	2010
Austria	2001 (2002)	2004	Kirgizstan	2002 (2004)	2004
Azerbaidjan	1997 (1999)	1997	Letonia	1999 (2000)	1998
Belarus	1999 (1999)	1994	Lituania	1999 (2003)	1998
Belgia	1996 (2002) <sup>a</sup>	2008	Luxembourg	1996 (2002) <sup>a</sup>	2007
Bosnia și Herțegovina	2003 (2008)	2003	Fosta Republică iugoslavă a Macedoniei	–	2006
Bulgaria	1996 (1997)	1998	Muntelegru	–	2005
Canada	–	2002	Țările de Jos	1995 (1997)	2000
China	1992 (1995)	2000	Oman	–	2007
Croația	2001 (2007)	2005	Polonia	1994 (1995)	1994
Cipru	2007 (2008)	2008	Portugalia	–	2009
Republica Cehă	1999 (2000) <sup>b</sup>	1999	România	1992 (1997)	1995
Estonia	2010 (2011)	1998	Federația Rusă	1998 (2001)	1996
Finlanda	1995 (1997)	2008	Serbia	–	2005
Franța	1997 (1999)	2006	Slovacia	2008 (2009)	2003
Georgia	1997 (1999)	–	Slovenia	2003 (2004)	2006
Germania	1994 (2006)	1981	Spania	2006 (2007)	2007
Grecia	1998 (2000)	2004	Elveția	1995 (1996)	1999
Ungaria	1995 (1996)	1995	Tadjikistan	2002 (2003)	2002
Iran, Republica Islamică	1995 (–)	–	Turcia	1994 (1997)	1998
Irlanda	–	2009	Ucraina	1995 (1996)	1995
Israel	1997 (1999)	2006	Regatul Unit	1996 (1998)	2007
Italia	1997 (2001)	2002	Statele Unite	1993 (1994)	–
Japonia	–	1986	Uzbekistan	1995 (1997)	1995

Sursa: UNCTAD, „Investment Instruments Online” și surse naționale.

Note: <sup>a</sup> Acord semnat în comun cu Belgia și Luxembourg.

<sup>b</sup> Protocolul adițional la TBI între Republica Cehă și Republica Moldova a fost semnat în 2008 și a intrat în vigoare în 2011.

că nu vor fi introduse noi restricții valutare pentru mișcarea capitalului. Părțile pot, cu toate acestea, să întreprindă măsuri care vor restricționa mișcarea capitalului în circumstanțe excepționale și în caz de dificultăți serioase pentru funcționarea politicilor de schimb valutar sau monetare, pentru o perioadă ce nu va depăși șase luni. În Titlul VI, Acordul conține prevederi care încurajează părțile să încheie TBI și TEDI și să facă schimb de informații privind oportunitățile investiționale.

#### 4. Evaluarea politicilor specifice referitoare la ISD

Regimul investițiilor străine este în linii generale deschis, transparent și nediscriminatoriu, cu câteva excepții legate de accesul la terenuri. Chiar dacă în domeniul privatizării a fost înregistrat un anumit progres, câteva întreprinderi mari rămân a fi controlate de stat (a se vedea secțiunea C.10). Începând cu anul 2004, tratamentul național a fost conferit tuturor investitorilor, indiferent de originea acestora, iar celelalte prevederi referitoare la tratamentul și protecția investitorilor corespund practicilor internaționale moderne. Țara a semnat și ratificat un număr mare de acorduri de cooperare bilaterale și regionale, angajându-se să trateze și protejeze investițiile străine în conformitate cu standardele internaționale relevante. Chiar dacă conținutul acestor tratate, în special, cel al TBI, corespunde în general standardelor internaționale, Republica Moldova ar putea examina posibilitatea revizuirii acestora, la fel cum o fac alte țări, cel puțin în cazul acelor tratate care urmează a fi reînnoite sau prelungite. Cu excepția chestiunii ce ține de terenurile agricole, politicile naționale referitoare la ISD corespund în general principiilor fundamentale ale IPFSD. În domeniul acordurilor internaționale, tratatele viitoare ar trebui examinate în contextul unor drepturi și obligații echilibrate ale părților, în conformitate cu recomandările IPFSD.

## C. Reglementările generale privind mediul de afaceri

### 1. Formele juridice de activitate a întreprinderilor

*Legea cu privire la antreprenoriat și întreprinderi* (1992), modificată de mai multe ori (prima dată în 1994, ultima dată în 2011, cu intrarea în vigoare a amendamentelor la 1 ianuarie 2012), stabilește cerințele formale pentru

organizarea întreprinderilor. Sunt disponibile majoritatea formelor organizatorico-juridice de activitate, cum ar fi întreprinderea individuală, societatea în comandită, societatea cu răspundere limitată și societatea pe acțiuni. De obicei, întreprinderile sunt înregistrate ca societăți cu răspundere limitată și societăți pe acțiuni. Practicile administrative aplicabile înființării investițiilor străine sunt aceleași ca și în cazul întreprinderilor locale.

### 2. Înregistrarea

Potrivit *Legii cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător*, procedurile pentru înregistrarea, funcționarea și lichidarea întreprinderilor sunt identice în cazul investitorilor locali și străini (art. 18.1). În ultimii ani, regulile referitoare la înregistrare au fost semnificativ simplificate. Parlamentul a adoptat o serie de amendamente la legislația aplicabilă, creând regimul de ghișeu unic la Camera Înregistrării de Stat (CÎS) pentru înființarea de noi întreprinderi. Înainte de crearea regimului de ghișeu unic, întreprinderea nou creată era obligată să se înregistreze individual la toate organele de resort (inclusiv Inspectoratul Fiscal de Stat, Casa Națională de Asigurări Sociale, Biroul Național de Statistică și Inspekția Muncii) și să obțină un număr de înregistrare de la fiecare din acestea. În prezent, CÎS și nu întreprinderea vizată informează celelalte autorități despre fondarea unei entități noi și obține în regim electronic numere de înregistrare pentru întreprindere de la fiecare din aceste autorități. În realitate, însă, întreprinderile deseori obțin certificate cu numerele lor de înregistrare de la organele de resort (Inspectoratul Fiscal de Stat, Casa Națională de Asigurări Sociale, Biroul Național de Statistică și Inspekția Muncii) pentru a evita eventualele probleme în caz de inspecții și controale, deoarece controlorii continuă să ceară astfel de certificate tipărite (a se vedea mai jos).

Numărul de documente necesare pentru înregistrare a fost de asemenea redus. De exemplu, o persoană poate fonda o întreprindere utilizând doar buletinul său de identitate. De asemenea, la înregistrare nu se cere dovada depunerii capitalului social. Întreprinderile din regiunea transnistreană se pot înregistra la Oficiul Chișinău al CÎS și deschide conturi în băncile moldovenești. În acest fel, acestea pot beneficia de acces la piețele internaționale ca urmare a acordurilor comerciale încheiate de Republica Moldova. La data de 1 februarie 2012, la CÎS erau înregistrate 1.096 de întreprinderi transnistrene (din totalul de 160.948).

### 3. Licențele, autorizațiile și inspecțiile

Au fost de asemenea înregistrate progrese notabile în privința simplificării regimului de licențiere și control. Cu

toate acestea, barierele administrative ce țin de licențiere, autorizațiile în construcții și controale trebuie reduse în continuare.

### 3.1. Licențierea

Licențierea rămâne a fi o problemă. După două exerciții de tip „Guillotine” (al treilea era în curs de desfășurare la momentul elaborării acestui raport), 44 de activități necesită deținerea unei licențe.<sup>32</sup> De obicei, licențele se eliberează pentru o perioadă de cinci ani. În domeniul energiei electrice și gazelor naturale, licențele sunt valabile 25 de ani. Licențele pentru organizarea jocurilor de noroc, importul și vânzarea angro a băuturilor alcoolice și produselor de tutun sunt eliberate pentru un an.

Majoritatea licențelor (32 din totalul de 44) sunt eliberate de Camera de Licențiere, care urmărește să devină ghișeu unic pentru licențiere (USAID, 2010 și 2012). *Legea privind reglementarea prin licențiere a activității de întreprinzător* (2001) autorizează de asemenea următoarele instituții să elibereze licențe: Banca Națională a Moldovei (pentru instituțiile financiare), Comisia Națională a Pieței Financiare (pentru brokeri, dealeri, evaluatori, fonduri de investiții, companii de consultanță în domeniul investițiilor, servicii de depozitare), Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică (pentru operatorii pe piețele de produse petroliere, gaze naturale și energie electrică), Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (pentru furnizorii de rețele și/sau servicii de comunicații electronice), precum și Consiliul Coordonator al Audiovizualului (pentru furnizorii de servicii audiovizuale).

În plus, există un număr mare de persoane fizice care trebuie să obțină un fel de licență specială numită *patentă de întreprinzător* pentru anumite activități comerciale care, din cauza cifrei de afaceri mici, sunt exceptate prin lege de la procesul obișnuit de înregistrare și de la anumite obligații fiscale. *Legea cu privire la patentă de întreprinzător* (1998) prevede că astfel de patente individuale pot fi eliberate tuturor cetățenilor Republicii Moldova, cetățenilor străini sau apatrizilor care sunt calificați potrivit legii să exercite asemenea activități. Patentă este personală și nu poate fi transmisă altei persoane. Patentă se eliberează de subdiviziunea teritorială a Inspectoratului Fiscal de Stat.

Chiar dacă în anumite domenii licențierea este importantă și corespunde practicilor internaționale (cum ar fi domeniul bancar și domeniul energetic), în alte domenii păstrarea licențierii pare a fi excesivă, deoarece activitățile vizate nu prezintă un interes public major, sau probleme de

securitate sau sănătate publică care nu pot fi rezolvate prin intermediul unor controale obișnuite (printre cele mai evidente se numără activitatea legată de metale prețioase și pietre prețioase, contabilitatea și auditul, software și design etc.).

### 3.2. Autorizațiile în construcții

Până nu demult, obținerea unei autorizații în construcții în Republica Moldova era mai greu și mai costisitor decât în majoritatea țărilor din lume. Autoritățile au început procesul de simplificare a procedurilor de eliberare a autorizațiilor în construcții prin adoptarea în 2010 a noii *Legi privind autorizarea executării lucrărilor de construcție*.<sup>33</sup> Noua lege se referă la etapele inițiale ale procesului de construcție, în particular autorizațiile și aprobările necesare pentru a executa astfel de lucrări, iar inspecțiile construcțiilor finalizate și aprobările necesare pentru începerea exploatarei acestora vor fi reglementate de o altă lege (USAID, 2010 și 2012, pag. 8-11).<sup>34</sup>

Legea cere două documente pentru a începe construcția – un certificat de urbanism pentru proiectare (care permite elaborarea documentației de proiect) și o autorizație de construire (care permite începerea lucrărilor de construcție sau de reconstruire a unui imobil existent), ambele fiind eliberate de autoritățile locale.<sup>35</sup> Legea nouă face cadrul normativ mai transparent și mai eficient prin înlăturarea unor proceduri inutile și reducerea numărului de documente cerute. Aceasta de asemenea transferă de la solicitant la autoritățile emitente sarcina de a obține documentele necesare. Acest fapt reduce timpul necesar pentru emiterea certificatelor și a avizelor, precum și costurile aferente. De exemplu, actele necesare pentru obținerea unui certificat de urbanism sunt următoarele: actul de identitate a solicitantului, actul cadastral care confirmă dreptul de proprietate și un act notarial care confirmă acordul coproprietarilor. Potrivit legii, solicitarea altor documente (precum și taxe) nu se admite. Astfel de documente (avize ale serviciilor edilitare sau ale altor instituții publice cum se întâmplă în cadrul sistemului vechi), numărul cărora a fost de asemenea redus, vor fi strânse și coordonate de autorități, fapt ce le transformă în realitate într-un ghișeu unic. Termenul limită pentru eliberarea certificatului de urbanism este fixat la 20 de zile lucrătoare (30 de zile în cazuri speciale).

Certificatul de urbanism permite elaborarea documentației de proiect, pentru care sunt necesare documente suplimentare, inclusiv avizele de racordare la rețelele edilitare, planul de amplasare a rețelelor (pentru eliberarea cărora sunt stabilite termene limite), precum și studii



topografic și prospecțiunile geotehnice. Odată elaborat proiectul, se poate depune cerere pentru eliberarea autorizației de construire, la care se vor anexa: certificatul de urbanism, actul de identitate, raportul de verificare a documentației de proiect și contractul privind supravegherea de autor încheiat între solicitant și proiectant. Autorizația de construire va fi eliberată în termen de 10 zile lucrătoare de la data înregistrării cererii. Dacă autorizația nu este eliberată în termenul indicat, se consideră că aceasta a fost eliberată în mod tacit și lucrările de construcție pot începe după notificarea organelor de resort.

În linii mari, se așteaptă că legea din 2010 va aduce îmbunătățiri considerabile. De exemplu, legea reduce numărul de proceduri necesare pentru obținerea certificatului de urbanism și a autorizației de construire de la 17 la 10. Numărul de zile necesare pentru a trece toate procedurile de asemenea se reduce cu cel puțin 71 de zile, de la 292 la 221 de zile.<sup>36</sup> Cheltuielile aferente obținerii unei autorizații de construire s-au redus de la 120 procente din PIB pe cap de locuitor în 2008 la aproximativ 79 procente din PIB pe cap de locuitor în 2012 (USAID, 2012, pag. 10).<sup>37</sup> Cu toate acestea, implementarea legii a fost dificilă până în prezent.

Noua lege a transferat sarcina de a strânge și coordona multe documente de la solicitanți la autoritățile locale, fără a pune la dispoziția acestora resursele necesare. Taxele mai mici pentru eliberarea autorizațiilor au avut ca efect venituri mai reduse ale autorităților locale și o rezistență față de volumul de muncă manual sporit, deoarece soluțiile electronice întârzie să apară. Cu titlu de excepție, municipiul Chișinău a început crearea unei baze de date electronice la care vor avea acces toate instituțiile implicate în procesul de eliberare a permiselor necesare. Lipsa reglementărilor în domeniul urbanismului împiedică autoritățile locale să verifice conformitatea cererilor pentru autorizațiile de construire cu planurile generale de urbanism ale localităților. În această situație, viitorul celei de-a doua legi în domeniul construcțiilor, care ar reglementa inspecțiile și recepția finală, este incert. Periodic este menționată posibilitatea integrării celor două legi într-un „Cod al construcțiilor”, dar aceasta va necesita mult timp.

Situația este complicată și mai mult de faptul că, asemeni altor țări din regiune, normele în construcții se bazează pe un „cod al construcțiilor” vechi și depășit, care constă, de fapt, dintr-un set de acte normative și standarde cunoscute ca GOST (Standarde de stat în domeniul construcțiilor) sovietice, care datează din perioada anilor 1980. Aceste norme sunt traduse doar parțial în limba română și nu sunt întotdeauna accesibile publicului, fapt ce creează

dificultăți pentru dezvoltatori și constructori, iar acum și pentru autoritățile locale, care sunt responsabile să strângă și să coordoneze documente suplimentare. Această problemă probabil va fi rezolvată în viitor, deoarece Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale a inițiat procesul de adoptare a standardelor și normelor UE în domeniul construcțiilor. Aceasta presupune că standardele sovietice GOST depășite vor fi înlocuite cu noile standarde și norme ale UE în domeniul construcțiilor, care vor fi mai transparente și mai accesibile tuturor participanților la procesul de construcție. Se anticipează că acest fapt va reduce și mai mult numărul de documente necesare pentru obținerea unei autorizații de construire.

### 3.3. *Inspecțiile*

Interviurile efectuate de UNCTAD cu reprezentanții mediului de afaceri au scos în evidență faptul că inspecțiile excesive se numără printre îngrijorările principale ale întreprinderilor din țară, atât ale celor locale, cât și celor străine. Inspecțiile cuprind un număr mare de domenii, cum ar fi mediul înconjurător, relațiile de muncă, impozitare, asigurări sociale, siguranța muncii, ca să menționăm doar câteva. Chiar dacă controalele în aceste domenii sunt întru totul justificate, sistemul de inspecții în sine este prea complex, coordonarea între controlori nu este la un nivel corespunzător, iar tehnicile moderne (cum ar fi controlul cazurilor cu risc sporit în locul controlului tuturor întreprinderilor la rând) sunt practic inexistente, astfel sporind riscul de corupție și decizii arbitrare. Una din probleme ar fi, de exemplu, cererea controlorilor de a prezenta originalul certificatelor eliberate de instituțiile publice (Inspectoratul fiscal, Casa de asigurări sociale etc.), fapt ce anulează avantajele sistemului de ghișeu unic și înregistrare electronică. Aceste constatări sunt confirmate de alte studii efectuate. Potrivit Institutului de Economie, Finanțe și Statistică (IEFS, 2010), majoritatea întreprinderilor sunt de părere că inspecțiile din partea autorităților reprezintă un obstacol major pentru activitatea lor.

În pofida faptului că Hotărârea Guvernului nr. 395 din 2003 stipulează că un agent economic poate fi verificat de aceeași autoritate doar o dată la doi ani, un studiu arată că o întreprindere este verificată în mediu de 7,9 ori pe an, inclusiv de două ori de aceeași autoritate, iar durata medie a inspecției constituie 15 zile (Banca Mondială, 2009). Studiul de asemenea scoate în evidență faptul că anumite competențe ale autorităților publice se suprapun, cum ar fi cazul Inspectoratului Fiscal de Stat, Serviciului Vamal, Curții de Conturi, Consiliului Concurenței, Casei Naționale de Asigurări Sociale etc.

Este încurajator faptul că autoritățile depun eforturi pentru a îmbunătăți regimul controalelor și inspecțiilor. În anul 2012 a intrat în vigoare *Legea privind reglementarea prin autorizare a activității de întreprinzător*. „Actele permise” sunt instrumente prevăzute de legislație care împuternicesc autorităților publice să inspecteze și să controleze întreprinderile. Legea menționată reprezintă un progres considerabil în simplificarea sistemului de inspecție și control, reducând astfel numărul de acte permise de la 450 la doar 250. În plus, funcționarii publici care activează pe baza unui act permisiv anulat pot fi denunțați la Centrul pentru Combaterea Crimelor Economice și Corupției (CCCEC, a se vedea secțiunea C.11.1). Au fost raportate anumite cazuri de sabotare a implementării legii, iar oamenii de afaceri nu se grăbesc să se adreseze la CCCEC.

#### 4. Impozitarea

Sistemul fiscal rămâne competitiv, chiar și după eliminarea cotei zero de impunere a veniturii persoanelor juridice (care a fost aplicată în perioada 2008-2011). Reintroducerea impozitului pe venit (a se vedea mai jos) la o cotă comparabilă cu cea practică de alte țări în regiune – 12 la sută – a fost însoțită de noi facilități fiscale și o reducere a cotei impozitului pe dividende (a se vedea mai jos). Cu toate acestea, administrarea fiscală birocratizată și ineficientă, rămâne o problemă importantă, fapt relevat de clasamentele internaționale și interviurile efectuate de UNCTAD. Cele mai importante impozite care afectează funcționarea întreprinderilor străine sunt prezentate mai jos.

##### 4.1. Corporate taxes

Persoanele juridice rezidente – atât cele locale, cât și cele deținute de străini – achită *impozitul pe venitul corporației* (IVC), calculat pentru toate activitățile desfășurate în țară și în străinătate. Străinii care au achitat deja impozite peste hotare pentru activitățile desfășurate acolo le pot deduce din obligațiile lor fiscale în Republica Moldova (cu anumite excepții în funcție de țară). Întreprinderile nerezidente care desfășoară activități printr-o „reprezentanță permanentă” pe teritoriul țării sunt impozitate într-o manieră similară. Veniturile sunt determinate pe baza principiului de acumulare.<sup>38</sup>

Întreprinderile pot deduce din venitul impozabil cheltuielile ordinare și necesare. Anumite cheltuieli sunt limitate, cum ar fi cheltuielile de delegații, de reprezentanță, de caritate și sponsorizare (până la 0,1 procent din venitul brut lunar al întreprinderii). Acestea includ de asemenea cheltuielile de reparație în cazul contractelor de locațiune (până la 15 la sută din chirie), asigurarea riscurilor de audit

(pentru companiile de audit, până la 15 la sută din venitul brut anual), precum și taxele de aderare și cotizațiile de membru al organizațiilor de patronat (până la 0,15 la sută din fondul de retribuire a muncii). Cheltuielile neconfirmate documentar pot fi deduse până la plafonul de 0,1 la sută din venitul impozabil. Lista cheltuielilor nedeductibile include, între altele, dividendele, achizițiile de terenuri, de mijloace fixe, defalcările în fondurile de rezervă, penalitățile și amenzile etc. Pierderile pot fi reportate pe următorii trei ani, în mod eșalonat și pot fi deduse din venitul impozabil viitor.<sup>39</sup> Pierderile de capital pot fi deduse numai în limitele creșterii de capital.

Între 2008 și 2011, a fost aplicată cota zero a IVC în scopul atragerii investițiilor străine, precum și al încurajării întreprinderilor de a-și legaliza activitățile. Cu toate acestea, întreprinderile aveau obligația de a depune declarații fiscale și erau penalizate pentru lipsa declarației. Pe termen scurt, cota zero a avut un impact pozitiv asupra ISD, fapt demonstrat de intrările record înregistrate în anul 2008 (figura I.2). Însă, odată cu începutul crizei financiare, acestea au scăzut la nivelul de până la 2007. Veniturile reinvestite s-au redus drastic pe durata crizei (Prohnițchi și alții, 2010, pag. 13). Interviurile efectuate de UNCTAD au relevat de asemenea că impozitarea la cota zero a avut un impact mai puternic asupra consumului decât asupra investițiilor. Acești factori, în combinație cu pierderile evidente la capitolul venituri fiscale, au determinat guvernul să reintroducă IVC la cota de 12 la sută începând cu 1 ianuarie 2012.<sup>40</sup>

Există două feluri de impozite pe proprietăți: unul este impozitul local pe bunurile imobiliare la cota de 0,1 la sută din valoarea de bilanț a bunului imobil, care se deduce din IVC. Celălalt este impozitul funciar la cote variabile. Impozitul funciar se calculează anual de autoritățile locale, fără a depăși limitele stabilite de lege (Anexa 1 la *Legea pentru punerea în aplicare a Titlului VI al Codului Fiscal din 2000*). De exemplu, cota maximă a impozitului pentru terenurile agricole, cu excepția pășunilor, este de 1,5 lei (0,13 dolari SUA) pentru un grad/hectar (dacă valoarea cadastrală este determinată) și de 110 lei (9,4 dolari SUA) pentru un hectar (dacă valoarea cadastrală nu este determinată). Nu există impozit funciar sau pe bunurile imobile aplicat pentru bunurile deținute peste hotare.

Un impozit este reținut la sursă și achitat pentru dividende (plătite de întreprinderile rezidente în folosul persoanelor fizice și juridice rezidente și nerezidente), dobânzi, royalty, taxele de management, taxele pentru serviciile tehnice, chirii etc. achitate în folosul nerezidenților, cu excepția cazurilor când TEDI prevăd altceva. Începând cu 1 ianuarie 2012, cota impozitului pe dividende a fost redusă de la 15

procente la 6 procente, parțial pentru a compensa creșterea cotei IVC. Cota a rămas de 15 procente pentru dividendele care vor fi achitate din profiturile realizate în perioada 2008-2011 când cota IVC constituia zero.<sup>41</sup> TEDI prevăd impozite reținute la sursă la cote diferite de cele stipulate în legislația națională (de la 0 până la 15 procente). Totuși, trebuie remarcat faptul că, odată cu reintroducerea IVC și reducerea impozitului pe dividende până la 6 procente de la 1 ianuarie 2012, cotele prevăzute de TEDI cu diferite state au fost de asemenea reduse.

#### 4.2. Impozitele indirecte

*Taxa pe valoare adăugată (TVA)* se aplică atât la vânzarea, cât și la importul de bunuri și servicii. În ultimul caz, valoarea impozabilă include valoarea vamală, taxele și tarifele vamale și accizele. Dacă bunurile sunt exportate, producătorul poate cere rambursarea TVA. Cota standard a TVA este de 20 procente (comparabil cu media UE). Există câteva excepții: 8 procente pentru anumite bunuri, cum ar fi zahărul, pâinea, produsele lactate, produsele din horticulură și zootehnie, medicamente și de 6 procente pentru gazele naturale. Cota zero este aplicabilă în cazul energiei electrice pentru consumul casnic, exporturi, transporturile internaționale de mărfuri și pasageri.

TVA nu se aplică mărfurilor introduse pe teritoriul vamal și plasate sub regimurile vamale de tranzit, transformare sub control vamal, antrepozit vamal. Aceasta nu se aplică de asemenea bunurilor plasate sub regimul vamal de admitere temporară, mărfurilor și serviciilor importate din străinătate în Portul Internațional Liber Giurgiulești și exportate din Portul Liber și al Aeroportului Internațional Liber Mărculești. Livrările de mărfuri și servicii de către rezidenții Portului Liber, Aeroportului Liber și rezidenții ZEL, precum și livrările de mărfuri și servicii pe teritoriul ZEL sunt de asemenea scutite de plata TVA.

Rambursarea cu întârziere a TVA este o problemă pe care guvernul încearcă să o rezolve. În pofida amendamentelor recente care au impus termene mai mici pentru rambursare, întreprinderile se plâng că rambursarea TVA, inclusiv în cazul exporturilor, poate dura câteva luni. TVA pe mărfurile și serviciile furnizate de nerezidenți este colectată prin mecanismul de taxare inversă. Mecanismul actual de rambursare a TVA nu permite compensarea TVA trecute în cont cu alte obligații fiscale (de exemplu, taxe vamale). O procedură eficientă și facilă de rambursare a TVA este o premisă importantă pentru atingerea obiectivului declarat de transformare a țării într-o platformă de export. Aceste schimbări necesită și modificarea legislației cu privire la TVA.

Alte impozite indirecte sunt impozitul pe capital (între 0,1 și 0,5 procente), taxele de stat (taxe percepute pentru serviciile prestate de autoritățile publice), taxele vamale (între 0 și 30 procente, în funcție de mărfuri) și accizele (pentru cafea, caviar, băuturi alcoolice tari, bere, vinuri, produse de tutungerie, carburanți și lubrefianți, produse de parfumerie, autovehicule, mărfuri electrice, bunuri din metale prețioase și pietre prețioase, locale și importate).<sup>42</sup> Cotele variază de la un bun la altul. Accizele sunt incluse în valoarea impozabilă la calcularea TVA.

#### 4.3. Facilitățile și regimurile speciale

Investitorilor le sunt oferite diferite facilități. Întreprinderile cu capital social mai mare de 250.000 dolari SUA pot beneficia de o reducere cu 50 la sută a IVC pentru o perioadă de cinci ani dacă IVC calculat (dar neachitat) este reinvestit în producția proprie. Această reducere poate crește până la 100 de procente, pentru o perioadă de trei sau patru ani, în cazul întreprinderilor cu capital social mai mare (de respectiv 2, 5, 10, 20 și 50 milioane dolari SUA) care reinvestesc o parte a IVC calculat (dar neachitat) în producția proprie (acest coeficient descrește odată cu creșterea sumei investite). De scutire de la achitarea IVC pentru o perioadă de trei ani pot beneficia, de asemenea, diferite categorii de întreprinderi, cum ar fi IMM cu mai puțin de 20 de salariați și venituri nu mai mari de 3 milioane lei (aproximativ 255.500 dolari SUA), întreprinderile agricole, anumite cooperative agricole, rezidenții parcurilor științifice și tehnologice și ai incubatoarelor de inovații. Odată expirată, scutirea fiscală de trei ani, aceste întreprinderi pot beneficia de o reducere cu 35 de procente a impozitului pe venit pentru următorii doi ani. Băncile comerciale și organizațiile de microfinanțare pot, de asemenea, să beneficieze de scutirea totală de la plata impozitului pentru venitul obținut din creditele acordate pentru o perioadă mai mare de trei ani. O scutire de 50 la sută de la plata impozitului pe venit este disponibilă în privința venitului obținut din împrumuturile acordate pentru o perioadă de la doi la trei ani, cu condiția ca aceste împrumuturi să fie folosite pentru finanțarea unor investiții, cum ar fi procurarea de mijloace fixe de către întreprinderea împrumutată, dezvoltarea, însușirea și implementarea de noi tehnologii etc.

Întreprinderile care activează în domeniul tehnologiilor științifice și inovaționale sunt eligibile pentru scutire totală de la plata IVC, cu condiția ca venitul astfel păstrat să fie utilizat exclusiv în domeniul științei și inovațiilor.<sup>43</sup> Producătorii agricoli de toate formele juridice sunt de asemenea eligibili pentru scutirea pentru o perioadă de cinci ani de la plata IVC obținut din activitatea principală

### Caseta II.1. Avantajele oferite de zonele economice libere și alte zone similare

Legea cu privire la zonele economice libere deschide accesul în ZEL investitorilor străini și celor locali. Rezidenții ZEL activează de obicei în domeniul fabricării pentru export, cu excepția produselor alcoolice, al sortării, ambalării și marcării produselor care tranzitează teritoriul Republicii Moldova, alte tipuri de activități comerciale internaționale, transport comercial, precum și servicii auxiliare, cum ar fi construcții, rețele edilitare, servicii de depozitare și de alimentație pentru a susține activitățile comerciale menționate mai sus. Fabricarea de produse alcoolice a fost exclusă din ZEL în 2010. Cu toate acestea, rezidenții care activau în acest domeniu la momentul intrării în vigoare a amendamentelor menționate pot continua să-și desfășoare activitatea, în conformitate cu contractele încheiate cu administrația ZEL.

Legea prevede că ZEL pot fi create pentru o perioadă de cel puțin 20 de ani. Dacă în această perioadă sunt adoptate modificări la legislație care lezează drepturile rezidenților, legea prevede o garanție împotriva unor astfel de amendamente pentru o perioadă de 10 ani. Dacă investiția unui rezident depășește suma de 200 milioane dolari SUA, garanția este prelungită pentru întreaga perioadă de activitate a rezidentului în ZEL, dar nu mai mult de 20 de ani.

Conform Codului Fiscal, impozitarea rezidenților ZEL se caracterizează prin următoarele particularități:

- (a) exportatorii achită 50 la sută din cota IVC prevăzută de lege;
- (b) rezidenții care nu exportă achită 75 la sută din cota IVC prevăzută de lege;
- (c) exportatorii care au investit cel puțin 1 milion dolari SUA în mijloace fixe și/sau în dezvoltarea infrastructurii ZEL achită 0 la sută din cota IVC prevăzută de lege pentru o perioadă de trei ani;
- (d) exportatorii care au investit cel puțin 5 milioane dolari SUA în mijloace fixe și/sau în dezvoltarea infrastructurii ZEL achită 0 la sută din cota IVC prevăzută de lege pentru o perioadă de cinci ani.

Întreprinderile rezidente ale zonei industriale libere a Portului Internațional Liber Giurgiulești pot beneficia de scutire de la achitarea impozitului pentru o perioadă de cinci ani, cu condiția să fi făcut o investiție capitală inițială de cel puțin 5 milioane dolari SUA. Întreprinderile care investesc suplimentar încă cel puțin 5 milioane dolari SUA au dreptul la o scutire de încă doi ani.

Pentru investitorii în aceste zone, avantajele majore nu se limitează la reducerea/scutirea de la achitarea impozitelor. Ei beneficiază de importul fără taxe vamale a materiei prime, cu condiția ca produsul final să fie reexportat. În acest fel, aceștia nu trebuie să ceară rambursarea taxelor. Un avantaj similar există și în privința TVA: TVA nu se aplică livrărilor de bunuri și servicii efectuate de rezidenții ZEL, ai Portului Internațional Liber Giurgiulești și ai Aeroportului Internațional Liber Mărculești (acesta din urmă beneficiază de un regim similar ZEL, deși nu se încadrează în această categorie, a se vedea Capitolul I). În plus, TVA la cota 0 este aplicată mărfurilor și serviciilor importate în aceste zone din afara țării, de pe teritoriul vamal al Republicii Moldova și din alte zone. Aceste prevederi le permit rezidenților zonelor menționate să facă economii de efort și bani. Cu toate acestea, toate produsele vândute în afara acestor zone (dar neexportate) sunt de obicei supuse impozitării cu taxe vamale de import și TVA.

Facilitățile oferite pentru parcurile industriale sunt mai limitate în comparație cu cele din ZEL. Cu toate acestea, ele sunt suficient de atractive pentru investitori. Aceste avantaje includ: schimbarea gratuită a destinației terenurilor, transferul gratuit al terenurilor deținute de stat către administrația parcului industrial, o reducere de 30 la sută a chiriei pentru terenurile aflate în proprietatea statului, contribuția statului la dezvoltarea infrastructurii și a tehnologiilor, precum și inspecții reduse și coordonate. Întreprinderile din parcurile industriale au acces la spații de producere și birouri gata pentru folosință. Acestea beneficiază de asemenea de sprijin juridic și consultanță în obținerea licențelor, autorizațiilor și avizelor. Sunt disponibile servicii de consultanță pentru elaborarea proiectelor, angajări, managementul tehnologiilor, audit și contabilitate. În viitor pe teritoriul parcurilor industriale vor fi deschise sucursale bancare, oficii poștale și servicii medicale (termenul exact nu a fost stabilit încă).

Sursa: UNCTAD

(agricultură). Rezidenții zonelor economice libere (ZEL) (a se vedea capitolul I, caseta I.3) și cei ai Portului Internațional Liber Giurgiulești beneficiază de anumite facilități (caseta II.1). Aceste facilități se prezintă ca mecanisme pentru atragerea investitorilor străini (deși aceste zone nu sunt neapărat rezervate pentru străini).

#### 4.4. Tax administration

Deși, în ultimii ani raportarea fiscală și achitarea impozitelor a devenit mai facilă pentru mediul de afaceri, conformarea cu sistemul de administrare fiscală rămâne o sarcină oneroasă. Situația este reflectată în raportul „Doing Business” al Băncii Mondiale (Banca Mondială, 2012). Republica Moldova se clasează pe locul 109 în privința competitivității cotei totale a impozitelor, pe locul 94 în privința timpului necesar pentru îndeplinirea tuturor formalităților de raportare fiscală și pe locul 164 în privința numărului total de plăți (48 pe parcursul unui an). Chiar dacă o întreprindere cheltuiește în mediu 220 de ore pe an pentru completarea și prezentarea rapoartelor fiscale, sub media regională de 274 de ore, numărul de plăți fiscale este mare, în pofida faptului că IVC trebuie declarat și achitat anual.<sup>44</sup> Principalul motiv este că există trei impozite (asigurări sociale, asigurări medicale și TVA) care trebuie achitate lunar și potrivit unor grafice diferite.

În plus, nu există proceduri unificate în administrarea fiscală, care ar limita posibilitățile de aplicare arbitrară. Există un număr mare de instrucțiuni, hotărâri, ordine, circulare și scrisori care se aplică în domeniul impozitării. În unele cazuri, conținutul acestor documente este ambiguu sau chiar pare a contrazice Codul Fiscal. Mai mult, aceste hotărâri nu sunt întotdeauna publicate și, prin urmare, nu sunt neapărat accesibile publicului. Această situație generează incertitudini, deoarece neconformarea cu documentele menționate poate rezulta în aplicarea de penalități fiscale, controverse juridice și litigii similare celor care apar în cazul încălcării Codului Fiscal.

Pentru a reduce costurile aferente raportării fiscale pentru contribuabili, Inspectoratul Fiscal de Stat a lansat recent, cu sprijinul donatorilor, un sistem electronic de raportare. Începând cu ianuarie 2012, anumiți plătitori de TVA sunt obligați să utilizeze acest sistem electronic. Potrivit Inspectoratului Fiscal de Stat, această metodă este obligatorie pentru contribuabilii mari din toată țara și pentru toți contribuabilii cu sediul în Chișinău, Bălți și Comrat. Sistemul utilizează semnătura electronică care este pusă la dispoziția întreprinderilor în mod gratuit. Facturile trebuie înregistrate în mod obligatoriu de către întreprinderi în Registrul Fiscal. Sistemul va fi extins și la contribuabilii mai mici la o etapă ulterioară; potrivit unui scenariu optimist.

*Declarația rapidă*, introdusă în 2010, este un instrument alternativ de raportare fiscală simplificată și constă dintr-un sistem de completare și prelucrare automată a declarațiilor fiscale. Aceasta permite raportarea gratuită on-line a impozitelor și înlocuiește un volum mare de documente pe hârtie și deplasări în persoană la oficiul fiscal, prin tipărirea unui document de doar o pagină. Spre deosebire de sistemul descris mai sus, declarația rapidă nu necesită semnătură electronică. Spre sfârșitul anului 2011, 30.000 de contribuabili utilizau acest sistem, inclusiv 30 de procente din toți plătitorii de TVA (USAID, 2010).

Pentru a îmbunătăți administrarea fiscală, guvernul a simplificat procedura de acceptare a declarațiilor fiscale rectificate și astfel întreprinderile care doresc să corecteze declarațiile lor fiscale după termenul limită nu sunt supuse unui audit fiscal. Ministerul Finanțelor elaborează în prezent un sistem de audit fiscal în bază de riscuri (prin identificarea acelor contribuabili care cel mai probabil nu se conformează cerințelor legale), care va permite Inspectoratului Fiscal să administreze mai eficient sistemul de controale și inspecții și să abordeze aspectele ce țin de transparentță și corupție.

#### 5. Administrația vamală

Deși la mijlocul anilor 2000 au fost inițiate eforturi de modernizare și simplificare a serviciilor vamale, ele nu au fost continuate în mod sistematic, iar acțiunile ulterioare de raționalizare și eficientizare a regimului vamal trebuie să fie o prioritate. Modernizarea serviciilor vamale este esențială, deoarece Republica Moldova tinde să devină o țară de tranzit cu servicii de logistică pentru comerțul dintre UE și CSI. De asemenea, Moldova tinde să devină o platformă de producere a bunurilor și serviciilor intermediare pentru ambele piețe, ceea ce necesită o funcționare echilibrată a administrației vamale.

Republica Moldova a fost prima țară care a introdus sistemul ASYCUDA-World (sistem automatizat de date vamale), elaborat de UNCTAD. Acesta a fost complet operațional din anul 2006. Ca urmare, toate declarațiile vamale sunt procesate prin intermediul ASYCUDA-World în format electronic. Persistă însă deficiențele de infrastructură, barierele administrative și un nivel destul de ridicat de corupție (capitolul I), care afectează eficiența activităților. În această privință, și conform raportului „Doing Business” (Banca Mondială, 2012), Republica Moldova nu a progresat în ultimii ani la capitolul indicatorilor care se referă la comerțul transfrontalier. Sunt necesare 32 de zile pentru efectuarea un export și 35 de zile pentru efectuarea unui import, majoritatea zilelor fiind utilizate pentru întocmirea documentelor necesare. În comparație cu alte țări din

### Caseta II.2. Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră în Moldova și Ucraina

Misiunea Uniunii Europene de Asistență la Frontieră (EUBAM) a fost lansată în 2005 la solicitarea comună a Republicii Moldova și Ucrainei pentru monitorizarea internațională a frontierei lor comune cu zona controlată de administrația separatistă nerecunoscută din regiunea transnistreană. Scopul Misiunii este de a soluționa problemele legate de "hotarul intern" nerecunoscut între regiunea transnistreană și alte regiuni ale Republicii Moldova, precum și Ucraina.

Scopul EUBAM este de a combate activitățile ilegale transfrontaliere, cum ar fi contrabanda și alte activități comerciale ilicite și traficul de ființe umane. În afară de controale, printre acțiunile EUBAM se numără și asistență în vederea consolidării capacităților vamale și de gestionare a frontierei ale Republicii Moldova și Ucrainei. În urma operațiunilor comune, au fost efectuate capturi de articole de contrabandă și fraude vamale în proporții mari (3,2 milioane euro în 2011). EUBAM organizează cursuri de instruire specializată în domeniile-cheie ale activității vamale și grănicerești, spre exemplu, analiza riscurilor și tehnici de depistare a contrabandei, organizează vizite de studiu la agențiile partenere din statele membre ale UE. Misiunea susține inițiativele de combatere a corupției în sectorul vamal, prin antrenarea societății civile din Moldova și Ucraina și comunicarea cu comunitățile de frontieră din cele două țări.

Mandatul EUBAM, aprobat inițial pe doi ani, a fost extins de mai multe ori, iar mandatul curent expiră în noiembrie 2015. Misiunea EUBAM este finanțată în întregime de Uniunea Europeană în contextul Instrumentului European de Vecinătate și Parteneriat și este implementată de UE în comun cu PNUD. În perioada 2011–2013, EUBAM are un buget anual de 21 milioane de euro și aproximativ 220 angajați, dintre care 120 sunt cetățeni ai Republicii Moldova și Ucrainei, iar 100 sunt cetățeni ai statelor membre ale UE.

Pentru a spori impactul EUBAM, în martie 2006, Republica Moldova și Ucraina au demarat aplicarea unui acord vamal, în temeiul căruia, companiile transnistrene care doresc să se angajeze în comerțul transfrontalier, obțin permisiunea în acest sens, în cazul în care se înregistrează la Camera Înregistrării de Stat din Chișinău (secțiunea C.2).

Sursa: UNCTAD, pe baza interviurilor și [www.eubam.org/en](http://www.eubam.org/en).

regiune similare ca mărime, Republica Moldova este pe ultimul loc; în Muntenegru, Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei și Albania sunt necesare între 12 și 19 zile pentru efectuarea unui export și între 11 și 18 zile pentru efectuarea unui import.

Pentru a satisface mai bine necesitățile transportatorilor, se impune raționalizarea punctelor vamale, în special din capitală. După cum am evidențiat în capitolul I, în capitală există în prezent mai multe puncte vamale, vămuirea fiind astfel un proces costisitor și consumator de timp. De asemenea, se recunoaște faptul că există factori în afara controlului Serviciului Vamal, care împiedică atingerea scopului unor servicii vamale îmbunătățite, în special monitorizarea zonei de frontieră a regiunii transnistrene (caseta II.2).

Planurile de continuare a îmbunătățirii serviciilor vamale au fost elaborate în conexiune cu agenda de Guvernare Electronică a Guvernului (punctul C.10). Potrivit Strategiei de Dezvoltare a Serviciului Vamal pentru anii 2012-2016, se acordă prioritate implementării complete a unor soluții electronice moderne, dintre care semnătura electronică este de o importanță majoră, datorită utilității sale în combaterea falsificării documentelor. Strategia este elaborată conform

Cadrului de standarde privind securitatea și facilitarea comerțului mondial SAFE al Organizației Mondiale a Vămilelor, adoptat în anul 2006, și conform Deciziei nr. 70/2008/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 15 ianuarie 2008 privind crearea unui mediu informatizat pentru vamă și comerț.<sup>45</sup> De asemenea, continuă implementarea principiului ghișeului unic în întocmirea documentelor vamale. Impactul îmbunătățirilor tehnice va depinde în mare măsură de eficiența cu care funcționarii și brokerii vamali vor fi pregătiți pentru a utiliza aceste noi instrumente electronice. Pregătirea trebuie însoțită și de măsuri de simplificare a formalităților la frontieră, cum ar fi separarea traficului pe tipuri, acordând prioritate (prin așa-numita pistă rapidă) vehiculelor care dețin documente recunoscute pe plan internațional, precum carnet TIR, și celor care transportă animale vii sau produse ușor alterabile, precum și prin crearea unor zone pentru control aleatoriu, situate în afara coridorului de circulație.<sup>46</sup>

## 6. Piața muncii

Deși costurile forței de muncă sunt mai mici decât în țările vecine, investitorii se plâng adesea că există două limitări importante legate de piața forței de muncă: un deficit de

competențe (capitolele I și III) și caracterul rigid al procesului de angajare a personalului. În timp, legislația s-a adaptat lent la principiile economiei de piață. Acum, guvernul are sarcina de a finaliza tranziția legislației forței de muncă fără a elimina protecția angajaților.

Raporturile de muncă sunt reglementate de *Codul muncii*, contractele colective de muncă la nivel național și la nivel de întreprindere și alte legi speciale, precum *Legea salarizării (2002)* sau *Legea sindicatelor (2000)*. *Codul muncii (2003)* reglementează, în special, drepturile și obligațiile angajatorilor și ale angajaților, precum și rolul sindicatelor și patronatelor în raporturile de muncă. În ultimii ani, Moldova a depus eforturi pentru implementarea celor 8 convenții de bază ale Organizației Internaționale a Muncii și pentru alinierea Codului muncii la normele și regulamentele UE. În rezultat, majoritatea legilor naționale privind condițiile de muncă sunt în conformitate cu standardele internaționale. De exemplu, potrivit Codului muncii, săptămâna de lucru are 40 de ore și ziua de lucru are 8 ore, dar există excepții de la acest sistem atunci când natura activităților justifică luarea unor măsuri alternative. Dreptul la grevă este recunoscut prin lege, după ce procedura de conciliere s-a dovedit a fi ineficientă, și cu condiția ca angajatorul să fie anunțat despre grevă cu 48 de ore în avans.

Totuși, reglementările ar putea fi revizuite în unele domenii. Deși angajarea cu normă incompletă și contractele pe termen scurt sunt permise de Codul muncii, acestea sunt dificil de aplicat în practică. Procedurile de angajare și de concediere ar putea fi simplificate fără a periclita protecția lucrătorilor. De exemplu, reglementările prevăd că angajatorul trebuie să reprimească la lucru un angajat care a depus cerere de demisie, dacă, în termen de două săptămâni de la depunerea cererii, angajatul își reconsideră decizia și nu este angajată o altă persoană în locul său (art. 85 alin. 4). Litigiile împiedică și ele flexibilitatea forței de muncă, deoarece deciziile trebuie puse în aplicare chiar înainte de pronunțarea sentinței definitive. În caz de concediere, nu există o limită superioară a compensației pentru lucrătorii disponibilizați din cauza lichidării întreprinderii: pentru fiecare an încheiat, se acordă un salariu mediu săptămânal (s-ar putea stabili o limită superioară). În final, reglementările privind concediile de maternitate și îngrijire a copilului sunt generoase, dar ar putea descuraja angajarea femeilor în sectorul privat. În prezent, concediul de maternitate plătit poate fi de maxim 3 ani și încă 3 ani fără plată.

Mai există cazul în care un angajator care dorește să concedieze un angajat trebuie fie să informeze sindicatul, fie să obțină aprobarea sindicatului (art. 16 alin. 4 din *Legea sindicatelor*). Sindicatele au alte prerogative care depășesc

mandatul lor obișnuit. De exemplu, ele sunt reprezentate în comitete care se ocupă de protecția mediului, controlul aplicării legislației privind spațiul locativ în cadrul întreprinderii și controlul asupra procesului de privatizare.

## 7. Angajarea în muncă și șederea străinilor

Deși legislația cu privire la angajarea lucrătorilor străini este modernă, în practică ea rămâne problematică pentru atragerea lucrătorilor străini cu competențele necesare pieței forței de muncă din Republica Moldova.

Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova a fost adoptată în iulie 2010. Scopul său principal este de a armoniza legislația Republicii Moldova cu prevederile Acordului Schengen și ale regulamentelor comunitare privind circulația persoanelor. Prevederile legii se aplică tuturor categoriilor de migranți, inclusiv solicitanților locurilor de muncă.

Potrivit Legii privind regimul străinilor în Republica Moldova, întreprinzătorii străini și lucrătorii străini care doresc să obțină dreptul de ședere temporară pentru a munci în Republica Moldova au nevoie de o viză pe termen lung, valabilă 12 luni. Permisele de ședere și cele de muncă sunt prevăzute în același document. Dreptul la ședere provizorie poate fi acordat pentru o perioadă de până la 5 ani, cu posibilitate de prelungire. Până în martie 2013 dreptul de ședere provizorie se acorda lucrătorilor imigranți în limitele cotei unice de imigrare în scop de muncă, stabilită anual de guvern. Cota a fost stabilită de Biroul Migrație și Azil, în coordonare cu Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei. În anul 2011, cota pentru toți migranții în scop de muncă a fost de 1.300. Legea nr. 303 din 26 decembrie 2012 a abolit cotele respective și a intrat în vigoare în martie 2013. În plus, cerința de aprobare de către Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă a fost eliminată pentru străinii invitați de către guvern sau organele de stat, străinii care desfășoară proiecte de investiții și străinii angajați pentru o perioadă maximă de 90 de zile. Procedura a fost simplificată, astfel încât certificatul medical, viza de reședință și cazierile judiciare nu mai sunt solicitate de către organele competente.

Procesul de verificare a respectării normelor are loc ex-post, pe baza unui test al pieței locale a muncii, pentru fiecare post care este oferit străinilor.<sup>47</sup> Lucrătorii migranți care solicită permise de ședere și de muncă trebuie să îndeplinească cerințele prevăzute în diverse hotărâri ale guvernului. În principiu, perioada maximă de examinare a unei cereri de către Agenția Națională pentru Ocuparea Forței de Muncă este de 30 de zile, iar un răspuns din partea Secției politici

migraționale, care se ocupă direct de cerere, poate fi primit în termen de 60 de zile. În practică însă, procesul poate dura mai mult, în special atunci când autoritățile au libertatea de acțiune să decidă tipul documentelor considerate a fi acceptabile. Taxa care se plătește este limitată la 150 USD.

La data redactării prezentului raport, Parlamentul examina modificările la *Legea privind regimul străinilor în Republica Moldova*. Acestea ar urma să scutească străinii care desfășoară proiecte de investiții și alte persoane invitate de guvern sau alte autorități centrale de cerința de a obține aprobare din partea Agenției Naționale pentru Ocuparea Forței de Muncă. Procedurile aplicate pentru imigrație ar urma să fie simplificate prin eliminarea cerinței de prezentare a certificatului medical, dovezii privind spațiul locativ și cazierului judiciar.

## 8. Terenurile

Obținerea dreptului de proprietate asupra terenului este simplă pentru toți investitorii, cu excepția agriculturii. Mai există probleme privind claritatea regimului juridic pentru terenul arendat. Legea cu privire la investițiile în activitatea de întreprinzător din 2004 menționează explicit că investitorii străini pot deține terenuri, în conformitate cu legislația existentă și cu scopul de a desfășura o activitate economică. Există o excepție pentru terenurile agricole și forestiere, deținerea acestora fiind rezervată cetățenilor Republicii Moldova și persoanelor juridice fără capital străin, situație confirmată de guvern în 2006.<sup>48</sup>

Moldova urmează practica din multe alte țări și, în principiu, investitorii străini nu ar trebui să aibă probleme deosebite, deoarece Legea cu privire la arenda în agricultură (2006) permite contractele de arendă și transferul acestora pe baza tranzacțiilor de pe piața privată.

A rămas o anumită incertitudine cu privire la condițiile de arendă, deoarece Legea nu le stipulează suficient de clar. De exemplu, perioada minimă/maximă pentru arenda terenurilor nu este specificată. Investitorii care doresc să ia în arendă terenuri pentru activități agricole se confruntă și cu problema fragmentării terenurilor: există nenumărate parcele de teren, ale căror proprietari sunt deseori dificil de găsit sau identificat din cauză că au emigrat. Aceasta se datorează parțial reformelor funciare întreprinse în anii 1991-1992 și 1996. Fragmentarea este un efect secundar al obiectivului principal al reformei, adică transferul terenurilor din proprietate publică (cooperative și stat) în proprietate privată prin repartizarea parcelelor de teren către persoane fizice. Pentru a rezolva problema fragmentării, guvernul a introdus, cu susținerea experților în dezvoltare, o serie

de măsuri, inclusiv stimulente, de încurajare a înființării cooperativei.

Problema securității dreptului de proprietate este abordată de Agenția Relații Funciare și Cadastru. Beneficiind de finanțare și asistență internațională și de un sistem eficient de auto-finanțare, Agenția a reușit să eficientizeze procesul de înregistrare a proprietăților. Ea a reușit să înregistreze proprietățile și proprietarii pe aproape 85% din teritoriul țării. Raportul „Doing Business” al Băncii Mondiale (2012) arată că Republica Moldova se află între primele 20 de țări în privința înregistrării proprietăților, cu 5 proceduri care durează 5 zile și costă doar 0,9% din valoarea proprietății. Agenției îi mai rămâne o provocare importantă: aceea de a depista proprietarii de terenuri care au părăsit țara sau au moștenit drept de proprietate de la persoane decedate fără a-și înregistra dreptul conform legii.

## 9. Politica în domeniul concurenței și ajutorul de stat

Republica Moldova a adoptat principalele instrumente de politică pentru a proteja în mod adecvat concurența și a revizuit recent legislația națională privind concurența pentru a corespunde standardelor UE în domeniu. Totuși, normele și regulamentele privind concurența sunt destul de noi pentru cadrul legal, pentru economia și pentru publicul larg din Moldova. Astfel, problemele cauzate de poziția dominantă, practicile economice anti-concurență și concurența neloială sunt puțin cunoscute. De asemenea, sunt destul de frecvente cazurile când instituțiile publice denaturează concurența prin instrumente de reglementare diferite, în special în domeniul de infrastructură reglementate. Este cazul telecomunicațiilor, de exemplu, în care compania Moldtelecom (de stat) poate limita accesul la facilitățile de bază ale rețelelor de telefonie fixă. În astfel de cazuri, justificarea intervenției trebuie clarificată (mai ales la capitolul creștere a eficienței pentru societate și economie).

Politica privind concurența se bazează pe articolul 126 din Constituție, care prevede obligația statului de a proteja concurența loială. În 2012 a fost adoptată o nouă lege a concurenței, care a înlocuit prima lege din 1992 și succesoarea ei din 2000. Aceasta apropie practicile naționale de cele din UE. În plus, se detaliază condițiile în care acțiunile anti-concurență sunt calificate ca atare și sancționate de organele competente. Se detaliază normele de evaluare și cercetare a acestor practici, modul în care este identificată piața relevantă și care sunt principalele excepții aplicabile. Legea prevede următoarele încălcări posibile ale concurenței: acordurile restrictive, abuzul de poziția dominantă pe piață, concurența neloială și



concentrările de întreprinderi. Prevederile noii legi se aplică întreprinderilor înregistrate în Republica Moldova sau în alte state, persoanelor fizice, asociațiilor de întreprinderi, autorităților publice centrale sau locale (PwC Moldova, 2012).

Legea nr. 183 din 11 iulie 2012 și aplicarea sa sunt mai clare decât în cazul legilor anterioare, dar sancțiunile sunt la fel de stricte. În cazul încălcării prevederilor legii, Consiliul Concurenței poate ordona încetarea practicilor respective, poate prescrie despăgubiri morale sau materiale și/sau poate aplica o amendă. Valoarea amenzii depinde de cifra de afaceri totală a întreprinderii în anul precedent. Aceasta poate ajunge la 0,45% din cifra de afaceri totală în cazul unei încălcări a procedurilor concurenței și la 4% din cifra de afaceri în cazul încălcărilor substanțiale, depinzând în ambele cazuri de gravitatea faptei. În caz de nerespectare a deciziilor Consiliului Concurenței, penalitățile pot ajunge la 5% din cifra de afaceri pentru fiecare zi de întârziere. Deciziile și instrucțiunile Consiliului pot fi contestate în termen de 30 de zile calendaristice în instanțele de contencios administrativ. Totuși, contestarea unei decizii a Consiliului Concurenței nu duce la suspendarea aplicării acelei decizii, cu excepția cazului în care instanța decide altfel sau există o hotărâre a curții de primă instanță cu privire la aceasta. Dacă o decizie este declarată nulă în întregime sau parțial, amenzile trebuie rambursate în termen de 45 de zile (PwC Moldova, 2012).

De asemenea, legea prevede reorganizarea Agenției Naționale pentru Protecția Concurenței, autoritatea națională de reglementare în domeniu, transformând-o în Consiliul Concurenței. Încă nu este clar dacă noua Agenție va reuși să depășească problema lipsei de fonduri, care a împiedicat serios crearea și funcționarea predecesoarei ei. În prezent, Agenția are 41 de angajați. Cu un singur oficiu în Chișinău, care nu are competență națională, Agenția a depus eforturi pentru a-și îndeplini toate sarcinile repartizate, de la acțiuni de pledoarie până la controale și litigii. Din cauza salariilor mici, fluctuația personalului și costurile de formare profesională sunt înalte. În pofida acestor dificultăți, în 2010 Agenția a investigat 60 de pretinse încălcări ale concurenței loiale, dintre care 20 de abuzuri de poziție dominantă, 4 cazuri de cartel, 17 cazuri de concurență neloială, 14 cazuri de acțiuni ale instituțiilor publice și 7 cazuri legate de publicitate. În același an, Agenția a preluat un număr de 18 acțiuni în justiție de natură civilă și administrativă.

În domeniul ajutorului de stat, se așteaptă adoptarea de către Parlament a unei noi legi, prima de acest tip pentru Republica Moldova. Proiectul de lege urmează prevederile Acordului de Parteneriat și Cooperare semnat cu UE, art.

48 din acesta stipulând obligația părților de a nu admite acordarea ajutorului de stat care favorizează anumite întreprinderi sau producția unor bunuri, în măsura în care acestea ar denatura concurența și ar afecta comerțul dintre UE și Moldova. Nu există însă nici un inventar al activităților afectate de această lege, ceea ce face dificilă implementarea ei.

## 10. Privatizarea

Deși rolul statului în producerea bunurilor și serviciilor este încă important, procesul de privatizare, început acum două decenii, a luat avânt în ultimul timp (capitolul I). Cadrul legal actual pentru privatizare este stabilit prin *Legea privind administrarea și deetimizarea proprietății publice* (2007). Potrivit art. 23 din această lege, privatizarea poate avea loc prin diverse modalități, inclusiv emiterea de acțiuni prin intermediul Bursei de Valori, vânzare prin concurs comercial sau investițional, vânzare la licitație cu reducere, vânzare la licitație fără anunțarea prețului inițial, transmitere de acțiuni cu titlu gratuit sau transmitere de acțiuni pentru a onora datoriile statului.

În prezent, sunt pregătite pentru privatizare numeroase active și întreprinderi ale statului. Acestea sunt incluse într-o listă oficială, care a fost actualizată ultima dată în decembrie 2011. Lista cuprinde active importante din domeniile energetic, apă și canalizare, agricultură, construcții de mașini, infrastructură de transport, inclusiv Aeroportul Internațional Chișinău. Mai există o listă de 105 active care vor rămâne în proprietate publică. Printre acestea se numără centralele hidroelectrice, participația statului (35,33%) la întreprinderea moldo-rusă Moldovagaz, gările feroviare și auto, Poșta Moldovei, dar și fabrici de vinificație, cel mai mare producător de pâine și produse de panificație și un centru de expoziții internaționale. Lista mai include spitale, institute de cercetare și teatre.

În 2011, guvernul preconiza venituri de până la 1 miliard de lei (85,2 mil. USD) din privatizare. S-a obținut însă doar puțin peste 10% din obiectiv, iar în 2010 s-a realizat 20% din obiectiv. S-a dovedit faptul că întreprinderile scoase la privatizare sunt deseori dificil de vândut. Valoarea justă a acestora este greu de stabilit și valoarea contabilă indicată de guvern nu este considerată întotdeauna ca fiind exactă. În plus, nivelul tranzacțiilor la Bursa de Valori a Moldovei este redus, fapt care îngreunează atragerea potențialilor investitori. În final, Agenția pentru Proprietatea Publică, responsabilă pentru organizarea și supravegherea procesului de privatizare, a primit o gamă largă de funcții. Printre acestea se numără monitorizarea și supravegherea executării obligațiilor de către cumpărători, implementarea

### Caseta II.3. Transparența în serviciile electronice din Republica Moldova

Ținând cont de cele mai bune practici internaționale în domeniul TIC și de imperativul modernizării administrației publice, care impun guvernul să introducă mai multe soluții electronice în activitatea sa zilnică, Republica Moldova a început un proces de e-Transformare. Scopul acestui efort este de a aduce în administrația publică aplicațiile moderne din domeniul TIC, de la digitalizarea arhivelor în baze de date electronice până la ghișee unice online pentru companii nou-înființate sau licențe. Programul Strategic de Modernizare Tehnologică a Guvernării, adoptat de guvern în 2011 a stabilit obiectivul guvernului de a deveni mai transparent și mai eficient prin utilizarea extinsă a soluțiilor TIC. Documentul mai prevede obiectivul de elaborare a unei strategii de guvernare deschisă și de digitalizare a majorității serviciilor publice. De asemenea, se planifică prestarea tuturor serviciilor publice electronice care sunt compatibile, pentru ca fluxul de documente dintre acestea să devină posibil. În scopul implementării acestor măsuri, în august 2010 a fost înființat Centrul de Guvernare Electronică, care, împreună cu Cancelaria de Stat, este principalul organ de implementare a acestor reforme.

Sursa: UNCTAD, pe baza Hotărârii Guvernului nr. 710 din 2011.

măsurilor de aplicare a obligațiilor legate de privatizare sau rezilierea contractelor și soluționarea în primă instanță a disputelor legate de privatizare. Aceste sarcini complexe depășesc competențele actuale ale Agenției.

## 11. Transparența

În Republica Moldova persistă percepția că legea nu este aceeași pentru toți și credibilitatea hotărârilor judecătorești rămâne scăzută. Prin urmare, combaterea corupției în întreaga administrație publică trebuie intensificată prin abordarea cauzelor principale, iar reforma sistemului judiciar este o prioritate absolută.

Administrația publică moștenită din perioada anterioară independenței se adaptează greu la cerințele economiei de piață. Adaptarea este îngreunată și de salariile foarte mici și fluctuația ridicată a personalului. Tinerii specialiști își încep deseori cariera într-o funcție publică și cei mai dotați trec rapid în sectorul privat, unde găsesc condiții, inclusiv salarii, mai bune. În plus, salariile mici duc adesea la urmărirea obținerii foloaselor necuvenite. Acestea sunt principalele cauze care explică poziția Moldovei (în 2012, locul 94 din 183 de state monitorizate) în clasamentul Indicele Percepției Corupției al Transparency International (a se vedea și capitolul I).

CCCEC este principalul organ de aplicare a legii care combate contravențiile și infracțiunile economice, financiare și fiscale. Mandatul său derivă din Constituție, Codul penal, o serie de legi naționale privind infracțiunile economice și corupția și tratatele internaționale pe care Republica Moldova le-a ratificat.<sup>49</sup> Printre multe alte responsabilități, CCCEC este abilitat să identifice cazurile de corupție din ministere, autorități locale, întreprinderi de stat, bănci, firme de avocatură, etc., și să le prezinte procurorilor anti-

corupție, deoarece nu are competențe de urmărire penală. În perioada anilor 2007-2009, peste 1.500 de cazuri au fost înaintate procurorilor, din care aproape 1.000 au avut drept rezultat inițierea urmăririi penale (CCCEC, 2009).

Sunt testate inițiative de creștere a transparenței în administrația publică. Acestea includ serviciile electronice, care au un rol important în promovarea unei vizibilități mai bune a acțiunilor publice (caseta II.3). Așa cum am menționat mai sus, CCCEC are și rolul de a combate corupția la scară redusă din administrația publică, în cadrul legislației privind actele permissive, contribuind la denunțarea faptelor de obținere a foloaselor necuvenite în domeniul inspecțiilor și controalelor. Republica Moldova implementează în prezent și Strategia Națională Anticorupție pentru 2011-2015, care include, printre altele, reforma sistemului de urmărire penală, o analiză a legilor relevante pentru combaterea corupției, în special a cadrului legal privind integritatea administrației publice și influențarea legilor privind conflictul de interese și declararea veniturilor.

## 12. Litigii judiciare și comerciale

În cadrul pregătirilor pentru negocierile cu UE privind ALSAC, guvernul a adoptat recent Strategia de reformă a sectorului justiției pentru anii 2011-2016. Strategia se axează pe șapte domenii principale: sistemul judecătoresc, justiția penală, accesul la justiție și executarea hotărârilor judecătorești, combaterea corupției și consolidarea eticii și integrității actorilor din sectorul justiției, rolul justiției în dezvoltarea economică, respectarea drepturilor omului și administrarea sectorului justiției. Pe baza Strategiei, guvernul a adoptat un Plan de acțiuni pentru următorii ani, care va fi orientat spre cele șapte priorități menționate mai sus. Încercând să ajute guvernul la consolidarea

sistemului justiției, UE oferă un buget de 52 milioane euro direct și 10 milioane euro în calitate de asistență tehnică.

Până nu demult în sistemul judecătoresc din Moldova exista un număr de judecătorii comerciale împuternicite să soluționeze cereri în cauzele comerciale. În cadrul reformei justiției, în special în vederea eliminării acuzațiilor de corupție, Parlamentul a adoptat recent o lege care dizolvă treptat judecătoriile comerciale. Potrivit unei legi adoptate în iulie 2011 pentru modificarea Legii privind organizarea judecătorească (1995), cererile în cauze comerciale depuse anterior la judecătoriile comerciale urmează a fi preluate de instanțele judecătorești de drept comun.<sup>50</sup> Deși această măsură este considerată paliativă pentru corupție, ea ridică întrebarea dacă judecătorii de drept comun sunt suficient de bine instruiți pe cauze economice pentru a putea răspunde specificului cererilor în cauze de faliment, concurență sau alte litigii comerciale.

Cadrul juridic pentru soluționarea litigiilor comerciale este format din *Legea cu privire la arbitraj* (2008), *Legea cu privire la arbitrajul comercial internațional* (2008) și *Legea cu privire la mediere* (2007). Legea cu privire la arbitraj stipulează că unele contracte, cum sunt cele ce vizează locațiunea încăperilor de locuit, nu pot face obiectul unei convenții arbitrale. Aceeași lege prevede că, pentru a fi valabilă, clauza de arbitraj trebuie încheiată în scris. În cazul în care o cerere cu privire la un contract ce conține o clauză de arbitraj valabilă este înaintată unei instanțe de judecată înainte de a fi fost transmisă spre arbitraj, judecătorul trebuie să remită cererea respectivă comisiei de arbitraj corespunzătoare. Legea mai prevede și dreptul părților de a ataca hotărârea finală de arbitraj în instanța de judecată, ceea ce înseamnă că chiar dacă arbitrajul ar putea fi văzut ca alternativă pentru sistemul judecătoresc, acesta poate fi, până la urmă doar o altă cale spre instanțele de judecată. Camera de Comerț și Industrie a Republicii Moldova a înființat în 1994 Curtea de Arbitraj Comercial Internațional pentru administrarea arbitrajului comercial în scopul soluționării litigiilor privind comerțul și investițiile străine.

În ceea ce privește executarea contractelor (Banca Mondială, 2012), Moldova are o poziție relativ pozitivă (locul 26) în clasamentul internațional, deși ceva mai joasă decât în 2011, în cea mai mare parte din cauza reformelor nefinalizate în domeniul mediului de afaceri și justiției și a nivelului de combatere a corupției în instanțele de judecată. Într-adevăr, deși cadrul legal pentru justiția comercială este unul solid, calitatea aplicării acestuia rămâne joasă din cauza corupției în sistemul judecătoresc care a devenit o povară majoră pentru dezvoltarea

economică a țării. Unul dintre motivele corupției în acest sistem este lipsa sancțiunilor împotriva judecătorilor care sunt găsiți vinovați de aplicarea incorectă a legii.

### 13. Proprietatea intelectuală

Regimul proprietății intelectuale (PI), deși este unul nou pentru Republica Moldova, se dezvoltă rapid. Acesta reflectă necesitățile unei părți importante a sectorului privat într-o țară care dispune de resurse naturale reduse și își propune să pună la baza dezvoltării sale activele nemateriale (de ex., TIC). Drepturile de proprietate intelectuală sunt protejate prin Articolul 33 al Constituției Republicii Moldova. Principiile de bază sunt detaliate în legislația națională care a fost elaborată în rezultatul unor serii de modificări legislative menite să armonizeze legile Moldovei cu legislația și reglementările europene. Cele mai importante acte normative sunt: *Legea privind protecția invențiilor* din 2008 (care substituie o lege din 1995 privind brevetele de invenție), *Lege privind protecția desenelor și modelelor industriale* din 2007, *Legea privind protecția mărcilor* din 2008, și cea mai recentă – *Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe* din 2010. În Moldova mai există și o lege privind protecția soiurilor de plante, care protejează drepturile PI ce vizează crearea noilor soiuri de plante.

Republica Moldova este semnatară a acordului OMC TRIPs și a ratificat toate tratatele Organizației Mondiale de Proprietate Intelectuală (caseta II.5). Norme cu privire la PI sunt stipulate și în Acordul de Parteneriat și Cooperare cu Uniunea Europeană conform căruia (Art. 49) "Republica Moldova va continua să amelioreze protecția drepturilor la proprietate intelectuală, industrială și comercială în scopul asigurării până la finele celui de-al cincilea an, care va urma după data intrării în vigoare a prezentului Acord, un nivel de protecție similar celui existent în Comunitate, inclusiv mijloace eficiente menite să asigure respectarea acestor drepturi."<sup>51</sup> De asemenea, Republica Moldova a aderat la acordurile regionale PI cu țările CSI. Totuși, pentru a-și armoniza mai eficient sistemul cu cel al UE, Moldova a fost obligată să denunțe Convenția Eurasiatică privind Brevetele.<sup>52</sup>

Instituția abilitată să asigure și să implementeze cadrul legal privind drepturile de proprietate intelectuală este Agenția de Stat pentru Proprietate Intelectuală a Republicii Moldova (AGEPI). Agenția și-a început activitatea în 2005 și numără în prezent 172 de angajați, fiind o instituție autofinanțată. Agenția se ocupă de toate chestiunile legate de PI, inclusiv brevete, mărci, desene și modele industriale, drepturi de autor, etc. AGEPI raportează Comisiei Naționale pentru Proprietate Intelectuală, care este principalul organ

consultativ al guvernului în domeniul PI, fiind constituită din miniștri ai culturii, economiei, finanțelor, justiției și afacerilor interne. Agenția implementează diverse programe de cooperare internațională cu parteneri din UE (proiect de cooperare cu Organizația Europeană a Brevetelor, proiecte twinning cu organizații partenere din Danemarca și România).

Principala provocare a țării este de a adopta și aplica un regim PI care se potrivește cel mai bine nivelului său de dezvoltare și intereselor sale naționale și de a asigura aplicarea în practică a legilor relevante privind drepturile PI. De asemenea, este importantă instruirea personalului juridic de bază (de ex.: judecătorii) care se ocupă de probleme PI și sensibilizarea publicului cu privire la aceste probleme. În cadrul Comisiei Naționale privind Proprietatea Intelectuală există grupuri de lucru în toate domeniile relevante: executarea legilor, mărci și brevete, drepturi de autor și transferul de tehnologii. Comisia și Agenția lucrează cu societatea civilă, instituțiile de învățământ și asociațiile profesionale, dintre care cea mai relevantă este Business Software Alliance. Există, de asemenea, unele domenii cum sunt dezvoltarea indicațiilor geografice (IG) sau a denumirilor de origine în conformitate cu normele UE, care ar putea avea un anumit potențial pentru dezvoltarea ulterioară a țării (capitolul III, secțiunea F 1.3), dată fiind importanța producției agricole pentru Moldova). În acest sens, în aprilie 2013 a intrat în vigoare acordul între UE și Republica Moldova cu privire la protecția indicațiilor geografice ale produselor agricole și alimentare.

Pentru a asigura că crearea sistemului național PI corespunde necesităților țării, este importantă elaborarea unei strategii sau politici naționale de utilizare a PI ca instrument de dezvoltare. Această politică ar trebui să definească rolul pe care îl joacă PI în dezvoltarea Moldovei și să indice domeniile prioritare.

#### 14. Evaluarea măsurilor generale

Republica Moldova a întreprins acțiuni importante în scopul îmbunătățirii mediului său investițional general. Reformele recente și cele actuale se axează pe doi piloni de bază: armonizarea cu normele și reglementările UE și introducerea celor mai bune practici internaționale în susținerea dezvoltării sectorului privat. În acest context și pe baza analizei efectuate în prezentul capitol, Moldova

ar putea atinge excelența în reglementarea investițiilor în decurs de cinci ani, prin eliminarea celor câteva lacune de reglementare existente și asigurarea implementării eficiente a legilor.

Sistemul funciar, al construcțiilor, concurenței, proprietății intelectuale și al muncii vor necesita reforme suplimentare sau o implementare mai eficientă a legilor și armonizarea cu cele mai bune practici internaționale descrise în IPFSD și alte documente relevante (tabelul II.1). Este necesară clarificarea regimului de arendă a terenurilor agricole, în special fiind esențiale previzibilitatea și stabilitatea titlurilor (IPFSD, recomandarea 3.6.1) și raționalizarea procesului de autorizare în construcții. În domeniul concurenței, guvernul trebuie să aplice cele mai noi practici internaționale de evaluare și investigare a practicilor anti-concurențiale, cu scopul de a asigura maximizarea beneficiilor din toate investițiile (IPFSD, recomandarea 3.4.1), iar în domeniul PI este necesară o strategie națională care să asigure utilizarea proprietății intelectuale ca instrument de dezvoltare în serviciul inovației și investițiilor în economie (IPFSD, recomandarea 3.3.1).

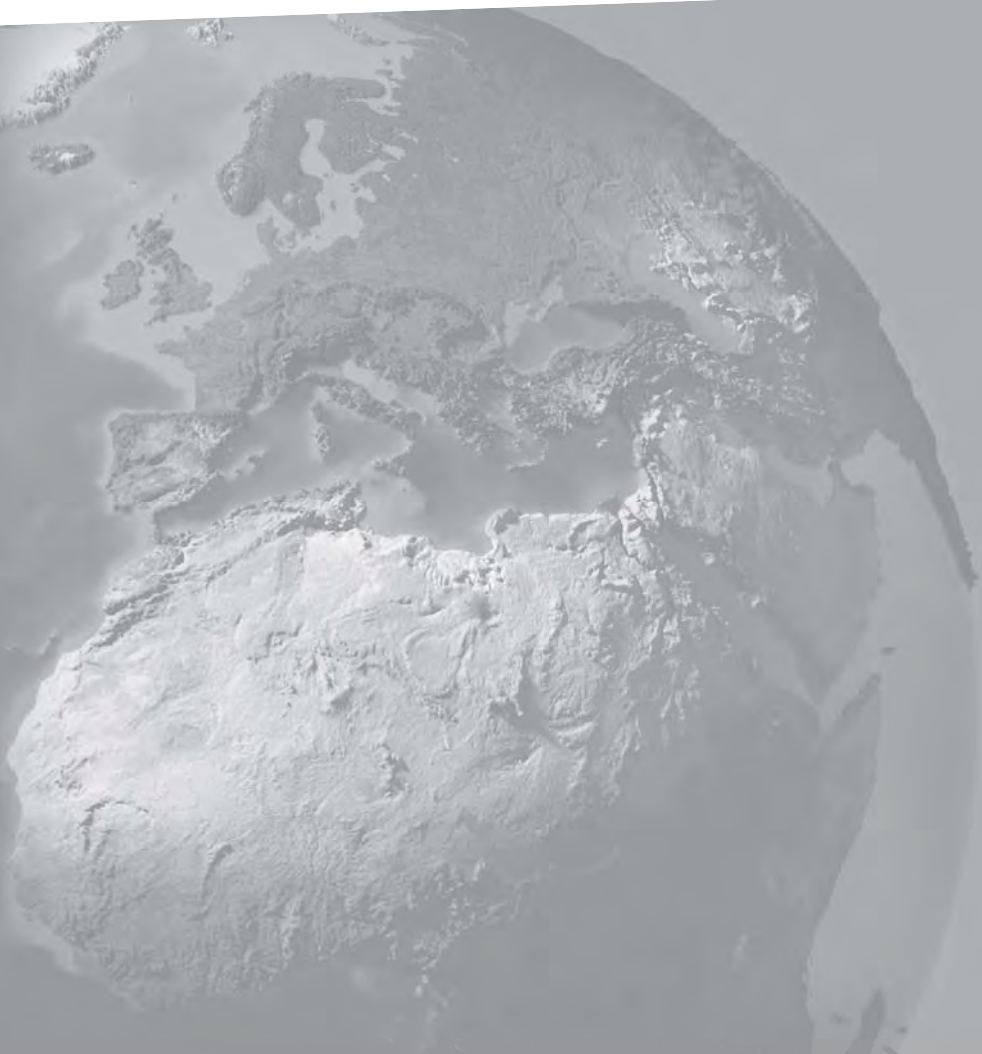
După cum o demonstrează experiența altor țări, o lege bună nu se traduce automat într-un climat investițional favorabil. Calitatea administrării publice și capacitatea de implementare a legii joacă un rol important. În acest sens, în Republica Moldova sunt necesare eforturi suplimentare. În special este necesară raționalizarea și modernizarea administrației publice. Serviciile publice trebuie să devină mai profesioniste și mai bine remunerate. Pentru reforma serviciilor publice va fi necesar un grad mai înalt de utilizare a resurselor TI, precum și de instruirea și raționalizarea resurselor. În acest scop ar putea fi alocate o parte a veniturilor din procesul incomplet de privatizare. O atenție deosebită trebuie să se acorde îmbunătățirii guvernării. În cele din urmă, pentru a atinge excelența este necesară finalizarea reformei justiției.

Toate modificările susmenționate fac parte din strategia generală ISD propusă pentru dezvoltarea durabilă, care este expusă în următorul capitol. Strategia respectivă este necesară pentru a spori competitivitatea Republicii Moldova și a ajuta la atragerea unor noi tipuri de ISD pe baza eficienței, care ar ajuta la realizarea obiectivelor de dezvoltare declarate oficial.



# CAPITOLUL 3

## PERSPECTIVELE STRATEGICE DE ATRAGERE ȘI PROMOVARE A ISD PENTRU O DEZVOLTARE DURABILĂ



## A. Introducere

Republica Moldova este o țară care dorește și poate atrage mai multe ISD și de o valoare mai mare. Pe baza unor politici corespunzătoare, un număr mai mare de ISD ar contribui la realizarea obiectivelor naționale de dezvoltare a țării determinând crearea locurilor de muncă, transferul de tehnologie, promovarea exporturilor, creșterea economică durabilă și reducerea sărăciei. De asemenea, acestea ar putea servi drept factor pentru dezvoltarea infrastructurii, diversificarea sectorială, îmbunătățirea sistemului de învățământ, precum și implicarea mai profundă a diasporei în dezvoltarea economică națională.

Conform specificărilor din capitolul I, potențial de atragere a mai multor ISD există în sectoarele agroindustrial, TI și serviciilor de logistică, precum și sectorul de producție orientat spre export. Mai mult, capitolul II elucidează faptul că, de la mijlocul anilor 2000, țara a realizat progrese mari în ceea ce privește cadrul de reglementare și a îmbunătățit în mod semnificativ mediul de afaceri. Cu toate acestea, pentru a utiliza pe deplin potențialul țării în ISD avem încă multe de realizat și sunt necesare acțiuni concrete pe mai multe dimensiuni, începând cu încorporarea ISD în viziunea de dezvoltare a țării.

Acest capitol va examina politicile principale ce sunt critice pentru eforturile, prezente și viitoare ale Republicii Moldova, de atragere a mai multor ISD și de o calitate mai înaltă, sporind, astfel, beneficiile sale de dezvoltare. Această analiză se bazează pe 11 principii de bază ale Cadrului de politici investiționale pentru dezvoltare durabilă (IPFSD) elaborat de UNCTAD. În fiecare domeniu, aceasta va fi urmată de recomandări de politici. Împreună toate aceste eforturi și, în special, recomandările vor forma o strategie privind ISD coerentă. Acestea vor fi împărțite în măsuri orizontale și verticale. Măsurile orizontale presupun politici și acțiuni relevante pentru toate tipurile de investiții. Îmbunătățirile în aceste domenii - resurse umane, infrastructură, de reglementare și administrare - vor determina, de asemenea, beneficii de atragere a ISD sub toate aspectele. Ele sunt importante și pentru creșterea calității ISD. Măsurile verticale sunt mai specifice. Acestea pot fi specifice unui sector sau axate pe probleme specifice de atragere a ISD și sporirea beneficiilor ISD. Capitolul se încheie cu examinarea aspectelor de promovare a investițiilor. În cele din urmă, recomandările vor fi rezumate într-un plan de acțiuni.

## B. Stabilirea ISD în calitate de prioritate a politicii de dezvoltare durabilă

Contribuțiile ISD sunt evidente și ar trebui să fie incluse într-o viziune mai largă pentru dezvoltarea economică a Republicii Moldova, în sensul schimbării paradigmei economice a țării, care trebuie să se axeze pe ameliorarea competitivității țării, pe baza poziției sale geografice, accesului pe piața internațională și a strategiei țării de sporire a lanțului valoric.

Conform prevederilor Strategiei Naționale de Dezvoltare Moldova 2020, țara are nevoie de ISD pentru tranziția de la un model de dezvoltare economică în mare parte alimentat de remitențe și consum la un model bazat pe investiții, producție, crearea locurilor de muncă, și exporturi. Până în prezent, deseori creșterea PIB a determinat o creștere nesemnificativă sau nulă în crearea locurilor de muncă (capitolul I).<sup>53</sup> Prin extinderea și diversificarea bazei sale economice, Republica Moldova își va diminua vulnerabilitatea la șocurile externe și interne, și va trece la un model de creștere durabilă. De asemenea, țara va dispune de o poziție temeinică pentru creșterea bazei de impozitare, care, la rândul său, va permite finanțarea a mai multor necesități în vederea îmbunătățirii nivelului de trai al populației și reducerea în timp a dependenței de donatori. Conform experiențelor altor țări, ISD pot juca un rol important în acest proces.

Analiza din capitolul I a elucidat faptul că, în afara de privatizări, ISD au vizat, în mare parte, industriile tradiționale cu valoare adăugată mică și, adesea, cu legătură nesemnificativă cu restul economiei. Chiar și în aceste sectoare, valoarea creșterii continue a investițiilor străine directe nu trebuie subestimată deoarece concurența este mare atât la nivel mondial cât și la nivel regional. Și acest lucru este mai relevant în cazul sectoarelor cu potențial ISD neexploatat. În general, Republica Moldova a înregistrat performanțe scăzute la capitolul atragerea ISD, în comparație cu țările vecine și concurenții săi. Din acest motiv, este foarte important ca organele guvernamentale să întreprindă mai multe inițiative de atragere a mai multor ISD și să maximizeze beneficiile acestora în termeni de locuri de muncă noi, competențe, oportunități de export și, în cele din urmă, dezvoltare durabilă. Republica Moldova trebuie să creeze avantaje comparativ-dinamice prin modernizarea resurselor și capacităților sale (și anume, capital uman,

infrastructură, instituții, întreprinderi locale, instituții de cercetare, etc.) pentru a oferi posibilități mai mari care să răspundă necesităților investitorilor străini.

*Integrarea ISD într-o viziune de dezvoltare – corelarea strategiilor de promovare a investițiilor cu principalele domenii de dezvoltare economică*

Foarte puține țări au reușit pe deplin să acorde ISD un rol important în strategiile lor de dezvoltare; același lucru este valabil și pentru integrarea strategiei de promovare a investițiilor cu strategia națională de dezvoltare. Lista exemplurilor pozitive include: Irlanda, Singapore, Costa Rica, într-o oarecare măsură, Malaiezia, Tailanda și, mai recent, China. În aceste țări, este recunoscut faptul că o strategie de maximizare a beneficiilor ISD include mult mai mult decât eforturile de promovare a investițiilor și cuprinde elemente precum dezvoltarea resurselor umane, dezvoltarea infrastructurii și a sectorului privat local, care sunt doar câteva domenii principale. Alte țări au mai puțin succes în acordarea ISD unui rol important în strategiile lor de dezvoltare din diverse motive. Unul dintre acestea îl constituie faptul că multe țări, pur și simplu, nu dispun de o strategie sau viziune de dezvoltare.<sup>54</sup> În țările care au o asemenea strategie, deseori aceasta rămâne pe hârtie sau nu este implementată în mod consecvent, fiind adesea modificată sau abandonată de guvernele care se perindă. Același lucru se poate spune și despre strategia de promovare a investițiilor.

În acest context, diversele inițiative întreprinse, încă de la mijlocul anilor 2000, și accentul pe îmbunătățirea cadrului de reglementare al investițiilor în Republica Moldova sunt indicii clare ale dorinței organelor guvernamentale de a face din ISD un element important al dezvoltării economice. Strategia Națională de Dezvoltare *Moldova 2020* oferă o bază pentru rolul important pe care ISD îl poate juca în abordarea provocărilor țării (capitolul I). Adoptarea acesteia va oferi o oportunitate excelentă de integrare corespunzătoare a ISD în procesul de elaborare a politicilor economice, actualizarea strategiei de promovare a investițiilor corelând promovarea investițiilor cu principalele domenii de dezvoltare economică, și în cele din urmă, va asigura ca discursul politic să corespundă acțiunilor întreprinse.

Se recomandă ca Republica Moldova să combine promovarea investițiilor, politicile industriale și dezvoltarea resurselor umane, a infrastructurii și a sectorului privat local într-o singură strategie. În mod ideal, strategia de promovare a investițiilor ar trebui să se bazeze pe viziunea pe termen lung a guvernului și să o transpună într-un plan de acțiuni care să elucideze direcțiile țării din următoarele

decenii și modul de integrare a ISD în prezent și în viitor. Această strategie trebuie să recunoască, în mod obligatoriu, faptul că economiile mai mici, cum ar fi cea a Republicii Moldova, trebuie să fie apte să se integreze în, și să concureze pe piața internațională, dacă acestea vizează să se dezvolte și să beneficieze de lanțurile valorice globale. ISD și comerțul asociat poate oferi oportunități noi și mai bune de asigurare a locurilor de muncă, salarii mai mari, instruirii mai eficiente și dezvoltarea resurselor umane pentru angajații filialelor străine, furnizori și distribuitori. Mai mult decât atât, investitorii străini vor avea nevoie de parteneri locali. Acest lucru presupune creșterea competitivității țării și dezvoltarea unei economii de piață dinamice. În acest sens, investițiile private vor juca un rol central în asigurarea unui impuls major pentru stimularea creșterii economice și creșterii exporturilor.

Pentru a realiza aceste obiective, strategia Republicii Moldova de promovare a investițiilor ar trebui să fie mai extinsă și cu perspective mai largi decât cea existentă, care se concentrează în mod esențial pe rolul în atragere a investițiilor al agenției de promovare a investițiilor. Concepția ISD a Strategiei de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor pentru anii 2006-2015 (actualizată ultima dată în 2008) reflectă realitățile economiei mondiale de pre-criză, precum și prioritățile Republicii Moldova din punct de vedere al promovării exportului. Mai mult decât atât, noile priorități stabilite în Strategia Națională de Dezvoltare „Moldova 2020” (cu excepția privatizării) nu sunt corelate suficient cu promovarea investițiilor. În principiu, guvernul ar putea opta pentru încă o actualizare a Strategiei de atragere a investițiilor și promovare a exporturilor 2006-2015. Cu toate acestea, având în vedere amploarea modificărilor necesare, este mai indicat să se elaboreze o nouă strategie, care să ajusteze prioritățile de promovare a investițiilor la noile realități din Republica Moldova și economia mondială și să pună accentul pe investițiile străine directe. Noua strategie ar trebui să includă, de asemenea, dispoziții mai clare privind implementarea planurilor de acțiuni, o parte extrem de slabă a vechiului program.

Elaborarea unei strategii de investiții, monitorizarea și evaluarea impactului acesteia, precum și luarea deciziilor de politică corecte va fi bazată în mod obligatoriu pe informații statistice fiabile. În general, Republica Moldova dispune de o activitate bună de colectare a datelor statistice ISD, dar activitatea derulată de firmele/agențiile străine încă nu este cuprinsă în mod corespunzător. În plus, datele disponibile sunt deseori utilizate insuficient în analiza economică întreprinsă de guvern sau de către cercetătorii independenți. În consecință, există puține cercetări și informații privind



**Caseta III.1. Asistența tehnică a UNCTAD în colectarea și raportarea statisticilor privind ISD și activitatea corporațiilor transnaționale (CTN)**

Informațiile relevante, fiabile și oportune privind ISD și activitatea CTN este o condiție esențială pentru politicile de investiții naționale eficiente, și este stipulată în IPFSD elaborat de UNCTAD. Necesitatea disponibilității datelor mai detaliate pentru informarea factorilor de decizie este ulterior evidențiată în elaborarea indicelui de contribuție a ISD propus de UNCTAD, care necesită o serie de indicatori ce lipsesc, de regulă, din rapoartele țărilor în curs de dezvoltare și ale celor cu economie în tranziție.

Pentru a atenua/diminua problemele legate de lipsa unor astfel de date, UNCTAD a dezvoltat un program de consolidare a capacităților pentru țările în curs de dezvoltare și cele cu economie în tranziție, care vizează acordarea de asistență în colectarea, îmbunătățirea și armonizarea internațională a statisticilor privind ISD/CTN. Programul se bazează pe experiența/cunoștințele acumulate de UNCTAD în crearea și operarea uneia dintre cele mai mari baze de date ISD/CTN din lume, care cuprinde informații privind mai mult de 200 economii pe o perioadă de 40 de ani. Acesta, de asemenea, se bazează pe experiența implicării UNCTAD în pregătirea și perfecționarea unor analize comparative internaționale, precum Metodologia OCDE privind ISD a patra ediție și Manualul FMI privind Balanța de plăți, ediția a șasea. Experiența UNCTAD este reflectată într-un manual de instruire în trei volume privind statisticile ISD și operațiunile CTN (UNCTAD, 2009c).

UNCTAD oferă asistență tehnică, de regulă, prin organizarea atelierelor de lucru naționale sau regionale, care reunește partenerii (băncile centrale, instituțiile naționale de statistică, registrele companiei, agențiile de promovare a investițiilor, etc.) implicați în activitatea cu statisticile ISD/CTN. Participanții la atelierelor de lucru sunt încurajați să stabilească un sistem de anchetă unificat, coerent și eficient pentru colectarea și diseminarea datelor privind ISD și activitatea afiliaților străini. Obiectivul final este de a permite factorilor de decizie din țările în curs de dezvoltare și cele cu economie în tranziție să ia decizii corespunzătoare și să formuleze politici orientate spre dezvoltare în domeniul ISD. De la demararea acestui program în 2004, UNCTAD a derulat aproximativ 40 de ateliere de lucru. Până în prezent, Albania, Belarus și fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei sunt exemple de țări cu economie în tranziție care au beneficiat de acest program.

Sursa: UNCTAD.

activitatea firmelor străine în țară. Argumentările/afirmațiile privind activitatea firmelor străine, chiar și în rândul funcționarilor de stat de rang înalt, se bazează, în cel mai bun caz, pe supoziții/ipoteze elevate, și cel mai rău caz, pe speculații. Aceasta nu este o bază adecvată pentru decizii politice informate și formularea programelor care vizează, de exemplu, stimularea corelațiilor dintre firmele străine și locale, sau modernizarea activităților agențiilor afiliate. O altă problemă este lipsa de cooperare dintre agențiile de colectare a informațiilor statistice (caseta I.3).

Prin urmare, se recomandă îmbunătățirea raportării statistice privind investițiile străine directe și activitatea derulată de firmele străine, printre altele, prin cooperarea între instituțiile implicate în colectarea și raportarea datelor. Pentru a colecta un set coerent de date corporative, Banca Națională a Moldovei și Biroul Național de Statistică ar trebui să utilizeze o singură anchetă comună a companiilor. Respectând definițiile standard pentru investițiile de portofoliu și ISD, statisticile actualizate ar trebui să diferențieze "societățile/

companiile cu capital străin" în care partenerul străin deține mai puțin de 10 la sută din capitalul social (investiții de portofoliu), de cele cu capital străin în care partenerul străin deține 10 procente sau mai mult (ISD). UNCTAD ar putea oferi asistență tehnică în domeniul statisticii ISD prin activități de consolidare (caseta III.1).

Prin urmare, Republica Moldova ar trebui să elaboreze o strategie privind ISD din două motive. În primul rând, în cazul în care se intenționează ca ISD să joace un rol important în dezvoltarea țării pe viitor, guvernul ar trebui să încerce să stabilească un consens politic între dezvoltarea națională și promovarea ISD, ținând cont de faptul că dezvoltarea și promovarea ISD sunt eforturi pe termen lung (Costa Rica și Irlanda au avut nevoie de 8-10 ani pentru a pregăti terenul și, respectiv, a convinge companiile mari să investească în țările lor). În al doilea rând, țara ar trebui să recunoască promovarea și atragerea ISD ca o problemă de prioritate națională.

## C. Dezvoltarea resurselor umane și a infrastructurii prin intermediul și pentru ISD mai eficiente

Aspectele transversale sau măsurile orizontale propuse în această secțiune cuprinde politici și acțiuni relevante pentru toate tipurile de investiții străine directe și, de asemenea, investițiile interne. Acestea includ măsuri ce vizează dezvoltarea resurselor umane și îmbunătățirea infrastructurii fizice.

### 1. Dezvoltarea resurselor umane pentru ISD mai eficiente

Consolidarea capitalului uman se numără printre cei mai importanți factori care vor influența viitorul economic al Republicii Moldova și perspectivele de dezvoltare pe termen lung. Disponibilitatea și costul forței de muncă semi-calificate și calificate va determina, de asemenea, ce tipuri de ISD va atrage țara pe viitor și contribuția acestora în economie. În pofida cheltuielilor publice mari pentru educație, Republica nu este comparabilă în mod favorabil cu țările concurente în privința cantității și calității resurselor umane (capitolul I). Mai mult decât atât, dacă obiectivul țării este de a obține mai multe ISD pe baza forței de muncă calificate, aceasta trebuie să întreprindă eforturi suplimentare pentru a îmbunătăți competențele resurselor umane din țară. ISD ar putea fi utile în acest proces în diferite moduri, dar nu va substitui sistemul național de învățământ pentru producerea competențelor necesare pentru economie și ISD, care este, în realitate, rolul guvernului.

Conform descrierilor din capitolul I, majoritatea absolvenților de licee din Republica Moldova intra pe piața muncii în calitate de forță de muncă semi-calificată, dar mulți dintre ei părăsesc țara în căutarea unor oportunități mai bune, în special, în Federația Rusă. Contrar experienței altor țări, inclusiv a celor din regiune, unde majoritatea elevilor își continuă studiile la nivel terțiar, înscrierea în învățământul terțiar fiind de 38 la sută (calculat pe baza ratei de cuprindere brute<sup>55</sup>), RM este sub media țărilor comparatoare (50 la sută, tabelul I.3), precum și în scădere începând cu anul 2006 (UNIS, 2011). Unul din potențialele motive înaintate pentru explicarea acestui declin este introducerea taxelor de studii în universitățile publice. În plus, un raport cuprinzător

privind evaluarea calității învățământului superior a elucidat faptul că calitatea studiilor nu s-a îmbunătățit în timp din anumite motive: a) proliferarea instituțiilor de învățământ superior (IIS) private, care s-au concentrat în mare parte pe profiturile rapide în detrimentul calității și standardelor curriculare; b) salarii mici din învățământul public, asociate cu un comportament axat pe profit; c) aplicarea programelor axate pe memorare și aptitudini depășite, și utilizarea insuficientă a TI; d) cerințe de admitere insuficiente și absența mecanismelor de evaluare obiectivă a performanței elevilor; e) specialități de predare învechite nesolicitate de piața forței de muncă; și f) legături slabe sau inexistente între universități și industrie (ETF, 2009).

Calitatea învățământului profesional în Republica Moldova, de asemenea, necesită îmbunătățire. Acesta este afectat de probleme similare celor din învățământul superior, cum ar fi curriculum învechit sau cooperare slabă între sectorul privat și școlile profesionale. În plus, instruirile practice la locul de muncă sunt foarte limitate (ETF, 2009). În cadrul unei anchete privind companiile efectuate de către PNUD (citate de Guvernul Republicii Moldova, 2012a, p. 13.), 85 la sută din persoanele intervievate au menționat lipsa forței de muncă calificate ca obstacol major în calea creșterii.

În pofida eforturilor de remediere a situației, există un deficit și un decalaj semnificativ între oferta de competențe produse de sistemul de învățământ și necesitățile pieței forței de muncă. În trecut, diferite guverne au elaborat un șir de strategii și planuri atât pentru piața forței de muncă și cât și pentru învățământ,<sup>56</sup> însă implementarea acestora a fost inegală și impactul lor limitat. Strategia Națională de Dezvoltare *Moldova 2020*, de asemenea, include un capitol privind învățământul, recunoscând aspectele esențiale, multe dintre care sunt similare cu cele identificate în trecut și indicând progres lent. Totodată, aceasta nu insistă în detaliu asupra soluțiilor propuse. Bazându-se pe experiența altor țări, în continuare, sunt propuse un șir de măsuri, care vizează beneficiile ISD și a altor forme de contribuție externă în educație, precum și diminuarea lacunelor în competențe. Pentru asigurarea impactului deplin al măsurilor identificate mai jos, guvernul va lua în considerare introducerea unui sistem de asigurare a calității la toate nivelurile de învățământ.

#### 1.1. Acceptarea și atragerea ISD în învățământul superior

În primul rând, Republica Moldova ar trebui să ia în considerare atragerea unui campus sucursală a unei universități cu renume pentru a institui operațiuni pe

teritoriul său. Numărul de astfel de campusuri-sucursale, situate, în mare parte, în țările în curs de dezvoltare, a crescut rapid în întreaga lume, ajungând la 200 până la sfârșitul anului 2011, conform Observatorului Învățământului Superior fără Frontiere (Observatory of Borderless Higher Education). În următorii doi ani, se preconizează deschiderea a 37 campusuri noi. Un campus sucursală este o formă-cheie de ISD în învățământul superior. Universitățile occidentale, de exemplu, sunt tot mai interesate în instituirea unor astfel de campusuri în străinătate, pe cont propriu sau cu sprijinul instituțiilor și / sau guvernelor gazdă. Ruanda, o țară din Africa mult mai săracă decât Republica Moldova, recunoscând importanța educației poporului său pentru viitorul țării, a atras recent printr-o mișcare foarte îndrăzneță Universitatea Carnegie Mellon din Statele Unite ale Americii. Universitatea preconizează să înscrie 150 de studenți și va oferi diplome de master în domeniul tehnologiilor informaționale, precum și în inginerie electrică și ingineria calculatoarelor.

Republica Moldova ar trebui să profite de această tendință și să abordeze anumite țări donatoare ca acestea să ofere servicii de intermediere și sprijin în acest sens. Inițial, nu este obligatoriu instituirea unui campus mare. Campusurile vor oferi studii în bază de taxe și sunt, de regulă, mai scumpe decât studiile oferite în cadrul acordurilor de colaborare. Dar piața de studii în Republica Moldova deja există. În 2010, numărul de studenți moldoveni care studiază în străinătate a constituit 12.482. În țările care au atras campusuri sucursale, candidații pentru studiile în străinătate sunt, cel puțin parțial, candidații pentru studii în campusurile sucursale. Aceste campusuri oferă grade identice cu cele de acasă, dar taxele de școlarizare sunt mai mici și se evită cheltuielile externe de deplasare și cazare. Un campus în Republica Moldova ar atrage, de asemenea, studenți din țările vecine. În prezent, există deja 1300 de studenți străini în țară.

Universitățile străine care instituie campusuri filiale total noi („greenfield”) în străinătate sunt, de regulă, organizații non-profit, publice sau private în propriile lor țări. Recent, agenții orientate pe profit au apărut în calitate de investitori transfrontalieri în domeniul învățământului superior. Investitorii orientați pe profit intră, de regulă, în țările-gazdă cumpărând instituțiile de învățământ superior existente, împreună cu proprietățile, licențele și acreditările lor și, totodată, preiau personalul și studenții acestora. Ei investesc capital, cresc capacitatea, stimulează comercializarea, revizuiesc sistemele de

administrare și conducere, și introduc programe și planuri de studiu care pot fi partajate cu filialele lor din diferite țări (McBurnie și Ziguras, 2009, p. 98). Este greu de spus dacă instituțiile de învățământ superior orientate pe profit ar fi interesate să investească în Republica Moldova. În acest sens ar fi necesar de efectuat un studiu de cercetare de piață explorând potențialul de piață, ajutând promotorii de ISD în domeniul educației să înțeleagă situația și să identifice instituțiile ce urmează a fi vizate. Ulterior, pe baza rezultatelor studiului, ar fi necesar de luat în considerare eliminarea barierelor de reglementare a ISD în acest sector.

### *1.2. Încurajarea acordurilor de colaborare cu instituțiile de învățământ superior străine*

Republica Moldova a început să stabilească acorduri de colaborare între instituțiile de învățământ superior din țară și universitățile din străinătate ca un instrument de consolidare a învățământului anterior, totodată, acestea nu sunt încă utilizate la scară largă.<sup>57</sup> Astfel de aranjamente au devenit tot mai frecvente în multe țări, mici și mari, în încercarea de a spori calitatea sistemelor de învățământ proprii. Acestea presupun diferite forme de colaborare, de la acordurile de franciză prin programe care oferă diplome duble sau comune la programele de înfrățire și validate (Zimny, 2011, p. 47.). Acestea sunt, de regulă, studii pe bază de taxă, dar acest lucru nu ar trebui să fie o problemă deoarece multe instituții de învățământ superior din Republica Moldova percep deja taxe de studii. Asemenea instituții de învățământ vor fi atractive pentru studenți, deoarece oferă nu numai studii de calitate, dar acordă și credite/diplome ale instituției-mamă în țara de origine, recunoscute pe plan internațional. Republica Moldova ar trebui să solicite astfel de colaborări cu instituțiile de învățământ superior în domeniile importante pentru dezvoltarea țării. Un astfel de domeniu include programe de MBA pentru educarea viitorilor manageri de întreprinderi. Conform viziunii de ansamblu asupra industriei locale redată în capitolul I, managerii moldoveni au obținut competențe bune de fabricație, dar nu dispun de competențe de marketing și vânzări. Aceasta este cea mai importantă constrângere în integrarea companiilor moldovenești, care au activități cu potențial mai mare de valoare adăugată. Atragerea studiilor de MBA care furnizează cunoștințe complexe în domeniul afacerilor ar fi un pas înainte spre ușurarea sau soluționarea acestei probleme. Ridicarea plafoanelor actuale pentru taxele de școlarizare, impuse de guvern, ar fi una dintre condițiile care ar facilita nu numai acordurile de colaborare

între instituțiile de învățământ superior străine și locale, dar și a ISD în domeniul învățământului.

### **1.3. Încurajarea cooperării între școlile profesionale, universități și sectorul privat**

O interacțiune eficientă între instituțiile de învățământ și sectorul privat este esențială, deoarece aceasta permite abordarea blocajelor de pe piața muncii și a sistemului de învățământ. Acest fapt permite ca sistemul de învățământ să adapteze programele și planul de învățământ la necesitățile economiei și facilitează intrarea studenților pe piața muncii. În plus, în cazul universităților, aceasta poate duce la parteneriate reciproc avantajoase în domeniul cercetărilor și dezvoltării. Este un fenomen obișnuit faptul că în astfel de parteneriate întreprinderile oferă școlilor echipamente moderne în schimbul absolvenților instruiți în funcție de necesitățile lor. În acest sens, un șir de inițiative ar putea fi luate în considerare. La revizuirea planului de învățământ ar putea fi consultat sectorul privat, în special, de școlile profesionale. Reprezentanții sectorului privat ar putea fi invitați în calitate de profesori invitați, iar guvernul ar putea încuraja companiile să ofere stagii pentru studenți pe anumite perioade de timp, creând un statut juridic pentru stagiați și, posibil, absolvind angajatorii de plata contribuțiilor de asigurări sociale. Instituțiile private ar putea fi motivate să ofere cursuri practice în cadrul întreprinderilor, în cazul în care echipamentul specific necesar este prea scump pentru a fi achiziționat de către școli. În plus, reprezentanții sectorului privat ar trebui să participe la deciziile privind planurile de învățământ, pentru a aduce la cunoștință competențele

solicitate în întreprinderi. Posibilitatea de a participa la decidera schimbărilor în școli ar putea încuraja angajatorii să acorde școlilor sprijin financiar (ETF, 2009, p. 99).

### **1.4. Examinarea posibilității de a importa competențele deficitare**

Având în vedere declinul prognozat al forței de muncă, chiar dacă Republica Moldova reușește să alinieze sistemul educațional la cerințele pieței forței de muncă, aceasta va continua să sufere de lipsa de competențe și forță de muncă. Mai mult decât atât, actualele programe de atragere a diasporei ar putea fi mai proactive, și normele privind încadrarea în muncă a străinilor ar putea încuraja o mai bună atragere a competențelor (capitolul II). Deși nu se recomandă deschiderea pieței muncii pentru toți migranții, ar fi profitabil pentru Republica Moldova să atragă migranți selectată în zonele cu deficit de competențe. Prin urmare, se recomandă o nouă abordare pentru a facilita intrarea temporară a expatriaților, dacă aceștia posedă competențele deficitare. Noul sistem ar putea lucra conform regulilor similare cu sistemul de vize H1-B al Statelor Unite. Prin urmare, este necesar de identificat și definit competențele deficitare, precum și de determinat în fiecare an cota națională de vize. Permisul de muncă ar putea fi legat de angajator și emis pentru o perioadă de până la trei ani, în cadrul unei proceduri administrative simplificate. Pentru a facilita intrarea specialiștilor străini, Republica Moldova ar trebui să introducă, de asemenea, un sistem de recunoaștere a calificărilor și creditelor dobândite în

#### **Caseta III.2. Programul PARE 1+1**

Recunoscând în profunzime rolul remitențelor în economia națională (caseta I.1) și cum ar influența acestea dezvoltarea spiritului antreprenorial, Ministerul Economiei a elaborat și implementat programul PARE 1+1 (2010-2012)<sup>a</sup> care vizează mobilizarea resurselor umane și financiare ale migranților. Programul oferă informații, instruire, precum și finanțare pentru migranții eligibili sau a beneficiarilor de remitențe, care doresc să-și îmbunătățească competențele antreprenoriale, să stabilească sau să dezvolte o IMM în Republica Moldova. Finanțarea afacerilor se bazează pe regula "1+1" (jumătate din costuri sunt acoperite de către candidat, cealaltă jumătate de stat). Subvenția maximă a fost stabilită la 200,000 lei (aproximativ 17.000 dolari). Cu excepția unei liste negative (intermedieri financiare, jocuri de noroc, imobiliare, comerț, servicii alimentare în Chișinău și Bălți), programul este deschis pentru toate activitățile economice. Se estimează că volumul remitențelor investite în economia națională va crește (cel puțin 100 milioane lei – aproximativ 8.500.000 dolari), va crea până la 2000 de întreprinderi noi și 6.000 de locuri de muncă noi, din care 70 procente ar putea fi create în zonele rurale. În 2011, 67 de proiecte de afaceri au primit granturi în suma totală de 31,7 milioane lei (aproximativ 2,7 milioane dolari).

Sursa: UNCTAD, pe baza informațiilor Ministerului Economiei.

Nota: <sup>a</sup> Hotărârea Guvernului nr. 972/18.10.2010 cu privire la Programul-pilot de atragere a remitențelor în economie "PARE 1+1" pentru anii 2010-2012 / Monitorul Oficial 211-212/1091, 29/10/2010.

străinătate. Cotele de permise de muncă ar trebui stabilite de guvern, după consultarea prealabilă a sectorului privat.

### **1.5. Valorificarea competențelor și investițiilor diasporei moldovenești**

Republica Moldova are o diasporă mare și în creștere, care se află în căutarea unor perspective economice mai bune (capitolul I). Mai multe țări au politici care vizează exploatarea potențialului economic al migranților și reîntoarcerea migranților. Migranții pot susține comerțul, să fie o sursă de investiții străine directe și financiare sau participa la schimburi de cunoștințe. Reîntoarcerea migranților este o sursă potențială de cunoștințe și competențe de toate tipurile. Unele țări au lucrat cu migranții și investitorii străini pentru a construi servicii de outsourcing valorificând potențialul lingvistic al migranților (Banca Mondială, 2011a, p. 66.). Se estimează că un sfert din populația activă a Republicii Moldova locuiește în străinătate (capitolul I). Datele BNS confirmă că Federația Rusă este destinația majoră, reprezentând 62 la sută din migranții moldoveni, urmată de Italia (20 la sută). Marea majoritate a migranților au studii medii (88 la sută) și 11 la sută au grad de învățământ superior.

Diaspora moldovenească este suficient de bine organizată. Există organizații sau asociații ale diasporei moldovenești în mai multe țări. Legătura cu țara de origine este asigurată prin intermediul congreselor diasporei moldovenești. Acestea sunt organizate de către Biroul de Relații Interetnice al Republicii Moldova, care are, printre altele, și responsabilitatea pentru politica guvernului în domeniul relațiilor cu diaspora. Totodată, potrivit multor migranți, Biroul are o capacitate insuficientă de a aborda în mod corespunzător problemele lor, care intră sub incidența mai multor ministere, cum ar fi Ministerul Muncii, Ministerul Educației, Ministerul Afacerilor Externe sau Ministerul Economiei, însă acestea trebuie coordonate de o singură agenție. În acest sens, asociațiile diasporei au înaintat propuneri de a realoca responsabilitatea pentru relațiile cu diaspora unei agenții de stat, care s-ar ocupa exclusiv de problemele diasporei. De asemenea, acestea au făcut un apel pentru consolidarea protecției diplomatice ale migranților moldoveni de peste hotare, prin intermediul alocării personalului diplomatic calificat în țările cu un număr mare de moldoveni, deschiderii ambasadelor sau consulatelor în cazul în care acestea nu există (de exemplu,

în Canada, Spania și Irlanda), precum și prin încurajarea altor țări, în special Italia, de a deschide ambasade în Republica Moldova.

Principala provocare pentru guvern în relația cu diaspora este identificarea modului de transformare a remitențelor în investiții și a competențelor acestora în antreprenariat. În luna noiembrie 2010, a fost lansat un program pilot de atragere a remitențelor în economie (PARE 1+1) (caseta III.2), deși nu există o politică complexă în domeniul investițiilor diasporei. OIM sprijină programul printr-o campanie de informare, dar și prin granturi mici pentru migranții care demonstrează fezabilitatea afacerilor lor pentru dezvoltarea comunităților locale. Adicional la programele care vizează în mod direct investițiile diasporei, guvernul ar putea lua în considerare sporirea disponibilității de capital pentru investiții, prin încurajarea canalizării transferurilor prin intermediul sistemului bancar. Această inițiativă poate demara sub forma unor comisioane reduse la transferuri, campanii de sensibilizare a consumatorilor (cum ar fi informații cu publicarea costurilor și cheltuielilor pentru mijloacele alternative de transfer, inclusiv ratele și taxele zilnice) și programe care pun la dispoziție instructori financiari la sucursalele bancare selectate în întreaga țară și în cadrul asociațiilor de economii și credit. De asemenea, s-ar putea lua în considerare încurajarea sectorului financiar de a promova noi instrumente de economii online pentru migranți (Banca Mondială, 2011a).

OIM a propus, de asemenea, crearea unui Fond de Dezvoltare Diaspora – Țara de Baștină, precum și diverse stimulente, cum ar fi: obligațiuni pentru expatriați, scutiri fiscale, conturi de economii speciale, costuri de tranzacție reduse, și promovarea unei schimbări în infrastructura bancară și cultura economiilor. Guvernul ar trebui să organizeze “târguri de investiții/comerț”, reunind antreprenorii din cadrul diasporei și cei din Moldova, precum și agențiile de credit/finanțare. De asemenea, s-a propus o cooperare strânsă între MIEPO și organizațiile din diaspora, care ar putea fi benefică și ar determina creșterea investițiilor diasporei. Orice efort în acest sens este util. În cazul în care se reușește o dublare a procentului remitențelor alocate pentru investiții, de la nivelul modest actual de 7 la sută la 14 la sută, aceasta ar însuma peste 180 dolari milioane în investiții, aproximativ valoarea fluxului ISD în Republica Moldova din ultimii doi ani.

## 2. Creșterea competitivității infrastructurii prin și pentru ISD mai eficiente

O infrastructură bună și eficientă este un factor determinant în ISD. Aceasta consolidează avantajele de localizare a țării-gază, cum ar fi resursele umane competitive, și permite atragerea mai multor ISD de calitate mai înaltă. Ar fi de prisos de menționat faptul că agențiile externe și interne, care au acces la servicii de telecomunicații moderne, servicii sigure și competitive de furnizare a energiei electrice, servicii sigure de aprovizionare cu apa și servicii de sanitație, precum și conexiuni de transport eficiente, sunt mai competitive și investițiile lor sunt mult mai eficiente, fapt ce le permite să investească mai mult.

Conform concluziilor capitolului I, provocarea constă în crearea condițiilor adecvate pentru participarea capitalului privat în dezvoltarea infrastructurii și în atragerea investitorilor străini să facă ISD și/ sau să participe la PPP în infrastructură, în vederea dezvoltării infrastructurii rutiere, care necesită în continuare îmbunătățiri considerabile, a infrastructurii energetice și a altor utilități, care de asemenea au nevoie de anumite investiții. Ultimele încă nu prezintă o constrângere majoră pentru afaceri, dar situația se poate deteriora dacă nu se fac investiții noi, deoarece unele părți ale infrastructurii se uzează.<sup>58</sup> Nici investițiile guvernului în infrastructură, nici asistența donatorilor pentru dezvoltarea infrastructurii nu poate acoperi toate necesitățile. În această situație, o soluție ar fi o combinație de investiții publice și private pentru a asigura capitalul necesar în vederea obținerii rezultatelor semnificative. Având în vedere limitările de capital privat autohton, o parte din investiții private vor trebui să vină din străinătate.

Pentru soluționarea acestor probleme, Republica Moldova nu începe de la zero. De-a lungul anilor, țara a introdus modificări în regulamentele pentru dezvoltarea infrastructurii în vederea armonizării acestora la standardele UE. Legislația a stipulat nu doar investițiile private, dar și condiții pentru încurajarea acestora prin dereglementarea furnizării serviciilor permițând stabilirea tarifelor la nivelul recuperării costurilor și înființarea agențiilor de reglementare independente pentru "reglementarea" concurenței în segmentele de monopol natural. Totodată, noile reglementări au acoperit neuniform ramurile infrastructurii. În ramurile de infrastructură acoperite de reglementări, acestea au fost, în general, adecvate, dar implementarea lor inconsecventă a împiedicat producerea rezultatelor așteptate în sensul investițiilor private (capitolul I) și / sau a determinat creșterea

competitivității. În unele cazuri, o structură de piață opacă, caracterizată prin rolul dual al guvernului atât ca furnizor de servicii cât și ca reglementator, determină dificultăți în implementarea eficientă a programelor existente.

*Sectorul telecomunicațiilor*, care dispune atât de o infrastructură adecvată, cât și de investiții străine directe semnificative în segmentul de telefonie mobilă, prezintă o provocare diferită: monopolul deținut de operatorul de stat reduce concurența și limitele, și prin urmare, potențialul sectorului TIC de a fi exploatat pe deplin în beneficiul cetățenilor, întreprinderilor și competitivității naționale.

Sectorul telecomunicațiilor a fost liberalizat în 2004, ca parte a cerințelor OMC. În 2008, a fost adoptată o nouă lege privind comunicațiile electronice, dar aceasta prezintă probleme în aplicare, datorită faptului că operatorul stat, Moldtelecom, deține cvasi-monopolul în telefonia fixă și poate bloca acțiunile organismului de reglementare, Agenția Națională pentru Reglementare în Comunicații Electronice și Tehnologia Informației (ANRCETI). De exemplu, interconectarea cu furnizorii de servicii Internet (FSI) străini este autorizată doar prin intermediul canalelor Moldtelecom, fapt ce permite companiei să stabilească taxe ridicate de interconectare și capacitate a bandei, taxe ridicate pentru apelurile internaționale și blochează accesul operatorilor independenți la instalațiile sale, cum ar fi punctele de schimb Internet (Internet Exchange Points) și buclele locale. Acest fapt permite Moldtelecom să subvenționeze încrucișat tarifele sale cu amănuntul pentru serviciile de telecomunicații (de exemplu, apelurile locale) și să le facă accesibile pentru cei săraci. Totodată, companiile private de telecomunicații se confruntă și cu dezavantajul concurențial. În plus, ratele ridicate la apelurile externe, precum și accesul scăzut prin bandă largă în condițiile monopolului de stat în telecomunicații prezintă un obstacol major pentru potențialul considerabil al Republicii Moldova în atragerea serviciilor de externalizare din Europa și Federația Rusă (IDA, 2011, p. 5).

În *sectorul energetic*, în special al electricității și al gazelor, Republica Moldova și-a îmbunătățit cadrul legal și de reglementare și a stabilit un reglementator independent, Agenția Națională pentru Reglementare în Energetică (ANRE). Producerea, transportul și distribuția au fost separate la sfârșitul anilor 1990, iar în 2000, o parte semnificativă a sistemului de distribuție a fost privatizată de compania spaniolă Union Fenosa (caseta I.6). Interferențele administrative în stabilirea tarifelor a fost redusă în 2010, atunci când autoritatea de reglementare a devenit

responsabilă pentru stabilirea tarifelor “la toate etapele, inclusiv producția, transportul și distribuția de energie electrică, gaze și sistemelor de încălzire centralizată” (CSE, 2011, p. 11). În consecință, tarifele pentru utilizatorii finali au fost ridicate de către autoritatea de reglementare, în general, în aliniere cu creșterea prețurilor de import (BERD, 2010, p. 35-36). Tarifele de recuperare a costurilor sunt importante, deoarece acestea oferă o perspectivă profitabilă pentru investitori. În plus, datoriile din sectorul energiei electrice au fost transformate în datorii de stat, și, în rezultat, cele mai multe companii energetice (cu excepția sectorului de încălzire) și-au îmbunătățit situația financiară (CSE, 2011, p. 11). Eliminarea datoriilor istorice ale întreprinderilor de stat sporește șansele ca investitorii privați să-și prezinte interesul față de aceste societăți (încercările anterioare de a privatiza aceste societăți nu a reușit să atragă investitori). Ca urmare a privatizării parțiale a distribuției, două treimi din rețeaua de distribuție a fost modernizată (caseta I.6), pierderile de energie în rețeaua de distribuție aflată în proprietate privată au scăzut<sup>59</sup> și ratele de colectare a ajuns la aproape 100 la sută (capitolul I). Rețeaua de transportare, celelalte centrale de distribuție și producție au rămas în proprietatea statului, și spre deosebire de segmentul privat al industriei (caseta I.6) nu au beneficiat de investiții, în special în întreținere.<sup>60</sup> Prin obținerea calității de membru cu drepturi depline al Comunității Energetice la 1 mai 2010, Republica Moldova s-a angajat să realizeze reforme adiționale, inclusiv adoptarea și implementarea *acquis-ului comunitar* în domeniul energiei, concurenței și energiei regenerabile, precum și să avanseze în liberalizarea pieței energetice.<sup>61</sup> Printre altele, acest fapt impune sporirea independenței autorității de reglementare: în prezent, competențele acesteia în aplicarea sancțiunilor în caz de violare a reglementărilor de către actorii din industrie, sunt limitate. Una dintre dilemele reglementatorului este modul de abordare a energiilor regenerabile. În țările cu venituri mici ca Republica Moldova, consumatorii sunt foarte sensibili la prețurile la energie. Prin urmare, energia regenerabilă poate fi introdusă la o scară mai mare<sup>62</sup> doar atunci când costul acestor tehnologii vor permite un preț accesibil pentru consumatorii locali, deci, nu este cazul în prezent, numai dacă nu se vor aloca subvenții substanțiale în acest sens.<sup>63</sup>

În *sectoarele termoenergetic și de aprovizionare* cu apă, furnizorii mai mari sunt organizați ca întreprinderi municipale semi-corporatizate, oficial independente dar,

în realitate, acestea încă sunt dependente de administrația locală. În localitățile mici, serviciile sunt organizate ca parte a administrației locale. Majoritatea întreprinderilor deținute de primărie generează pierderi, ca urmare a consumului excesiv de energie. Au început să fie introduse contoare la sistemele de termoficare și apă. Cadrul legal permite stabilirea tarifelor care să reflecte costurile, dar în practică acest lucru se întâmplă foarte rar deoarece tarifele sunt subvenționate încrucișat și de regulă, există interferențe politice. Ca semn de progres, Parlamentul a transferat responsabilitatea pentru stabilirea tarifelor la încălzire de la municipalități la autoritatea de reglementare în domeniul energiei, ANRE. În consecință, în 2010, ANRE a ajustat tariful la încălzire în Chișinău la un nivel de recuperare a costurilor (BERD, 2010, p. 17-18, și CSE, 2011). În plus, după înghețarea tarifelor care a durat câțiva ani, în anul 2009, autoritățile municipiului Chișinău au aprobat creșteri substanțiale a tarifelor la aprovizionarea cu apă (precum și transportul public). Atât municipalitatea și guvernul vor suporta cheltuielile la gaze și încălzire pentru gospodăriile cu venituri mici (BERD, 2010, p.17-18).

În anumite tipuri de infrastructură de *transport*, cum ar fi căile ferate și aeroporturile, reglementarea monopolurilor naturale este o problemă-cheie. În cazul căilor ferate, tarifele sunt stabilite de către guvern, funcțiile de operare și elaborarea politicilor nu sunt separate, iar funcțiile de bază (dezvoltarea infrastructurii, transportul de pasageri și de marfă) sunt efectuate de operatorul care deține monopolul în Moldova, Căile Ferate ale Moldovei. Compania a acumulat datorii semnificative, iar în 2008 guvernul a adoptat un plan de restructurare, care prevede separarea serviciilor de infrastructură, serviciilor de transport de marfă și călători. Totodată, implementarea este întârziată și sectorul rămâne ineficient (BERD, 2010, p. 35-36). În transportul aerian, monopolistii precum Aeroportul Internațional din Chișinău și Moldaeroservice (inclusiv tarifele pe care le percep) sunt reglementate de Administrația Aviației Civile. După aderarea țării la Spațiul Aeronautic Comun European (capitolul I), cea mai mare provocare prezintă adoptarea unui cadru de reglementare conform cerințelor UE: pe de o parte, noul cadru determină o concurență mai mare și prețuri mai competitive, dar pe de altă parte, impune Republica Moldova să se conformeze la normele UE privind siguranța aeronavelor. Acest fapt poate împiedica utilizarea aeronavelor moștenite din perioada de înainte de independență și neacreditate de UE pentru transportul de marfă.

### Aspecte referitoare la PPP

În scopul stimulării investițiilor private, inclusiv în infrastructură, în 2008, a fost adoptată Legea privind parteneriatele public-private, suplimentar la Legea Concesiunilor din 1995. Noua lege prevede un cadru pentru lansarea proiectelor de PPP și a procedurilor de selecție competitivă a partenerului privat. Principiile sale de bază sunt tratamentul egal, nediscriminarea, transparența, proporționalitatea, echilibrul, concurența loială, libertatea de contracte și de cooperare. Legea prevede crearea unui Consiliu Național pentru Parteneriatul Public-Privat care are misiunea de a evalua politica de stat în domeniu și de a identifica prioritățile și strategiile implementare a PPP. Au fost stabilite unități funcționale în cadrul Ministerului Economiei și Agenției Proprietății Publice pentru promovarea și implementarea PPP. Conform legii PPP, orice companie locală sau străină sau persoană fizică poate deveni partener privat în cadrul unui PPP. PPP sunt permise în orice sector de activitate, cu condiția ca acestea nu încalcă legile țării. Legea prevede o clauză de stabilitate pentru a proteja partenerul privat al unui PPP de modificările în legislație, cu excepția celor introduse întru ocrotirea resurselor subterane, mediului sau sănătății publice.

În general, legea PPP oferă o bază juridică bine definită pentru facilitarea implementării cu succes a proiectelor (FMI, 2011, p. 52.). Proiectele de infrastructură se numără printre sectoarele prioritare identificate de către Agenția Proprietății Publice pentru PPP. Lista domeniilor prioritare include: dezvoltarea unui sistem energetic diversificat, o rețea de transport eficientă, sisteme moderne de sănătate și educație, un sistem eficient de aprovizionare cu apă și canalizare, o infrastructură favorabilă pentru un sistem eficient de prelucrare a produselor agroalimentare. Totodată, PPP au înregistrat un start destul de lent și nu există un proces de informare a candidaților la proiectele de infrastructură în condiții PPP, să nu mai vorbim de studiile de fezabilitate relevante necesare pentru a atrage interesul investitorilor.<sup>64</sup> Potrivit guvernului, până în prezent a fost finalizat doar un PPP în domeniul sănătății, cu deschiderea în 2012 a unui centru de tomografie computerizată în cadrul Spitalului Raional Orhei (Guvernul Republicii Moldova, 2012b).

Pentru a încuraja mai multe investiții private în infrastructură și de a spori competitivitatea acesteia, se recomandă următoarele acțiuni:

- Elaborarea unui Plan Național de Infrastructură (PNI) trans-sectorial pe o perioadă de zece ani, în consultare cu autoritățile locale, sectorul privat și sindicatele, cu Ministerul Finanțelor în calitate de coordonator. PNI trebuie să includă un plan de finanțare riguros și transparent și o analiză realistă, dar detaliată a accesibilității; acest lucru va duce la o identificare și clasificare mai eficientă a potențialelor proiecte de PPP. Pentru a asigura coerența, aceasta ar putea fi încorporat în sau aliniat la strategia „Moldova 2020” și corelat cu strategiile de dezvoltare regională, pentru a beneficia, în plus, de fondurile existente.
- Accelerarea utilizării PPP pentru a stimula investițiile, în special în domeniul infrastructurii rutiere și de utilități. Ca un prim pas, guvernul ar trebui să elaboreze un șir de proiecte de infrastructură pentru care intenționează să atragă investitori privați în calitate de parteneri în PPP. Conform prevederilor legii PPP, este necesar de a efectua studii de fezabilitate (cu aprobarea de către Agenția Proprietății Publice), astfel încât proiectele propuse să fie prezentate investitorilor și supuse licitației. PPP în domeniul infrastructurii implica aspecte juridice complexe și comerciale care necesită un nivel înalt de cunoștințe și competențe în cadrul guvernului. În acest sens, se recomandă adoptarea unei abordări pilot, permițând noii agenție a PPP să obțină experiența relevantă, înainte de a lansa un program mai ambițios legat de PPP. Trebuie identificate câteva proiecte-pilot în contextul PNI drept proiecte de inițiere, după efectuarea unei evaluări inițiale adecvate (inclusiv a unor studii de pre-fezabilitate). Implementarea unor astfel de proiecte ar servi drept o demonstrație excelentă pentru autoritățile publice locale a voinței politice a guvernului de a sprijini implementarea PPP și un exemplu semnificativ de cooperare/coordonare. PNI trebuie să fie promovat la nivel național și internațional, pentru a atrage un interes mai amplu.
- În domeniul energetic, autoritatea de reglementare ar trebui să fie pe deplin independentă, împuternicită și dotată pentru monitorizarea respectării regulamentelor sectorului Republicii Moldova, care în general sunt adecvate. În prezent, competențele autorității de reglementare în aplicarea sancțiunilor în caz de violare a acestor reglementări de către



actorii din industrie, sunt limitate. Guvernul ar trebui să continue eforturile de diminuare a interferenței administrative în stabilirea tarifelor la utilități și să asigure faptul ca tarifele să fie stabilite tot mai mult la nivelul de recuperare a costului și investițiilor, reflectând un raport acceptabil de risc/recuperare într-un termen rezonabil de timp. Totodată, acesta va oferi sprijinul necesar pentru segmentele cele mai sărace ale populației, pentru care costul de recuperare a tarifelor nu va fi accesibil. În cele din urmă, Legea Energiei Regenerabile din 2007, care vizează stimularea investițiilor în surse de energie regenerabile va fi implementată pe deplin. Acest lucru necesită, printre altele, adoptarea unor tarife fixe (feed-in tariffs)<sup>65</sup>, în conformitate cu prevederile Legii.

- În domeniul telecomunicațiilor, se recomandă liberalizarea interconexiunii cu FSI-ul străin.

Tarifele de interconectare, prețurile la capacitatea bandei și prețurile la apelurile internaționale prin telefonia fixă ale Moldtelecom ar trebui gestionate de către autoritatea de reglementare, și nu de către Moldtelecom. Autoritatea de reglementare va asigura accesul egal, nediscriminatoriu la rețea, conform prevederilor legislației. În cazul în care guvernul decide să privatizeze Moldtelecom, acest fapt ar prezenta o oportunitate semnificativă pentru ISD și un adaos semnificativ bugetul de lichidități al Republicii. În plus, acest fapt ar elimina legătura dintre guvern și companie, ceea ce ar permite o mai bună gestionare a companiei, liberalizarea deplină a pieței de telefonie fixă și, în final, servicii mai bune și mai ieftine.

- Trebuie elaborat un program amplu de instruire și consolidare a capacităților, bazat pe proiecte și axat pe abordarea principalelor aspecte ale implementării

### **Caseta III.3. Obținerea excelenței în reglementare și administrare: principii de bază**

Pentru atingerea excelenței în reglementare și administrare este necesar de a respecta anumite principii. Aceste principii sunt conforme cu cadrul aplicat de către UNCTAD, IPFSD, pentru consilierea țărilor privind reformele de reglementare și administrare. Pentru Republica Moldova, principalele principii sunt următoarele:

Coerența politicilor, predictibilitatea și stabilitatea normelor. Politicile de investiții se vor baza pe o strategie generală de dezvoltare a țării și este necesar un proces dinamic de elaborare a politicilor pentru a asigura relevanța politicilor în dinamica de dezvoltare. Totodată, coerență presupune și abrogarea legilor și reglementărilor inutile și contradictorii, evitarea schimbărilor frecvente într-un cadru de reglementare, simplificarea și claritatea normelor pentru prevenirea interpretărilor arbitrare. Evaluarea impactului de reglementare aplicată tuturor proiectelor de legi privind mediul de afaceri este un instrument bun pentru a asigura coerența.

Buna guvernare în aplicarea normelor și administrarea afacerilor, inclusiv transparența. Pentru a asigura un mediu lipsit de corupție pentru afaceri se aplică un șir de principii: aplicarea consecventă și nearbitrară a legilor și a regulamentelor; evitarea autorizațiilor, controalelor și inspecțiilor împovărătoare și stresante, neprevăzute în lege; respectarea indicațiilor și obligațiilor autorităților, conform prevederilor legislative (de ex., rambursarea TVA); și aplicarea corectă a procedurilor de afaceri, la toate etapele de dezvoltare a afacerii. De exemplu, în domeniul impozitării, acest fapt ar însemna colectarea impozitelor conform plafonului maxim prevăzut de lege, totodată, asigurarea unui sistem de impozitare simplu, și anume ușurarea procesului de completare și colectare a impozitelor, permițând companiilor să-și anticipeze mai bine costurile și să facă previziuni financiare mai exacte fără a expune companiile la riscul de hărțuire de către organe fiscale multiple și asigurarea unui mediu concurențial echitabil pentru contribuabili. Normele privind guvernarea sunt completate de principii referitoare la transparență, și anume, asigurarea de către autoritățile țării-gazdă a informațiilor relevante pentru luarea deciziilor informate pentru afaceri. Asemenea informații (legi, regulamente, decizii judiciare și administrative, precum și acorduri internaționale) ar trebui să fie publicate în limba engleză sau puse la dispoziție pe site-urile web ale instituțiilor respective. Transparența implică, de asemenea, consultarea proiectelor de legi sau a reglementărilor cu partenerii, inclusiv cu investitorii străini, precum și a procedurilor de notificare cu privire la propunerile de modificări ale actelor normative sau juridice care afectează investitorii.

*Sursa: UNCTAD (2012)*

PPP. Este important ca toate părțile implicate în procesul de PPP, inclusiv funcționarii publici, sectorul bancar, comunitatea de afaceri și publicul larg să fie informați pe deplin despre conceptul PPP și dezvoltarea efectivă a acestuia.

## D. Obținerea excelenței în reglementarea și administrarea investițiilor pentru dezvoltare durabilă

Republica Moldova nu are atracții economice, cum ar fi o piață internă mare sau resurse naturale, care ar acționa ca un magnet în atragerea ISD în țările cu climat investițional departe de a fi perfect. Totodată, accesul la piețele internaționale compensează parțial piața internă mică, și califică țara ca locație potențial atractivă pentru ISD orientate pe export în domeniul bunurilor și serviciilor comerciale: anume în acest domeniu își are Moldova potențialul ISD neexploatat care trebuie identificat (capitolul I). Totodată, acesta este un tip de ISD pentru care concurența internațională este acerbă: investitorii pot alege, de regulă, dintr-un număr de țări cu acces similar pe piață. Prin urmare, pentru a atinge potențialul de atragere a ISD, Republica Moldova trebuie să se diferențieze de competitorii săi. Acest lucru este, desigur, posibil numai în aspectele și în domeniile disponibile Republicii Moldova. Atingerea excelenței în reglementarea și administrarea investițiilor ar trebui să fie unul dintre acestea. Îmbunătățirile în alte domenii care influențează climatul investițional, cum ar fi infrastructura sau educația, de asemenea, depind de autoritățile țării, dar acestea necesită timp și resurse financiare și pot fi întreprinse în cel mai bun caz în termen mediu și lung. Cu voință politică, determinare și conducere bună, beneficiile din reglementările și administrarea afacerilor vor veni relativ repede, și reprezenta perspectiva unei recompense atractive în sensul atragerii ISD. Pentru a ajunge la această etapă, țara trebuie să asigure alinierea cu cele mai bune practici internaționale în toate domeniile-cheie ale politicilor de investiții, inclusiv a procedurilor vamale, politicii fiscale, proprietății intelectuale, politicii în domeniul concurenței, forței de muncă, precum și accesului la terenuri (UNCTAD, 2012).

De-a lungul anilor, conform descrierilor din capitolul II, Republica Moldova a realizat progrese semnificative în multe domenii ale climatului său investițional. Țara a pus în aplicare un cadru de reglementare a ISD de primă clasă, care reflectă înaltele standarde internaționale. De asemenea, a schimbat o mare parte din legislație pentru o alinia la standardele UE și a abrogat multe legi și reglementări inutile (de exemplu, prin procese de “ghilotină”). A publicat regulamente și hotărâri de guvern cu privire la activitatea de afaceri într-un registru de afaceri specific, cunoscut sub numele de “Registru actelor oficiale de reglementare a activității de întreprinzător”. A demarat lupta împotriva corupției și a simplificat multe proceduri de afaceri și administrare, de asemenea, a stabilit instituțiile necesare pentru reglementarea și administrarea afacerilor într-o economie de piață modernă. Guvernul a îmbunătățit dialogul cu sectorul privat și a inițiat aplicarea unei analize a impactului de reglementare pentru toate proiectele de legi privind activitatea de întreprinzător, publicând proiectele de legi pentru comentarii publice. Aceste reforme în mediul de afaceri, accelerate în ultimii ani, nu au trecut neobservate: în ediția din 2012 a Raportul Băncii Mondiale „*Doing Business*”, Republica Moldova se află pe locul al doilea între cele 12 țări care a înregistrat cele mai multe îmbunătățiri în mediul de afaceri în cursul anului precedent, 2011, avansând în clasamentul general cu 18 poziții (Banca Mondială, 2011b, p. 13.). În 2013, a avansat în continuare cu trei poziții, de la 86 la 83 (Banca Mondială, 2012).<sup>66</sup>

În pofida acestor progrese, țara nu se distanțează încă de concurenții săi în domeniul administrării afacerilor și reglementărilor. În cel mai bun caz, climatul investițional este evaluat la sub mediu. Totodată, acesta este, de regulă, apreciat ca fiind printre cele mai provocatoare din regiune sau pur și simplu slab (EU Business, 2009; Ambasada Statelor Unite din Chișinău, 2011; Capusella și Fala, 2011, p. 125). Guvernul cunoaște deficiențele rămase în reglementările cu privire la mediul de afaceri și administrare,<sup>67</sup> și este determinat, ca prin Strategia Națională de Dezvoltare Moldova 2020, să creeze un mediu de afaceri cu “reguli de joc clare” în vederea avansării țării în clasificările internaționale. În condiții normale, acest fapt ar fi o intenție nobilă și corectă, dar având în vedere caracterul urgent al problemelor Republicii Moldova și necesitatea de a învinge în competiția pentru investițiile străine directe, trebuie stabilit un plafon mai mare: Republica Moldova ar trebui să vizeze atingerea excelenței în reglementarea și administrarea investițiilor, bazată pe principii-cheie (caseta III.3).

Capitolul II identifică domeniile în care Republica Moldova a înregistrat cel mai mare progres în reforma cadrului de reglementare și administrare a afacerilor, conform descrierilor de mai sus, precum și domeniile rămase în urmă și care necesită o atenție deosebită. Privitor la ultimele, seturile de acțiuni necesare pentru îmbunătățirea ulterioară și apropierea de excelență variază de la un domeniul la altul, totodată, tipurile de acțiuni sunt comune mai multor domenii. În primul rând, este necesar de a modifica anumite legi cu privire la mediul de afaceri. Legile care necesită revizuire nu sunt atât de multe (trei-cinci cel mult), având în vedere că Republica Moldova și-a îmbunătățit mult cadrul de reglementare. În al doilea rând, este aplicarea legilor în vigoare bune. Soluționarea problemelor de implementare ar putea solicita consolidarea instituțiilor mandatate să supravegheze punerea în aplicare a legilor, crearea condițiilor necesare pentru punerea în aplicare și/ sau depășirea rezistenței intereselor legitime sau publicului la anumite legi noi. În al treilea rând, există necesitatea îmbunătățirii guvernării și reducerii posibilităților de luare a deciziilor administrative discreționare și non-transparente.

În special, analiza din capitolul II a determinat formularea următoarelor recomandări pe domenii separate:

*Cadrul de reglementare a ISD* — Conform celor expuse în capitolul II, în Republica Moldova reglementările specifice privind ISD și cele din legislația națională sunt conforme cu practicile internaționale moderne. Țară este deschisă pentru investiții în majoritatea sectoarelor, și constrângerile existente se aplică în mod egal atât investițiilor private interne, cât și investițiilor private străine. De asemenea, țara este membru al unei mari rețele de tratate internaționale, bilaterale și regionale, care oferă protecție ulterioară investitorilor și garanții, de exemplu, în domeniul de expropriere. În plus, actual se negociază noi tratate cu clauze privind investițiile. În acest context, este important ca Republica Moldova se asigure că rezultatul acestor negocieri este în concordanță cu obiectivele de dezvoltare a țării în ansamblu. În acest sens, IPFSD UNCTAD poate oferi ghiduri utile pentru negociatori.

*Terenurile* — dezvoltarea agriculturii și sectorului agroindustrial, și atragerea ISD în aceste domenii necesită eliminarea ambiguităților în regimul de arendă a terenurilor. În cazul în care Republica Moldova intenționează să exploateze la maxim potențialul semnificativ de ISD în sectorul agroindustrial, se recomandă ca guvernul să elaboreze cadrul juridic corespunzător pentru arenda pe termen lung a terenurilor de către investitorii autohtoni și

cei străini, conform practicii internaționale. De asemenea, Agenția Națională de Cadastru trebuie să completeze procesul de înregistrare a drepturilor de proprietate asupra terenurilor.

*Autorizațiile de construcție* — se recomandă ca Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale să preia conducerea în vederea finalizării procesului legislativ privind construcțiile și adoptarea unei a doua legi în domeniul construcțiilor (care ar stipula inspecțiile și aprobările finale a construcțiilor finalizate) și reglementărilor noi înlocuind normele tehnice în construcții depășite cu standardele moderne (ale UE). Totodată, este necesar de a stabili condițiile pentru facilitarea implementării *Legii cu privire la autorizarea executării lucrărilor de construcții* din 2010 și a altor legi noi în domeniul construcțiilor, în cazul adoptării acestora. Acest fapt presupune, în special, introducerea soluțiilor electronice moderne pentru autorizarea construcțiilor la nivel de municipii, inclusiv baze de date, platforme on-line și conexiuni electronice cu alte instituții implicate în procesul de autorizare. Pentru a gestiona aceste soluții moderne, municipalitățile vor avea nevoie să îmbunătățească cunoștințele resurselor lor umane. Acestea vor necesita, de asemenea, completarea și / sau actualizarea planurilor urbanistice. Pe termen lung, guvernului i se recomandă să alinieze termenul și procedurile de emitere a autorizațiilor de construcție cel puțin la media celor din UE sau OCDE. De asemenea, este necesar de a revizui procedurile pentru obținerea conectării la electricitate, deoarece acestea au o durată neobișnuit de lungă.

*Inspecțiile* — Deși noua Lege privind eliberarea actelor permissive reprezintă o îmbunătățire majoră în domeniul controalelor și inspecțiilor, coordonarea între agențiile de inspecție necesită atenție deosebită în continuare. În general, este necesar de a spori transparența și a reduce inspecțiile arbitrare prin furnizarea unor orientări clare pentru investitori și public cu privire la obiectivele inspecțiilor, cerințele de conformitate, termenele limită pentru introducerea măsurilor corective și sancțiunilor pentru încălcarea continuă. Este necesar de a institui un sistem de selectare a cazurilor cu risc sporit pentru eficientizarea inspecțiilor și evitarea deranjării afacerilor cu inspecțiile inutile. Inspectorii de stat ar trebui să abandoneze practica de a solicita certificate, pe suport de hârtie, cu numere de înmatriculare la agențiile precum Serviciul Fiscal de Stat, Agenția de Securitate Socială, Biroul Național de Statistică și Agenția Muncii, înlocuindu-le cu numerele

de înmatriculare electronice furnizate de către Camera Înregistrării de Stat.

*Licențele* — au fost înregistrate progrese în domeniul acordării licențelor prin crearea unui ghișeu unic la Camera de Licențiere. Progrese adiționale se pot obține prin simplificarea cerințelor de licențiere și eliminarea licențelor, care nu sunt justificate de necesitatea protejării interesului public, precum activitățile de elaborare a produselor software și design. Acest fapt ar putea fi realizat prin procesul „*Ghilotina*”. Se recomandă, de asemenea, extinderea perioadei de valabilitate a licențelor, în special în domeniile în care aceasta este mai mică de termenul ordinar de cinci ani.

*Privatizarea* — Pentru sporirea șanselor de succes ale procesului de privatizare și realizarea obiectivului guvernului de a spori prezența sectorului privat în economie, autoritățile ar putea lua în considerare mai multe inițiative. Evaluarea activelor poate fi îmbunătățită prin aplicarea tuturor demersurilor necesare și cu asistența specialiștilor certificați respectând standardele internaționale. Procedurile de privatizare și solicitare a interesului de participare la privatizări se recomandă a fi publicate la o scară mai largă, inclusiv prin intermediul ambasadelor Republicii Moldova și comunităților diplomatice cu sediul în țară.

*Impozitarea* — Republica Moldova are spațiu de îmbunătățire în domeniul administrării fiscale, fapt ce ar diminua povara procedurală și riscul pentru companii, determina creșterea veniturilor bugetare și o îmbunătățire a climatului investițional. În acest sens, s-ar putea revizui, cu participarea sectorului privat, proiectul Codului de procedură fiscală din 2008, care nu a fost ratificat. Acesta ar trebui să creeze, de asemenea, un registru online a tuturor deciziilor și clarificărilor autorității fiscale pentru a asigura aplicarea consecventă și uniformă a normelor. Alte recomandări necesare de luat în considerare includ autorizarea compensării valorii TVA prin alte obligațiuni fiscale ale companiei, cum ar fi taxele vamale, precum și eliminarea restricției prin care pierderile repurtate să fie distribuite în părți egale pe parcursul perioadei de trei ani.

*Administrarea vamală* — se recomandă raționalizarea birourilor vamale în capitală pentru a asigura deservirea eficientă a platformei de export. Referitor la partea tehnică, va fi prioritară implementarea Strategiei de Dezvoltare a Serviciului Vamal. De exemplu, modernizarea infrastructurilor vamale se recomandă a fi însoțite de măsuri axate pe simplificarea organizării formalităților la

frontieră, precum separarea pe tipuri de trafic, acordându-se prioritate (așa-numita rută directă/rapidă) vehiculelor care dispun de acte recunoscute pe plan internațional, cum ar fi carnetul TIR, animale vii sau produse perisabile și creând benzi secundare în zona de control pentru verificările aleatorii. Instruirea ofițerilor vamali și brokerilor vamali ar contribui la maximizarea efectului utilizării soluțiilor electronice, inclusiv semnătura electronică.<sup>68</sup> Aceste soluții electronice devin un instrument util pentru administrația publică. De exemplu, Serviciul Vamal ar trebui să actualizeze infrastructura TI pentru a satisface deplin necesitățile documentelor electronice.

*Piața muncii* — se recomandă ca reglementările privind piața muncii să fie mai flexibile, fără a periclita drepturile fundamentale la muncă. Mai multă flexibilitate ar putea fi introdusă, de exemplu, în sistemul muncii cu fracțiune de normă, contractele pe termen scurt, concedieri și litigii. Se recomandă introducerea și încurajarea contractelor de muncă cu fracțiune de normă, în special, pentru femei, studenți și pensionari. În domeniul divizării lucrătorilor, este necesar de a simplifica normele pentru stoparea încadrării angajaților neproductivi sau perturbatori, și elimina opțiunea angajatului de ași retrage cererea de eliberare din funcție. În caz de litigii, hotărârile trebuie să fie executate doar după ce instanțele de judecată au emis hotărârile finale privind cazul. Prerogativele bizare ale sindicatelor în domeniul protecției mediului, legile cu privire la locuințe și privatizarea locuințelor ar putea fi reziliate.

*Angajarea și șederea persoanelor străine* — Obiectivul Republicii Moldova de revitalizare a economiei sale pe baza unei platforme industriale și de export moderne determină disponibilitatea competențelor ca prioritate. În acest sens, o abordare mai exactă și mai participativă privind intrarea competențelor străine s-ar dovedi a fi benefică. Este necesar de a eficientiza procedurile de acordare a permiselor de muncă și a vizelor de ședere. Actele de aplicare se recomandă a fi disponibile online și raționalizate. În acest sens, propunerile de amendamente la *Legea cu privire la regimul străinilor în Republica Moldova*, odată aprobate vor fi o contribuție pozitivă. Se recomandă a pune la dispoziție proceduri rapide pentru prelungirea permiselor de muncă și vizelor pentru investitorii sau angajații străini cu reputație bună.

*Politica în domeniul concurenței și ajutorul de stat* — se recomandă asigurarea aplicării depline a noii legi cu privire la concurență și adoptarea noii legi privind ajutorul de stat. Se recomandă de asemenea sporirea resurselor agenției

pentru protecția concurenței în scopul asigurării îndeplinirii eficiente a tuturor sarcinilor atribuite acesteia. Ca parte a unui proces de implementare eficientă, este necesar de a spori conștientizarea problemelor de concurență și ajutor de stat. De exemplu, o mai mare atenție ar trebui acordată instruirii judecătorilor în spiritul protecției și încurajării concurenței echitabile pe piață. Luând în considerare dizolvarea instanțelor comerciale, este important de a instrui judecătorii în instanțele civile ca aceștia să dispună de o pregătire economică de bază pentru a înțelege astfel de noțiuni ca anti-trust, poziții dominante, carteluri sau ajutor de stat.

*Proprietatea intelectuală* — În prezent, problema cea mai importantă rămâne legiferarea deciziilor cu privire la drepturile de proprietate intelectuală, în special, instruirea judecătorilor precum și altor parteneri, precum și sensibilizarea acestora cu privire la importanța protecției drepturilor de proprietate intelectuală. În acest sens, ar putea fi elaborate recomandări importante în cadrul unei politici naționale privind drepturile de proprietate intelectuală.

*Transparența și sistemul judiciar* — În lupta împotriva corupției, este necesar de a consolida acțiunile CCCEC. De exemplu, sunt necesare campanii de sensibilizare cu privire la posibilitatea investitorilor de a recurge la CCCEC, în contextul *Legii privind actelor permise*. În domeniul reformei judiciare, rolul judecătorilor în protejarea și aplicarea drepturilor și obligațiilor agenților economici este esențială. Trebuie să fie creat un sistem de control și echilibru în scopul consolidării independenței și imparțialității judecătorilor. Necesitatea instruirii judecătorilor de drept civil în materie economică a fost menționată mai sus.

## E. Sporirea eficacității acțiunilor de promovare a investițiilor pentru sporirea beneficiilor ISD

După cum s-a evidențiat în capitolul I, Republica Moldova a atras un număr ridicat de ISD la mijlocul anilor 2000. Totodată, aceasta performanță a fost mai slabă decât cea a multor dintre concurenții săi. Un motiv pentru care țara nu a fost în măsură să își exploateze potențialul investițiilor

străine directe a fost subdezvoltarea relativă a sistemului de promovare ISD. Performanța economică în creștere a țării nu a fost în vizorul mass-mediei internaționale și, mai important, al multor investitori internaționali. În rândul investitorilor sau a publicului general este puțin cunoscut faptul că Republica Moldova a devenit un loc mai atractiv pentru investiții. La capitolul servicii, după cum s-a mai menționat, Republica Moldova este sub vizorul radar al industriei internaționale de TI și BPO și aflul de ISD în această industrie nu a atins încă un punct critic. În sectorul agroindustrial, țara pierde în fața concurenților.

Structura instituțională pentru promovarea investițiilor constă din Organizația de Atragere a Investițiilor și Promovare a Exportului din Moldova (MIEPO), subordonată Viceprim-ministrului, Ministrului Economiei<sup>69</sup>, a cărei echipă de 15 angajați se ocupă concomitent de promovarea exporturilor și de promovarea investițiilor (dar nu se ocupă exclusiv de promovarea investițiilor). Structura respectivă este compusă și dintr-o echipă din șase persoane în cadrul Cabinetului Prim-ministrului (PM) (Echipa pentru atragerea investițiilor). Activitățile MIEPO de promovare a investițiilor includ: selectarea potențialilor investitori, promovarea sectorială și identificarea amplasamentelor obiectivelor de investiții, precum și organizarea evenimentelor de promovare a exporturilor și a investițiilor. Aceasta oferă de asemenea servicii de informare prin intermediul site-ului modernizat al MIEPO. Echipa pentru atragerea investițiilor promovează investițiile prin crearea imaginii, generarea investițiilor, asistența post-investiție și pledoarie pentru politică. Aceasta este finanțată prin extinderi pe termen mediu de către comunitatea internațională a donatorilor. Cele două echipe au responsabilități care parțial se suprapun și responsabilități complementare pentru promovarea investițiilor, fapt ce impune dificultăți de coordonare și poate crea confuzii pentru comunitatea internațională de afaceri care este interesată să investească în Republica Moldova..

MIEPO a suferit o reorganizare majoră în 2012, în urma recomandărilor comitetului director al MIEPO, Consiliul de coordonare a activității de promovare a exportului din Moldova și atragere a investițiilor.<sup>70</sup> Resursele dedicate promovării investițiilor au crescut de la doi angajați la patru angajați și bugetul a fost dublat atingând suma de 5.22 milioane lei (445 mii dolari). Din această sumă, aproximativ 325 mii dolari au fost cheltuite pentru organizarea de evenimente. Resursele alocate anual pentru MIEPO s-au dublat în comparație cu 2010, ajungând la 5,220,000 lei (445.000 dolari). Din această sumă, aproximativ 325.000 dolari au fost cheltuite pe activități de promovare a

exporturilor și a investițiilor. Mandatul MIEPO a fost, de asemenea, extins în 2012-2013 pentru a realiza o gamă largă de activități de promovare a investițiilor, cum ar fi selectarea potențialilor investitori, promovarea sectorială și identificarea amplasamentelor obiectivelor de investiții, crearea imaginii și asistența post-investiție. Cu toate acestea, având în vedere resursele umane și financiare limitate ale MIEPO și faptul că acestea sunt utilizate concomitent pentru promovarea exporturilor, în momentul finalizării acestui raport nu este clar în ce măsură instituția va fi capabilă să îndeplinească toate aceste sarcini suplimentare.

În același timp, echipa pentru atragerea investițiilor și-a extins resursele considerabil. Numărul de angajați a fost majorat până la șase în 2012 și se preconizează să ajungă la 15 până la mijlocul anului 2013. Până atunci, echipa va angaja specialiști în crearea imaginii, generarea investițiilor, asistența post-investiție și pledoarie pentru politică. Aceasta intenționează să angajeze reprezentanți locali (regionali) în Republica Moldova și să îmbunătățească în mod proactiv imaginea țării prin “echipe volante”. Extinderea ulterioară a echipei pentru atragerea investițiilor va avea ca scop angajarea experților pentru selectarea potențialilor investitori pentru sectoarele prioritare.

În concluzie, Republica Moldova se îndreaptă treptat spre adoptarea gamei complete de funcții pentru promovarea investițiilor, dar acestea vor fi împărțite între două echipe. Având în vedere resursele limitate ale țării, precum și impedimentele de coordonare impuse de cadrul curent, în principiu, ar fi mai avantajos să se creeze o singură agenție de promovare a investițiilor (API) prin comasarea funcțiilor și resurselor celor două echipe. Următoarea secțiune tratează caracteristicile unei API privind personalul și finanțarea, organizarea, mandatul și funcțiile, precum și cooperarea cu alte agenții guvernamentale. Aceste caracteristici pot servi drept îndrumări pentru hotărârea guvernului privind modul de reorganizare a cadrului curent pentru asigurarea unei API de succes și eficientă.

## 1. Caracteristicile esențiale ale unei API cu capacități depline

API va juca un rol central în implementarea programelor asociate cu stabilirea ISD ca prioritate politică, atragerea unui flux mai mare și pregătirea terenului pentru ISD mai eficiente. Pentru îndeplinirea rolului de lider, agenția trebuie să aibă un mandat puternic, iar statutul, capacitățile și competențele acesteia trebuie îmbunătățite. Pentru a deveni o Agenție proactivă, condusă de sectorul privat și

performantă, aceasta ar trebui să satisfacă următoarele caracteristici:

- Crearea unei agenții performante de promovare a investițiilor necesită un *personal cu înaltă calificare profesională, inclusiv câțiva specialiști cu experiență în sectorul privat*. Acest lucru poate fi realizat prin detașare din sectorul privat sau prin angajarea unui personal nou din sectorul privat.
- Pentru adoptarea tehnicilor și instrumentelor celor mai bune practici internaționale, agenția necesită un *program complex de instruire* în toate funcțiile de promovare. Se recomandă invitarea donatorilor internaționali sau bilaterali să finanțeze un astfel de program de instruire, inclusiv a vizitelor de studiu în țările cu succes în atragerea ISD, modernizarea și promovarea legăturilor.
- Pentru a angaja profesioniști cu experiență din sectorul privat, agenția va trebui să ofere o *remunerare competitivă*. Acest lucru este posibil în Republica Moldova, deoarece unele dintre agențiile guvernamentale oferă deja remunerare mai competitivă. În cazul în care atragerea ISD va deveni o prioritate a guvernului, agenției ar trebui să i se acorde această oportunitate.
- API restructurată trebuie să funcționeze ca o agenție de stat separată în afara structurii serviciului public. Aceasta ar trebui să dispună de un consiliu de administrație, cu o reprezentare robustă a sectorului privat. În acest context, înființarea Comitetului Director al MIEPO este deja un important pas înainte, deoarece acesta este compus din reprezentanți ai sectorului privat și ai sectorului public, cum ar fi ministerele, asociațiile de afaceri, Asociația Investitorilor Străini, Camera de Comerț.
- Agenția ar trebui finanțată *corespunzător* pentru a avea capacitatea de a îndeplini funcțiile cheie ale unei API, cu fonduri suplimentare nu doar pentru salariile personalului, ci, de asemenea, pentru marketing și alte activități promoționale. Bugetul sporit al MIEPO și finanțarea pe termen mediu a echipei pentru atragerea investițiilor indică faptul că guvernul conștientizează potențialele beneficii din promovarea profesională a investițiilor.

În plus, activitățile agenției vor fi ghidate de un business plan - o strategie de promovare ISD – care include o

misiune clar definită, obiective cuantificate și un mecanism de monitorizare și evaluare mai curând a performanței proprii și impactului activităților sale, decât a contribuțiilor.<sup>71</sup> Strategia ar trebui să includă un sistem de identificare, urmărire și reexaminare a investitorului. API care nu dispun de toate aceste facilități/funcții au înregistrat rezultate sumbre în atragerea investițiilor străine directe.

## 2. Funcțiile și mandatul API

Funcțiile caracteristice ale API includ: crearea imaginii, generarea investițiilor, facilitarea investițiilor, dezvoltarea afacerilor, inclusiv promovarea legăturilor dintre CTN și firmelor locale și pledoarie pentru politică. Aceste funcții sunt bine cunoscute și descrierile lor sunt disponibile în publicațiile și pe site-urile organizațiilor internaționale, precum UNCTAD, Banca Mondială, Agenția Multilaterală de Garantare a Investițiilor (MIGA) sau OCDE. Personalul agenției trebuie să studieze aceste funcții, precum și tehnicile celor mai bune practici utilizate în cadrul fiecărei funcții. Nu este nevoie de a le desfășura pe larg, sunt suficiente doar unele comentarii referitoare la contextul lor în Republica Moldova. Unele dintre aceste funcții există deja în formă inițială sau mai avansată, la MIEPO sau echipa de atragere a investițiilor, totodată, acestea trebuie dezvoltate în continuare și coordonate pentru a crea un sistem național de promovare a investițiilor coerent.

Fiecare dintre aceste funcții este importantă și fiecare, dacă este executată bine, determină un potențial de creștere a ISD în Republica Moldova și / sau beneficii asociate cu acesta. Dacă un API este capabil să îndeplinească toate funcțiile depinde de componența și dotarea acesteia cu resurse financiare și competențe. Dacă există necesitatea de a limita funcțiile, atunci s-ar putea renunța temporar la pledoaria pentru politică, având în vedere că prima etapă a acesteia de identificare a nemulțumirilor și a obstacolelor pentru investitori de a desfășura afaceri este deja relativ bine dezvoltată prin intermediul asociațiilor investitorilor străini, generale sau regionale, publicării "Cărților Albe", conținând cataloagele de probleme și remedieri propuse. Problema principală este că reexaminarea/menținerea este destul de slabă. Dezvoltarea legăturilor ar putea fi încredințată Organizației pentru dezvoltarea sectorului întreprinderilor mici și mijlocii (ODIMM), prin stabilirea unei unități specializate în cadrul acesteia. Personalul unității ar trebui să fie expus la instruire intensive.

În cazul în care promovarea investițiilor dispune de resurse limitate, o altă decizie care se recomandă a fi luată este dacă această promovare va fi reactivă sau proactivă. Promovarea reactivă presupune că API trebuie să aștepte ca investitorii să contacteze API, răspunde cererilor și investigațiilor acestora și, eventual, în cazul în care investitorii se decid să investească, le acordă asistență în desfășurarea procesului până la investiția propriu-zisă. Gestionarea tuturor investitorilor interesați cu resurse limitate nu este fezabilă și este necesar de a face o alegere. Unele API gestionează proiectele de o dimensiune anumită, în timp ce altele se concentrează pe sectoarele selectate. Promovare proactivă înseamnă că API trebuie să ia inițiativa și să selecteze potențiali investitori pentru sectoarele selectate, corespunzător capacităților Republicii Moldova (a se vedea Secțiunea F1), sau chiar firme selectate individual. Se recomandă ca, în contextul Republicii Moldova, promovarea să fie activă și să se concentreze pe proiectele mai mari de o anumită dimensiune în domeniul TI și BPO, sectorul agroindustrial și fabricației produselor orientate spre export. Alte sectoare, cum ar fi infrastructura sau turismul poate fi lăsată pentru agențiile respective.

Modificarea și promovarea imaginii Republicii Moldova ca un loc tot mai atractiv pentru desfășurarea afacerilor trebuie să fie o sarcină de primă urgență în promovarea investițiilor, desigur, în strânsă cooperare cu alte agenții guvernamentale relevante. Acest lucru necesită dezvoltarea unei mărci unice, coerente a țării oferind un mesaj robust și coerent pentru lumea exterioară pentru depășirea concepțiilor greșite și deficiențele de cunoștințe și percepții privind Republica Moldova. O noua imagine ar trebui să determine creșterea interesului investitorilor și creșterea investigațiilor privind datele economice, potențialele proiecte ISD, legile și reglementările în desfășurarea afacerilor, utilitățile, procedurile și costurile pentru inițierea afacerilor, etc. Un instrument-cheie pentru furnizarea informațiilor de afaceri pentru investitorii străini este un site web unic al țării pentru promovarea investițiilor. Un site web bine definit va economisi timp personalului API și îi va permite să se concentreze asupra altor funcții. În prezent, MIEPO are un site web care satisface aproape pe deplin aceste cerințe - aceasta a inițiat procesul de reînnoire a site-ului web, cu scopul de a crea o platformă ușor de utilizat și interactivă pentru utilizatori - în timp ce echipa pentru atragerea investițiilor nu dispune de un site web. După ce va fi finalizat, site-ul MIEPO va acoperi mai multe subiecte esențiale, cum ar fi înregistrarea, licențierea,

regimul de vize, facilitățile de investiții, studii sectoriale și baza de date a amplasamentelor obiectivelor de investiții. Pe termen mediu și lung, țara va trebui să creeze un site web unic, ușor de utilizat, cuprinzător, actualizat, care ar sprijini efortul de creare a imaginii și facilitare a investitorilor.

În final, Republica Moldova va trebui să decidă dacă să continue cu combinarea ISD și promovarea exporturilor. Este adevărat că o combinație a promovării exporturilor și investițiilor va determina economisirea surselor financiare și exploatarea efectelor sinergiei celor două activități. Totodată, de multe ori aceasta nu este o combinație bună, deoarece de regulă promovarea ISD rămâne slabă sau insuficientă.<sup>72</sup> O soluție intermediară ar fi crearea unui departament specializat de promovare a investițiilor în cadrul Agenției de promovare a investițiilor (în prezent,

în cadrul MIEPO nu există o delimitare între funcțiile de promovare a investițiilor și cele de promovare a exporturilor sau experți cu funcțiile respective separate).

### 3. Rolul de coordonare al agenției în cadrul guvernului

De regulă, o promovare a investițiilor de succes depinde de cadrul instituțional, rolul de coordonare al agenției în rândul agențiilor guvernamentale și capacitatea dialogului cu toți partenerii, îndeosebi cu sectorul privat.

Stabilirea ISD ca prioritate reprezintă o provocare în orice țară și determină abordarea unui aspect mai complex, cel al întregii infrastructuri instituționale de promovare a investițiilor. ISD presupune multe aspecte transversale abordate de mai multe agenții. Una, două sau trei agenții

#### Caseta III.4. Există posibilități de investiții în producerea vinurilor și nucilor?

Timp de câțiva ani, industria vinului a înregistrat o perioadă de criză, majoritatea producătorilor confruntându-se cu dificultăți financiare. S-ar putea crede că acest fapt reprezintă o oportunitate de investiție și, probabil, o oportunitate de a moderniza industria vinului prin intermediul ISD, fapt care s-a întâmplat în alte țări, cum ar fi Chile. Totodată, chiar dacă se confruntă cu deficiențe de surse financiare și capital, producătorii de vinuri sunt reticenti în acceptarea investițiilor străine și renunțarea la controlul asupra companiilor sale (USAID și PDBA, 2009, p. C-21). Acest fapt determină posibilitatea investițiilor pornite de la zero („greenfield”) într-o activitate integrată vertical creșterea a strugurilor și prelucrare a vinului, care necesită acces la terenuri agricole. Dar, în Republica Moldova, străinii nu pot deține în proprietate terenuri. Potrivit Ministerului Agriculturii, proprietatea funciară nu este o problemă, deoarece terenul poate fi concesionat pentru 99 de ani sau deținut prin intermediul unei companii locale fictive. Dar mulți investitori (nu numai în agricultură, dar și în alte sectoare) pot considera prea riscante aceste posibilități. În cazul în care un investitor decide să arendeze terenuri, se pune problema dacă terenul este disponibil în zone calificate pentru creșterea strugurilor. Cine sunt proprietarii? Sunt dispuși să dea terenul în arendă? Există suficient de multe parcele care pot fi consolidate?

Nucile, un alt produs principal de export al Republicii Moldova, enumerat de către MIEPO ca oportunitate de investiții, producția curentă provine în mare parte din plantațiile de stat pentru protecția împotriva vânturilor sau plantațiile de pe marginea drumurilor. Lipsa investițiilor împiedică realizarea pe deplin a potențialului plantațiilor și creșterea capacității de producție în țară, care se estimează să se mențină la nivelul actual (USAID și PDBA, 2009, p. 5). Nucile sunt exportate prin intermediari, incluzând atât companii locale cât și străine. Exportatorii se confruntă cu multe probleme, printre care, aprovizionări sărace și sporadice de materie primă, organizarea necorespunzătoare a procesului de colectare, precum și scăderea forței de muncă. Întrebarea este: unde sunt oportunitățile de investiții? Guvernul este pregătit să vândă plantațiile investitorilor străini pentru a îmbunătăți gestionarea lor și a investi în creșterea capacității? Sau prioritatea guvernului este de a încuraja investițiile pornite de la zero („greenfield”) ? Această abordare s-a putea dovedi nefezabilă, deoarece sunt necesari 7-12 ani pentru ca copacii de nuci să ajungă la perioada de rodire a fructelor. Și există o problemă de proprietate asupra terenurilor menționată în toate studiile referitoare la produsele agricole. Sau poate, există oportunități de investiții în domeniul exportării nucilor, care este destul de aglomerat? Acestea sunt doar câteva întrebări de bază, răspunsul cărora ar trebui să fie clar ca condiție prealabilă pentru orice investiție, nu doar pentru investiții străine. Întrebări similare abundă în cazul fiecărui produs în parte, care sunt unice din punct de vedere al lanțului valoric, dreptul de proprietate asupra terenurilor și companiilor, organizarea producției, comercializarea, etc.

Sursa: UNCTAD

Note: <sup>a</sup> Există o tendință în industrie pentru operațiunile integrate vertical, determinând separarea producătorilor de vinuri de furnizarea strugurilor, fapt ce poate fi riscant din punct de vedere calitativ și cantitativ.

<sup>b</sup> Foreign exporters operate in the walnut sector. Their presence has had a positive impact on the sector. They brought with them not only markets and access to distribution channels but they also introduced modern business practices in export and product quality management, which local companies were forced to emulate in order to compete (USAID and PDBA, 2009, p. 16).



(serviciul vamal, serviciul fiscal, agenția de imigrare, etc.), chiar dacă acționează cu bună credință, și aplică corect normele existente pot crea fără intenție obstacole enorme pentru ISD. Acestea, însă, pot acționa și cu rea-credință, neconsiderând ca fiind greșit faptul că impun dificultăți în activitatea investitorilor străini în așteptarea unei recompense pentru o activitate lină. Republica Moldova nu este un caz izolat în această privință. Pentru a soluționa această problemă, unele țări au instituit comitete sau consilii naționale, formate din reprezentanți ai tuturor agențiilor relevante și sectorului privat, prezidate de către organele politice cele mai înalte și care supraveghează implementarea strategiei privind ISD. Dacă există o strategie privind ISD adoptată, important este de a o stabili strategia și promovarea ISD ca și chestiune prioritară a întregului guvern. Consiliul, împreună cu echipa existentă în cadrul Cabinetului Prim-ministrului, Ministerul Economiei, API precum și agenții relevante ar forma un sistem național de promovare a investițiilor.

## F. Valorificarea potențialului țării de atragere a ISD — aspecte specifice

### 1. Deblocarea potențialului de atragere a ISD prin soluționarea problemelor sectoriale

Aplicarea măsurilor privind aspectele transversale vizează îmbunătățirea întregului climat de investiții și deblocarea potențialului investițiilor străine directe în toate sectoarele. Adicional, este necesar de a aborda problemele specifice fiecărui sector, care ar putea împiedica investițiile în anumite sectoare. Această secțiune evidențiază unele dintre cele mai importante probleme care necesită o atenție deosebită.

#### 1.1. Sectorul agroindustrial

Deblocarea potențialului investițiilor străine directe în agricultură și sectorul agroindustrial va necesita abordarea mai multor probleme specifice sectorului. Fără dubii, potențialul Republicii Moldova de investiții în agricultură și sectorul agroindustrial are un ingredient important: o bază bună de materie primă, care permite producerea unor produse de calitate pentru consumul imediat precum

și pentru prelucrare ulterioară (capitolul I). În același timp, necesitățile investițiilor în agricultură și industria alimentară sunt enorme. Acestea sunt prezente în întregul lanț valoric al produselor individuale. În producția primară, acestea includ livezi, vii, creșterea legumelor în câmp deschis și sere. În afară de prelucrare, sunt necesare investiții în depozitare, ambalare și transportarea la distanțe lungi a produselor proaspete, precum și în uscare, congelare instant și conservare, precum și producerea amestecurilor de ingrediente și aditivi. Utilajele pentru irigații, ambalare și prelucrare, și vehiculele agricole oferă posibilități, asemeni producției și comercializării de material săditor și sistemul de leasing în sectorul agroindustrial.

Totodată, o bază bună de materii prime și necesitățile de investiții uriașe, nu înseamnă în mod automat transpunerea acestora în oportunități de investiții sau investiții reale. În agricultură, problema nerezolvată privind terenurile sunt cauza îndepărtării ISD. Există unele ISD în prelucrarea produselor alimentare, dar acestea formează o parte care este departe de potențialul existent al țării. Începând cu anul 2009 până în ianuarie 2011, Republica Moldova a atras patru proiecte de investiții străine în categoria “băuturi, produse alimentare și tutun”, din 200 de proiecte din aceeași categorie solicitate în regiunea Europei de Est (O'Donovan, 2011, p. 12). Pentru a investi în Republica Moldova în număr mai mare, investitorii trebuie să cunoască care sunt oportunitățile și cum pot fi abordate constrângerile cu care se confruntă.

De exemplu, două produse de bază ale Republicii Moldova, merele și nucile, se confruntă cu constrângeri de aprovizionare semnificative din cauza perioadei lungi fără investiții. Marea majoritate a livezilor de mere sunt foarte vechi, a căror viață economică a trecut și în curând, vor înceta să mai producă ceva. Terenurile producătoare de mere sunt foarte mici, iar proprietarii sunt adesea absenți, deoarece au emigrat. Calitatea merelor se deteriorează și o mare parte din recolta de mere este destinată doar prelucrării. Cu o baza de aprovizionare nesigură, este puțin probabil ca Republica Moldova să atragă investitori străini în prelucrarea merelor fără a le permite integrarea înapoi în creșterea merelor. Situația este similară și în sectorul nucilor și anume, prezența constrângerilor de aprovizionare. Totodată, dreptul de proprietate asupra terenurilor este public, ceea ce impune din nou problema investițiilor în livezi și oportunităților asociate cu investițiile (caseta III.4). În ceea ce privește industria vinului, poate fi dificil de a atrage investiții suplimentare fără o integrare înapoi în creșterea strugurilor. Producerea vinului

impune struguri de același tip și calitate bună, greu de obținut în situația actuală.

Prin urmare, pentru a transpune potențialul și necesitățile în sectorul agroindustrial de oportunități de investiții, Republica Moldova trebuie să genereze propuneri specifice și să înceteze publicitatea peste hotare pentru întregul sector agroindustrial, inclusiv zonele în care posibilitățile sunt limitate din cauza problemelor ce țin de titlul de proprietate a terenurilor sau structura industriei. Acest obiectiv ar trebui realizat prin elaborarea cercetărilor privind ISD în sectorul agroindustrial și investigațiile investitorilor, având ca rezultat studii de fezabilitate specifice unui produs sau ramuri, conform celor evidențiate în studiul recent (O'Donovan, 2011, p. 13.). Conform descrierilor din capitolul al II-lea, este necesar de abordat lipsa de claritate și securitate în domeniul titlurilor de proprietate a terenurilor agricole. Fără aceste probleme soluționate, nu va fi posibilă atragerea investițiilor străine directe semnificative în procesarea produselor caracterizate de o baza de aprovizionare șubredă și deteriorată. În continuare, este necesar de a încuraja consolidarea parcelor mici de teren în terenuri mai mari, care stimulează interesul pentru investițiile atât de necesare și care vizează extinderea bazei de produs. Odată ce sunt identificate oportunitățile de investiții, sectorul agriculturii și sectorul agroindustrial ar trebui supus promovării intensive a investițiilor, similare cu cea din sectoarele TI și BPO. Actuala operațiune de promovare rudimentară a investițiilor nu dispune de resurse pentru a acoperi sectorul agroindustrial și Ministerul Agriculturii, care prezintă angajament în promovarea investițiilor, nu consideră promovarea investițiilor ca una din activitățile sale de bază.

În plus, pentru a spori avantajele accesului la piața internațională, se recomandă ca Republica Moldova să adopte o abordare sistematică în obținerea certificărilor

internaționale pentru produsele sale agricole, în special, pentru produsele cu reglementări referitoare la sănătate, inclusiv prin obținerea acreditării UE și CSI pentru laboratoarele din Moldova. În sectorul agroindustrial, puțini producători dețin certificări de calitate recunoscute pe plan internațional, comparativ cu restul regiunii (Banca Mondială, 2011c, p. 48.). Aspectele de siguranță alimentară reprezintă o mare problemă și determină reducerea investițiilor în acest sector. Acestea nu permit urmărirea produselor alimentare, o condiție necesară pentru exporturi. Frecvența de adoptare a standardelor UE este scăzută: au fost adoptate numai 2,666 din aproximativ 20.000 de standarde (Mincu, 2011, p. 110.). Totodată, Republica Moldova dublează inutil mai multe eforturi de certificare internaționale - și nu numai în agricultură și produse alimentare, dar și în domeniul tehnologiilor medicale și a altor produse - de multe ori, fără tehnologia și resursele pentru testarea în mod corespunzător a produselor pe care ar trebui să le certifice. Acest fapt nu doar mărește timpul și costul de comerț extern, dar creează oportunități semnificative pentru corupție în importuri. Pentru a remedia această situație, se recomandă ca Republica Moldova să accepte sistematic certificările recunoscute în străinătate, în special atunci când acestea sunt conforme cu standardele moldovenești, deoarece majoritatea acestora sunt conforme. Recunoașterea certificărilor nu doar ale UE, dar și pe cele ale Statelor Unite, Canada și Federația Rusă va maximiza accesul pe piață, va facilita comerțul cu aceste țări (AmCham, 2009, p. 29.) și, în consecință, va fi un factor de încurajare a ISD.

### 1.2. Serviciile orientate spre export

Serviciile orientate spre export nu se confruntă cu constrângeri legate de transportul fizic sau accesul pe piață, asemeni bunurilor. Exploatarea potențialului ISD de

#### Caseta III.5. Programul de stabilire a legăturilor de afaceri, propus de UNCTAD

Programul de stabilire a legăturilor de afaceri, propus de UNCTAD vizează facilitarea creării noilor legături cu furnizorii, și aprofundarea relațiilor existente între filialele companiilor străine și IMM interne, determinând astfel durabilitatea operațiunilor celor din urmă. Programul îmbunătățește performanța, productivitatea și eficiența furnizorilor locali prin instruire, consiliere, schimb de informații, îmbunătățirea calității, inovare și transfer de tehnologie. UNCTAD asistă, de asemenea, guvernele țărilor în curs de dezvoltare și a altor parteneri în constituirea unui mediu competent de elaborare a politicilor și sprijină rețelele de dezvoltare a afacerilor și altor furnizori de servicii pe baza analizei experienței și celor mai bune practici internaționale. Programul este operațional în opt țări: Argentina, Brazilia, Republica Dominicană, Mozambic, Peru, Republica Unită Tanzania, Uganda și Zambia.

Sursa: UNCTAD.

export în serviciile TI și BPO depinde de disponibilitatea și competitivitatea costului resurselor umane (secțiunea C1), infrastructura TI și spațiile pentru birouri. Succesul în acest domeniu depinde, de asemenea, de o promovare activă a potențialului de investiții.

Conform descrierilor anterioare, Republica Moldova dispune de o infrastructura fizică bună în domeniul telecomunicațiilor. Abordarea problemelor legate de reglementarea activităților de telecomunicații a operatorului de stat, și independența și eficiența autorității de reglementare (secțiunea C2), va determina servicii mai bune și mai ieftine și ar spori potențialul de investiții străine directe în aceste servicii.

O altă contribuție importantă poate deveni o problemă, deoarece există posibilități limitate pentru spații de birouri echipate, la prețuri competitive, pentru găzduirea echipelor mari. Pentru a remedia această situație, guvernul intenționează, în cadrul programului de creare a parcurilor industriale, să creeze un parc de TI și servicii dotate în tehnologiile informaționale (Guvernul Republicii Moldova, 2010). Investițiile necesare pentru a crea astfel de parcuri în cinci locații au fost estimate la 73 milioane de euro. Atragerea investițiilor străine directe în imobiliare comerciale, la fel cum au procedat mai multe țări din regiune, ar putea facilita problema spațiilor de birou.

Se recomandă ca potențialul serviciilor TI și BPO să fie, de asemenea, promovat în rândul investitorilor străini. Republica Moldova este sub ecranul radar al industriei internaționale de TI și BPO și aflulul ISD în industria nu a atins încă un punct critic.<sup>73</sup> Țara ar trebui să se bazeze pe succesul său inițial în atragerea firmelor străine și să lanseze o campanie de promovare proactivă a țării care vizează atragerea serviciilor TI și a altor servicii offshore ale firmelor internaționale.

### **1.3. Industria prelucrătoare orientată spre export: maximizarea accesului la piață**

Industria prelucrătoare nu se confruntă cu constrângeri majore sectoriale pe partea de contribuții, în afară de aspectele transversale (disponibilitatea competențelor sau infrastructurii). Majoritatea materiei prime și mijloacelor de producție sunt importate. Totodată, disponibilitatea spațiilor industriale cu acces la utilități (și spațiu de birouri pentru servicii) este o problemă care ar trebui abordată. Programul de creare a parcurilor industriale pot fi de ajutor în acest sens, dacă este implementat corect. Grupurile slab dezvoltate împiedică dezvoltarea mai multor industrii prelucrătoare și, în special, dezvoltarea întreprinderilor locale. Zonele multifuncționale (secțiunea D3 de mai jos) ar putea juca

#### **Caseta III.6. Conceptul zonei economice multifuncționale**

Spre deosebire de zonele economice libere sau zonele de procesare orientate pe export, care de regulă pun accentul pe producția de export și oferă stimulente fiscale, zonele economice multifuncționale permit producerea tuturor tipurilor de bunuri și servicii, pentru deservirea atât a pieței interne (fără limitări) cât și a piețelor internaționale. Acestea sunt deschise atât pentru firmele externe cât și cele interne. Zonele multifuncționale nu vor oferi stimulente fiscale, deși producătorii orientați spre export se pot bucura de stimulentele fiscale și scutițiile de la plata drepturilor de import, în timp ce producătorii interni vor fi supuși impozitării și taxelor standard. Promovarea investițiilor în aceste zone se bazează nu neapărat pe stimulentele fiscale, dar pe facilitarea realizării mai rapide, mai line și mai cost-eficiente a proiectelor comparativ cu orice altă locație în țară.

Prin urmare, pentru a avea succes, zonele vor funcționa ca centre de excelență, creând ceea ce ar putea constitui un “mediu de investiții ideal [sau aproape de ideal]” (UNCTAD, 2009b, p. 5). Acest fapt presupune a oferi rezidenților din aceste zone centre industriale înalt dezvoltate, cu infrastructură de primă clasă și servicii excelente. Infrastructura va include terenuri clasificate și gata pentru construcții, securitate, acces rutier fiabil, furnizarea neîntreruptă a energiei electrice și aprovizionarea cu apă, telecomunicații, sisteme de evacuare a deșeurilor, și, eventual, servicii de închiriere și management a imobilelor și alte facilități. În plus, locuitorii beneficiază de avantaje în reglementare, cele mai bune practici administrative (cum ar fi aprobări, licențe, proceduri fiscale, verificări vamale) și mediu fără corupție. Fiecare investitor situat în interiorul zonei economice multifuncționale va beneficia de privilegiile și stimulentele sale în formă scrisă. O țară poate găzdui mai multe zone economice multifuncționale situate în diferite regiuni. În timp ce proiectul-pilot al zonei economice multifuncționale, în mod ideal, ar trebui să fie un efort al guvernului sau un efort comun cu sectorul privat, zonele suplimentare pot fi operate pe deplin din sectorul privat.

Sursa: UNCTAD.

un rol esențial în promovarea grupurilor și legăturilor dintre CTN și companiile locale, în special, dacă progresele în modernizarea infrastructurii întregii țări sunt lente.

În general, Republica Moldova dispune de un acces bun la piața UE, dar unele dintre produsele sale, în special, din sectorul agricol și alimentară, unde țara are un avantaj comparativ (capitolul I), se confruntă cu cotele și taxele.<sup>74</sup> Ar fi în interesul țării să convingă UE să ridice aceste restricții în cadrul negocierilor viitoare cu privire la ALSAC. De asemenea, o importanță majoră o are modul în care regulile de origine vor fi stabilite în noul acord. În cazul în care normele vor fi prea mari/stricte, acest lucru va încuraja prelucrarea la nivel local și vor stimula IMM locale, dar poate descuraja ISD orientate spre export, făcând ca aplicarea normelor să fie dificilă. În schimb, în cazul în care normele vor fi prea mici, acestea pot facilita investițiile străine directe, dar va avea ca rezultat beneficii mai puține pentru dezvoltarea întreprinderilor interne. În realitate, aceasta este o problemă specifică industriei, și soluționarea acesteia necesită cunoștințe ample privind condițiile fiecărei industrii (capitolul I, secțiunea B2).

Succesul în dezvoltarea capacităților de producție a bunurilor orientate spre export depinde și de atractivitatea țării pentru potențialii investitori. Conform relațiilor prezentului raport, Republica Moldova trebuie să se diferențieze de principalii săi concurenți, și să elaboreze o strategie de selectare a potențialilor investitori în activitățile de producere orientate spre export prioritare. Secțiunea E de mai sus descrie unele propuneri de acțiuni ce urmează a fi luate pentru orientarea și atragerea investițiilor străine directe în aceste sectoare.

## 2. Consolidarea sectorului IMM intern și încurajarea legăturilor

Deși, în ansamblu, sectorul IMM a activat relativ bine în pofida crizei economice și financiare (capitolul I), diferențele sectoriale sunt semnificative. În domeniul serviciilor, barierele la intrare sunt în general mici, creșterea dinamică a industriei TI este atribuită în principal IMM, multe dintre acestea funcționând ca operatori independenți neînregistrați. Contrar industriei TI, multe firme mici și mijlocii care operează în sectorul agroindustrial și în industria de prelucrare s-au confundat cu probleme de lichiditate în timpul crizei. Pentru mult timp, accesul la finanțare a fost una dintre constrângerile cheie pentru dezvoltarea IMM din țară, din cauza

costurilor ridicate și cerințelor colaterale mari (OCDE, 2011). Grupurile industriale sunt slabe sau inexistente și, capacitatea lor de comercializare și inovare limitată, combinată cu conformitatea scăzută a acestora cu standardele tehnice și de calitate, afectează capacitatea de export.

Un sector IMM puternic este necesar pentru a permite Republicii Moldova să maximizeze valoarea menținută în țara a ISD existente și viitoare. În cazul în care IMM vor reuși să devină furnizori de bunuri și servicii, competitivi și de încredere, pentru afiliații străini, acest fapt va reduce importurile asociate cu investițiile și operațiunile afiliaților străini, permițând astfel, creșterea producției, valorii și ocupării forței de muncă locale. Legăturile între furnizori facilitează, de asemenea, răspândirea efectelor prin difuzarea de informații, tehnologiei, abilităților și practicilor de gestionare a IMM locale, și avea ca rezultat sporirea productivității și competitivității. Conform celor menționate în capitolul I, legăturile între furnizori și ISD în industria alimentară și a băuturilor au demonstrat deja o influență pozitivă asupra fermierilor locali și dezvoltării companiilor de ambalare, dar acestea sunt, în continuare, niște istorii de succes izolate. Prin urmare, se recomandă lansarea unui program de stabilire a legăturilor care vizează îmbunătățirea capacităților IMM moldovenești de a deveni furnizori pentru afiliații străini. Programul de stabilire a legăturilor ar include următoarele activități:

- Asigurarea unui dialog regulat cu investitorii existenți pentru a identifica modul în care pot fi adăugate noi funcții pentru afaceri și modul în care pot fi promovate legăturile cu IMM, universitățile și instituțiile de cercetare locale.
- Identificarea furnizorului/cumpărătorului prin intermediul studiului de piață și stabilirea unei baze de date privind posibilitățile de stabilire a legăturilor, inclusiv achizițiile de contribuții de către afiliații străini și potențialul pentru sporirea furnizărilor locale.
- Asigurarea medierii agenților prin organizarea expozițiilor și târgurilor. Organizarea atelierelor de lucru ale experților CTN cu privire la politicile de achiziții publice și procedurile acestora.
- Dezvoltarea unui mecanism de selecție care să permită identificarea firmelor apte să satisfacă

standardele de cost și calitate, precum și apte să furnizeze cantități suficiente. Se recomandă ca selecția să fie de la companie la companie pe baza unor criterii comerciale normale. Agențiile guvernamentale vor acționa în calitate de declanșator și facilitator al acestui proces.

- Dezvoltarea mecanismelor pentru sprijinirea IMM în încercarea acestora de a respecta standardele și sporirea capacităților de absorbție a acestora. Acestea ar putea include instruirea profesională, inclusiv prin CTN, programe de dezvoltare a competențelor și programe de cercetare sponsorizate desfășurate de către firma propriu-zisă sau în colaborare cu universitățile sau CTN parteneră. UNCTAD ar putea susține instruirea antreprenorilor prin intermediul programului EMPRETEC său, deja instituit în România și Federația Rusă. Având în vedere că atât limba română cât și limba rusă sunt importante pentru mediul de afaceri din Republica Moldova, experiența și materialele acestor două centre EMPRETEC ar putea fi deosebit de utile.
- Schimbul de informații, inclusiv cele cu privire la viitoarele ordine și cerințe tehnice.
- Selectarea potențialilor investitori interesați de CTN, care au o cultură foarte dezvoltată și capacități pentru dezvoltarea furnizorilor lor în țările-gazdă. Cazurile recente de atragere a unor astfel de investitori ca Gebauer & Griller (Austria) și Terra Impex (România) servesc drept mărturii că Republica Moldova are deja o anumită experiență în acest domeniu.

Exemple de practici bune și recomandări privind programele de stabilire a legăturilor sunt disponibile într-un număr de publicații UNCTAD. De asemenea, UNCTAD, care are o vastă experiență în dezvoltarea cu succes a programelor de stabilire a legăturilor în economiile emergente, poate furniza asistență tehnică (caseta III.5). În general, Politica-cadru în domeniul antreprenorialului și ghidul de implementare, elaborat de UNCTAD, poate fi util în reformularea politicilor în domeniul IMM prin intermediul a furnizării unei liste de obiective de politică, studii de caz, descrieri a celor mai bune practici, precum

și o metodologie pentru monitorizarea și evaluarea politicilor, inclusiv a unui set de indicatori pentru măsurarea progresului.<sup>75</sup>

### **3. Transformarea zonelor economice libere în zone multifuncționale**

În scopul stimulării investițiilor și exporturilor, de-a lungul anilor, Republica Moldova a creat ZEL, precum și un port și un aeroport liber internațional, care funcționează în regim de ZEL (casetele I.2 și II.2). Zonele economice libere au contribuit la stimularea investițiilor, ocupării forței de muncă și a exporturilor, dar, în general, succesul lor a fost inegal. Zonele economice libere din capitală și Bălți, de exemplu, au avut o performanță bună în timp ce altele au fost mai puțin eficiente. Guvernul estimează că, în general, 20-30 la sută din totalul investițiilor străine directe în Republica Moldova pot fi atribuite ZEL. Totodată, un indicator al performanței limitate este faptul că zonele reprezintă doar 5,6 la sută din exporturile țării. Zonele economic libere au asigurat legături relativ limitate cu restul economiei. În concluzie, acestea funcționează, în mare parte, ca enclave, acestea contribuind, până în prezent, mai puțin decât se aștepta la dezvoltarea industrială a țării

Conceptul de zonă multifuncțională cuprinde dezvoltarea celor mai bune facilități și mediu de reglementare și administrativ peste medie, făcând din aceste zone "centre de excelență" pentru dezvoltarea industrială. Experiența internațională demonstrează că beneficiile zonelor depinde de măsura în care acestea sunt integrate cu economiile-gazdă (caseta III.6). Beneficiile se multiplică atunci când zonele "sunt însoțite de o politică economică și reforme structurale la nivel național, care să sporească competitivitatea întreprinderilor pe piața internă și să faciliteze dezvoltarea legăturilor înainte și înapoi" (FIAS, 2008, p. 51.). Prin urmare, Guvernul Republicii Moldova ar trebui să alinieze strategia de dezvoltare pe grupuri și politica de stabilire a legăturilor la modelul zonelor multifuncționale. De exemplu, furnizorii interni ar putea fi încurajați să se stabilească în aceste zone, în măsura posibilităților, alături de CTN și marile companii naționale cu scopul de a favoriza sinergia dintre companiile din domenii conexe.

## G. Concluzii și planul de acțiuni

Prezentul capitol a prezentat schema unui program de acțiuni ambițios, dar realizabil pentru îmbunătățirea acțiunilor de atragere și promovare a ISD în Republica Moldova. Concomitent cu stabilirea ISD ca prioritate politică, guvernul ar putea spori potențialul țării prin consolidarea resurselor umane, îmbunătățirea infrastructurii, promovarea excelenței în reglementare, precum și direcționarea investițiilor străine directe în sectoarele selectate ale economiei. Transformarea ZEL, precum și instituirea unui API cu capacități depline ar putea contribui în continuare la atingerea acestui obiectiv.

Aceste recomandări vizează sporirea atractivității Republicii Moldova pentru ISD și beneficiilor pentru dezvoltarea

țării. Totodată, majoritatea măsurilor propuse presupun și beneficii pentru întreprinderile de pe piața internă, în special prin sporirea competitivității și crearea legăturilor între investitorii străini și locali.

Tabelul III.1 sintetizează recomandările propuse în prezentul raport. Adicional la identificarea clară a acțiunilor preconizate, tabelul propune, de asemenea, un cadru temporal pentru implementarea acestora. În timp ce unele acțiuni necesită atenție imediată, alte recomandări ar putea fi soluționate într-un termen mai lung. UNCTAD își menține angajamentul de a continua sprijinirea procesului de reformă în țară, împreună cu partenerii de dezvoltare principali. Sperăm că API vor contribui la aspirațiile legitime ale țării în creșterea prosperității pentru beneficiul întregii populații.

Taboul III.1. Recomandări-cheie pentru o strategie complexă privind investițiile străine directe în Republica Moldova

Subiect/Domeniu	Recomandări și acțiuni	Gradul de prioritate	Cadru temporal	Agencia(ile) coordonatoare
<b>1. Stabilirea ISD în calitate de prioritate a politicii de dezvoltare durabilă</b>				
<i>Consens politic</i>	1.1. Obținerea unui amplu consens politic privind corelarea dezvoltării naționale cu promovarea ISD	★★★	TS-M	Guvernul Republicii Moldova (GRM)/Biroul Prim-ministrului
<i>Implicații pentru statistică</i>	1.2. Îmbunătățirea raportării statistice în domeniul ISD/CTN printr-o cooperare mai bună între instituțiile implicate	★	TM	Banca Națională/Biroul Național de Statistică
<b>2. Dezvoltarea resurselor umane și a infrastructurii fizice prin intermediul și pentru ISD mai eficiente</b>				
<i>Educație</i>	2.1. Autorizarea și atragerea ISD în învățământul superior	★	TS-M	Ministerul Educației
	2.2. Încurajarea aranjamentelor de colaborare cu instituțiile de învățământ superior străine	★	TS-M	Ministerul Educației
<i>Investițiile diasporei</i>	2.3. Facilitarea investițiilor diasporei prin mecanisme financiare și campanii tematice	★	TS-M	Ministerul Finanțelor/Ministerul Afacerilor Externe
<i>PPP</i>	2.4. Pregătirea procesului preliminar de proiecte de infrastructură pentru PPP	★★	TS	GRM
	2.5. Pregătirea studiilor de fezabilitate pentru PPP și adoptare abordării pilot	★	TS-M	GRM
<i>Energetica</i>	2.6. Asigurarea independenței depline agenției de reglementare în domeniul energeticii	★★	TS	GRM
<i>Telecomunicații</i>	2.7. Liberalizarea interconexiunii telecomunicațiilor cu furnizorii străini de servicii Internet	★★	TS-M	Ministerul Tehnologiilor Informaționale și Comunicațiilor
<b>3. Obținerea excelenței în reglementarea și administrarea investițiilor pentru dezvoltare durabilă</b>				
<i>Tratate de investiții</i>	3.1. Continuarea procesului de reînnoire și revizuire a prevederilor TBI care se află în proces de semnare sau negociere; a lua în considerare aplicarea ghidurilor IPFSD al UNCTAD pentru negociatori	★★	TS-M	GRM
<i>Terenuri agricole/terenuri</i>	3.2. Revizuirea regimului de arendă a terenurilor pentru a asigura securitatea titlului de proprietate	★★★	TS	GRM
	3.3. Finalizarea procesului de înregistrare a dreptului de proprietate asupra terenurilor	★★	TS-M	Agencia Națională Cadastru
<i>Licențiere</i>	3.4. Simplificarea/organizarea cerințelor de acordare a licențelor (procesul Ghilotinei)	★★	TS-M	GRM
	3.5. A lua în considerare extinderea perioadei de valabilitate a licențelor	★	TS-M	GRM

**Tabelul III. 1. Recomandări-cheie pentru o strategie complexă privind investițiile străine directe în Republica Moldova (continuare)**

Subiect/Domeniu	Recomandări și acțiuni	Gradul de prioritate	Cadru temporal	Agenția(ile) coordonatoare
Autorizații de construcție	<b>3.6.</b> Adoptarea celei de-a doua legi a construcțiilor	★★	TS-M	Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale
	<b>3.7.</b> Facilitarea aplicării legilor în domeniul construcțiilor prin introducerea soluțiilor electronice	★★	TS-M	Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării Regionale
	<b>3.8.</b> Organizarea/simplificarea acordării autorizațiilor de conectare la rețelele electrice	★	TS-M	GRM
Inspecții	<b>3.9.</b> Sporirea transparenței și reducerea inspecțiilor arbitrare	★★	TS	GRM
	<b>3.10.</b> Adoptarea inspecțiilor în bază de risc	★★	TS	Inspectoratele
	<b>3.11.</b> Sensibilizarea investitorilor privind posibilitatea de a apela la CCCEC în contextul legii actelor permise	★★★	TS	CCCEC
Impozitare	<b>3.12.</b> Actualizarea și adoptarea proiectului Codului de procedură fiscală 2008	★★	TS-M	GRM/Serviciul Fiscal de Stat
	<b>3.13.</b> Stabilirea unui registru on-line pentru toate deciziile și clarificările Serviciului Fiscal de Stat	★★	TS-M	Serviciul Fiscal de Stat
	<b>3.14.</b> Autorizarea compensării valorii TVA cu alte obligații fiscale ale aceluiași firme/agenții; eliminarea restricției prin care pierderile repurtate să fie distribuite în părți egale	★	TS-M	Serviciul Fiscal de Stat
<i>Concurența și ajutor de stat</i>	<b>3.15.</b> Adoptarea unei noi legi privind ajutorul de stat; aplicarea eficientă a noii legi privind concurența	★★	TS	GRM
<i>Privatizare</i>	<b>3.16.</b> Adoptarea evaluării certificate a activelor în privatizare	★	TS-M	GRM/Agenția Proprietății Publice
	<b>3.17.</b> Extinderea publicării/mobilizării ofertelor de privatizare	★	TS-M	GRM/Ministerul Afacerilor Externe
<i>Forța de muncă</i>	<b>3.18.</b> Facilitarea aplicării prevederilor legale din contractele de muncă cu zi de muncă fracționată sau contractele pe termen scurt	★	TS-M	GRM/Ministerul Muncii, Protecției Sociale și Familiei
<i>Angajarea și șederea străinilor</i>	<b>3.19.</b> Plasarea online și organizarea actelor de aplicare pentru permisele și vizele de muncă	★★	TS-M	Biroul Migrație și Azil
	<b>3.20.</b> Extinderea procedurilor urgente pentru acei investitori străini care au o reputație bună	★★	TS-M	Biroul Migrație și Azil
<i>Proprietate intelectuală (PI)</i>	<b>3.21.</b> Adoptarea politicii naționale pentru PI	★	TS-M	GRM/AGEPI
	<b>3.22.</b> Sporirea legiferării deciziilor privind drepturile PI	★	TS-M	Organele judiciare



Tabelul III. 1. Recomandări-cheie pentru o strategie complexă privind investițiile străine directe în Republica Moldova (continuare)				
Subiect/Domeniu	Recomandări și acțiuni	Gradul de prioritate	Cadru temporal	Agencia(ile) coordonatoare
	<b>3.23.</b> Instruirea judecătorilor și altor parteneri în aspectele PI	★	TS-M	AGEPI
<i>Administrația vamală</i>	<b>3.24.</b> Organizarea/simplificarea operațiunilor serviciilor vamale în capitală	★★	MT	Serviciul Vamal
	<b>3.25.</b> Actualizarea/modernizarea infrastructurii TI al serviciilor vamale, și instruirea ofițerilor vamali și brokerilor vamali în utilizarea soluțiilor electronice	★★	TS-M	Serviciul Vamal
	<b>3.26.</b> Simplificarea organizării formalităților la frontieră	★★	TS-M	Serviciul Vamal
<i>Judiciare</i>	<b>3.27.</b> Instruirea judecătorilor în aspectele economice	★★	TS-M	Ministerul Justiției
<b>4. Sporirea eficacității acțiunilor de promovare a investițiilor pentru sporirea beneficiilor ISD</b>				
<i>Strategia de promovare a investițiilor</i>	<b>4.1.</b> Adoptarea strategiei privind ISD, în conformitate cu viziunea pe termen lung a guvernului ( <i>Moldova 2020</i> )	★★★	TS	Cabinetul Prim-ministrului / Ministerul Economiei
	<b>4.2.</b> Transpunerea strategiei într-un plan de acțiuni detaliat (business plan) pentru ghidarea activităților API	★★★	TS-M	Cabinetul Prim-ministrului / Ministerul Economiei / API
<i>Arhitectura de promovare a investițiilor</i>	<b>4.3.</b> Consolidarea și coordonarea bazei instituționale pentru promovarea investițiilor	★★★	TS	Cabinetul Prim-ministrului / Ministerul Economiei
<i>Consolidarea imaginii țării și a API</i>	<b>4.4.</b> Crearea unui site web unic pentru promovarea investițiilor în Republica Moldova	★★★	TS	API
	<b>4.5.</b> Desfășurarea campaniilor de creare a imaginii țării	★★★	TS	GRM
<b>5. Valorificarea potențialului țării de atragere a ISD — aspecte specifice</b>				
<i>Selectarea potențialilor investitori</i>	<b>5.1.</b> Lansarea campaniilor de promovare proactivă pentru sectoarele prioritare	★★	TS-M	Cabinetul Prim-ministrului / API
	<b>5.2.</b> Definierea cercetărilor specifice sectorului și cercetărilor investitorilor privind activitățile prioritare	★★	TS-M	GRM
	<b>5.3.</b> Elaborarea unei strategii pentru selectarea potențialilor investitori în activitățile prioritare	★★	TS-M	Cabinetul Prim-ministrului / API
	<b>5.4.</b> Definierea propunerilor direcționate pentru implicarea ISD și altor tipuri de CTN în activitățile prioritare	★★	TS-M	Cabinetul Prim-ministrului / API
	<b>5.5.</b> Elaborarea strategiei de obținere a certificatelor internaționale pentru produsele moldovenești din sectoarele prioritare; recunoașterea automată a certificatelor străine cu renume	★★	TS-M	GRM

**Tabelul III.1. Recomandări-cheie pentru o strategie complexă privind investițiile străine directe în Republica Moldova (continuare)**

Subiect/Domeniu	Recomandări și acțiuni	Gradul de prioritate	Cadru temporal	Agenția(ile) coordonatoare
<i>Dezvoltarea IMM și promovarea cooperării</i>	<b>5.6.</b> Stabilierea programelor de cooperare axate pe îmbunătățirea competențelor IMM	★★	TS-M	API
	<b>5.7.</b> Elaborarea mecanismelor de sprijinire a IMM în intenția acestora de a satisface standardele cumpărătorului	★★	TS-M	API
	<b>5.8.</b> A lua în considerare implicarea asistenței tehnice internaționale în dezvoltarea relațiilor de cooperare	★★	TS-M	GRM/API
<i>Zonele Economice Libere (ZEL) și zonele similare</i>	<b>5.9.</b> Transformarea graduală a ZEL în zone multifuncționale	★	TL	GRM
	<b>5.10.</b> Contractarea operatorilor zonali de talie mondială pentru asistența ZEL și parcurilor industriale.	★	TS-M	GRM

Note: ★ = grad de prioritate mediu, ★★ = grad de prioritate înalt, ★★★ = grad de prioritate foarte înalt; T S-M-L= Termen Scurt-Mediu-Lung.

## Bibliografie

AmCham Moldova (The American Chamber of Commerce in Moldova) (2009). *Roadmap for the Development of Moldova's Business and Economic Climate*. Chișinău.

Bozu V, Caragia D and Gotisan I (2010). *Final Analysis of Constraints to Economic Growth*. Unpublished manuscript. Available at <http://mca.gov.md>, Chișinău.

Business Class (2010). *Master Class: Крупнейшие инвесторы и компании Молдовы*. Специальное издание журнала Business Class. Chișinău.

Capusella AL and Fala A (2011). „The weak business and investment climate is a major constraint to growth”, *Moldovan Economic Trends*, Nr. 2 (Q2), Institute of Economy Finance and Statistics, Chișinău, pp.125–131.

CCECC (Centre for Combating Economic Crimes and Corruption) (2009). National Report: Progresses and Perspectives in Repressing Corruption, [http://en.cccec.md/Sites/cccec\\_en/Uploads/National%20Anticorruption%20Raport%202009.62938CC559DC4B47B8413BBB9B2F95C3.pdf](http://en.cccec.md/Sites/cccec_en/Uploads/National%20Anticorruption%20Raport%202009.62938CC559DC4B47B8413BBB9B2F95C3.pdf).

CEFTA (Central European Free Trade Agreement) (2010). *Moldova: Free Trade Agreements*, [www.ceftatradeportal.com/moldova/index.php?option=com\\_k2&view=item&layout=item&id=14&Itemid=18&lang=en](http://www.ceftatradeportal.com/moldova/index.php?option=com_k2&view=item&layout=item&id=14&Itemid=18&lang=en)

CISR (Center for Strategic Studies and Reforms) (2007). *Moldova's and Transnistria's Economies: from Conflict to Prospects of Peaceful Development. Foreign trade: the source of growth and contradictions*. Chișinău.

EEAS (European Union External Action) (2009). *EU-Moldova Relations: Internal political and economic situation*. Brussels ([http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/internal\\_political\\_economic\\_en.pdf](http://eeas.europa.eu/moldova/pdf/internal_political_economic_en.pdf)).

EBRD (2010). *Strategy for Moldova 2010–2013*. Document of the EBRD as approved by the Board of Directors at its meeting on 14 December 2010.

ECS (Energy Charter Secretariat) (2011). *In-depth Review of the Investment Climate and Market Structure in the Energy Sector*. Brussels.

EHEA (European Higher Education Area) (2006). Bologna Process. *Template for National Reports*. The Republic of Moldova, 18.12.2006, [http://www.aic.lv/bologna/2005\\_07/Nat\\_reps/MoldovaNationalReport.pdf](http://www.aic.lv/bologna/2005_07/Nat_reps/MoldovaNationalReport.pdf)

EIU (Economic Intelligence Unit) (2011). *Investment for the Future. Benchmarking IT Industry Competitiveness*. London.

Enescu & Cuc Law Firm (2005). Permits required prior to company formation, disponibil la: [www.romanianlawoffice.com/permit-license-company-romania.htm](http://www.romanianlawoffice.com/permit-license-company-romania.htm).

ETF (European Training Foundation) (2009). *Moldova Country Report. Working Document*, ENPI 08-14, Black Sea Labour Market Reviews.

EU Business (2009). *Moldova Investment Climate 2009*, <http://www.eubusiness.com/europe/moldova/invest/>

FAO (Food and Agriculture Organization) (2009). *Grapes Wine. Agribusiness Handbook*. Rome

FIAS (Foreign Investment Advisory Service) (2008). *Special Economic Zones Performance, Lessons Learned, and Implications for Zone Development*, World Bank, Washington, D.C., April 2008.

Government of the Republic of Moldova (2010). *Rethink Moldova. Priorities for Medium Term Development*, Report for the Consultative Group Meeting in Brussels, 24 March 2010.

- Government of the Republic of Moldova (2011). *Activity Program – European Integration: Freedom, Democracy, Welfare 2011–2014*. Chişinău.
- Government of the Republic of Moldova (2012a). *Moldova 2020: National Development Strategy of the Republic of Moldova for 2012–2020*. Draft, Chişinău.
- Government of the Republic of Moldova (2012b). „Prime Minister Vlad Filat today participated in the launch of a computerized tomography centre at the Orhei district hospital”, Press Communiqué, [www.gov.md/libview.php?l=en&id=4941&idc=436](http://www.gov.md/libview.php?l=en&id=4941&idc=436)
- Gribincea M (2006). *Russian troops in Transnistria – a threat to the security of the Republic of Moldova*. Institute of Political and Military Studies, Chişinău (<http://politicom.moldova.org/news/russian-troops-in-transnistria-a-threat-to-the-security-of-the-republic-of-moldova-20998-eng.html>).
- ICSID (International Centre for Settlement of International Disputes) (2012). *List of Contracting States and Other Signatories of the Convention (as of July 25, 2012)*, <http://icsid.worldbank.org/ICSID/FrontServlet?requestType=ICSIDDocRH&actionVal=ContractingStates&ReqFrom=Main>.
- IDA (International Development Association) and IFC (International Finance Corporation) (2011). *Country Partnership Strategy Progress Report for the Republic of Moldova for the Period FY09–FY13*, Washington, D.C., 12 May.
- IEFS (Institute of Economy, Finance and Statistics of the Republic of Moldova) (2010). *The RIA Assessment of Inspections in the Republic of Moldova*. Unpublished manuscript, Chişinău.
- IMF (International Monetary Fund) (2011). *Republic of Moldova: Poverty Reduction Strategy Paper – Progress Report*. Washington, D.C.
- Law Office of Alexei Ghertescu (2010). *AG Legal Bulletin*, Chişinău, October.
- McBurnie G and Ziguras C (2009). Trends and Future Scenarios in Programme and Institution Mobility across Borders, in: *Higher Education to 2030. Volume 2. Globalisation*. Paris: OECD.
- MIEPO (Moldovan Investment and Export Promotion Organization) (2010). *Investment & Export Promotion. Agriculture and Food Processing*. Retrieved from MIEPO web site.
- Mincu G (2011). DCFTA EU-Moldova: challenges and economic implications, *Moldovan Economic Trends*, Nr. 1 (Q1), Institute of Economy Finance and Statistics, Chişinău, pp.107–111.
- Moldova’s news (2012). *Moldovan government leases stations, roads*, 21 June 2012, [www.allmoldova.com/en/moldova-news/economics/1249053579.html](http://www.allmoldova.com/en/moldova-news/economics/1249053579.html).
- Moody R (2011). Agri-food trade with the EU — the current situation and future developments, *Moldovan Economic Trends*, No. 1 (Q1), Institute of Economy, Finance and Statistics, pp. 96–102.
- NBS (National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova) (2008). *Labour Force Migration in the Republic of Moldova*. Chişinău.
- O’Donovan, David (2011). *IFC Investment Climate Reform Moldova. Investment Generation and Agribusiness Investment Climate Reform Component*, Back-to-office report, The World Bank Group.
- OECD (2011). *Competitiveness and the Private Sector Development, Republic of Moldova. Fostering SME Development*. Paris.
- OSCE (Organisation for Security and Cooperation in Europe). (1994). *Transnistrian conflict: origins and issues*. Background information paper issued by the OSCE Conflict Prevention Centre, Vienna (<http://www.osce.org/moldova/42308>).

- Prohnițchi V, Popa A and Lupușor A (2010). *Impact of Foreign Direct Investments on the Moldovan Economy*. Study prepared under the project “Strengthening the National Statistical System”, UNDP Moldova. Expert Grup, Chișinău.
- PwC Moldova (2012). The new Law on Competition is in force. *Tax and Legal Alert*, 16 October, Chișinău.
- Sheehan P (2010). *Cultures of the World, Moldova*, Second edition. Benchmark Books, New York.
- UNCTAD (United Nations Conference on Trade and Development) (1998). *World Investment Report 1998: Trends and Determinants*. New York and Geneva.
- UNCTAD (2009a). *Promoting Investment and Trade: Practices and Issues*. New York and Geneva.
- UNCTAD (2009b). *Blue Book on Best Practices in Investment Promotion and Facilitation. Nigeria*. New York and Geneva.
- UNCTAD (2009c). UNCTAD Training Manual on Statistics for FDI and Operations of TNCs. New York and Geneva.
- UNCTAD (2009d). Best Practices in Investment for development. How to utilize FDI to improve infrastructure — electricity. Lessons from Chile and New Zealand. New York and Geneva.
- UNCTAD (2012). *World Investment Report 2012: Towards a New Generation of Investment Policies*. New York and Geneva.
- UNCTAD (2013). Optimizing Government Services: A Case for Joint Investment and Trade Promotion? *The IPA Observer*, No. 1 – 2013.
- UNECE (United Nations Economic Commission for Europe) (2008). *Non-observed Economy in National Accounts: Survey of Country Practices*. Geneva.
- UNIS (UNESCO Institute for Statistics) (2011). *Global Education Digest 2011. Comparing Education Statistics across the World*. Montreal: UNESCO.
- USAID (2010). *Moldova Economic Sector Analysis: Final Report*. Chemonics International Inc., 29 March.
- USAID (2012) *Final Report. Business Regulatory & Tax Administration Reform (BIZTAR) Project – Moldova*, January 2012.
- USAID and CNFA (2009). Agricultural Development Project. Moldovan Walnut Sector. Constraints Analysis – Toward the Formation of a Durable Competitive Sector, Agribusiness Development Project, USAID/CNFA.
- USAID and PDDBA (2009). *Moldovan Walnut Sector. Constraints Analysis – Toward the Formation of a Durable Competitive Sector*, Agribusiness Development Project, USAID/CNFA, May 2009.
- United States Embassy in Chișinău (2011). *2011 Investment Climate Statement. Moldova*. Bureau of Economic, Energy and Business Affairs of the United States Embassy in Chișinău.
- WEF (World Economic Forum) (2011). *The Global Competitiveness Report 2011–2012*. Geneva.
- World Bank (2009). *Doing Business 2009*. Washington, D.C.
- World Bank (2011a). *Migration and Remittances Factbook 2011*. Washington, DC.
- World Bank (2011b). *Doing Business 2012: Doing business in a more transparent world*. Washington, D.C.
- World Bank (2011c). *Moldova. After the Crisis: Promoting Competitiveness and Shared Growth*. Washington, DC.
- World Bank (2012). *Doing Business 2013: Smarter Regulations for Small and Medium-Size Enterprises*. Washington, D.C.
- Zimny Z (2011). *Foreign Direct Investment in Education*. Background paper prepared for UNCTAD. Geneva.

## Note de subsol

1. La începutul anului 2012, Guvernul era în proces de finalizare a documentului pentru aprobarea de către Parlament.
2. În acest raport, datele nu includ teritoriul Transnistriei, cu excepția cazurilor în care este indicat explicit altfel.
3. Industria s-a redresat parțial. În 2010, volumul producției industriale a depășit nivelul atins în 2000 cu 43%. Pe de altă parte, volumul produsului industrial și agricol au constituit 52% și respectiv 63% din nivelul anului 1991.
4. Dezvoltarea relațiilor economice cu UE a fost facilitată de relațiile speciale istorice și culturale pe care Republica Moldova le are cu România. Cele două țări au semnat un acord bilateral de comerț liber în 1994. Acordul respectiv a fost în vigoare până în 2007, când România a devenit membră UE, iar Republica Moldova a aderat la Acordul central european de comerț liber (a se vedea următoarea notă de subsol); una din condițiile de aderare la acest acord este ca țara să aibă orice formă de asociere economică cu Uniunea Europeană.
5. ALSAC reprezintă mai mult decât un acord tradițional de comerț liber, în sensul armonizării domeniilor de politici legate de comerț, cum ar fi măsurile sanitare și fitosanitare, standardele, concurența, proprietatea intelectuală, ajutorul de stat oferit întreprinderilor, achiziții publice, etc. Părțile pot conveni să includă sau să excludă anumite puncte din această listă.
6. Acest grup cuprinde economiile din Europa de sud-est care tind spre integrarea europeană (Albania, Bosnia și Herțegovina, Croația, fosta Republică iugoslavă a Macedoniei, Republica Moldova, Montenegro, Serbia și Kosovo (Națiunile Unite consideră Kosovo un teritoriu administrat internațional, sub denumirea de Misiunea de Administrare Interimară a Națiunilor Unite în Kosovo (MINUK), a se vedea Rezoluția 1244 a Consiliului de Securitate ONU din 1999). Croația urmează să adere la UE și să părăsească CEFTA în 2013.
7. Dacă nu se specifică altfel, pentru conversia valutară a fost utilizată rata de schimb medie anuală pentru 2011: 1\$ = 11,74 MDL (BNM).
8. Aceste contribuții au crescut de la 241 milioane lei în 2009 la 788 milioane lei în 2011.
9. Aceasta este una dintre cele mai mari stații electrice din Europa de est. Capacitatea totală a celor 12 unități ale sale este de 2520 MW.
10. Unul dintre indicatorii eficienței sistemului energetic este rata pierderilor de transmisie și distribuție în procesul de furnizare a energiei. În 2010, în Moldova această rată a fost de 15%, în timp ce norma este considerată între 5-10%.
11. Acestea includ internetul mobil de viteză înaltă, FTTx, VoIP, IPTV, transfer sigur de date prin rețele VPN și Wi-Fi.
12. Definiția IMM este: orice companie cu un număr de salariați de cel mult 249 de persoane, sumă anuală a veniturilor din vânzări și valoarea totală anuală a activelor ce nu depășește 50 milioane de lei
13. O excepție o constituie studiul detaliat elaborat de Prohnițchi și alții (2010), care analizează perioada 2004-2008. Această secțiune se bazează în mare parte pe concluziile documentului menționat.
14. Deoarece unele dintre aceste companii nu sunt filiale străine (caseta I.3), ele tind să umfle cifrele. Totuși se observă o tendință pozitivă.
15. Corporațiile transnaționale de asemenea au contribuit la creșterea exporturilor prin participarea fără aport de capital în domeniul textilelor, a încălțăminte și mobilei.
16. Datele în MDL sunt disponibile pe siteul web al BNS. Pentru conversia valutară a fost utilizată rata de schimb medie anuală pentru 2010: 1\$= 12,37MDL.
17. Embargoul a fost argumentat prin motive sanitare, deși unii observatori afirmă că dezacordurile politice au fost cauza.
18. Salariul mediu în acest sector este de aproape 400\$ pe lună. În companiile mari, acesta poate atinge o valoare dublă a acestei medii.
19. Ratele de creștere au fost calculate în baza datelor UNCTADstat și a datelor FMI. Este necesar de menționat totuși că în 2011 exportul de servicii informatice și informaționale din Republica Moldova a fost de aproximativ 50 milioane \$ sau de zece ori mai înalt decât în Georgia sau Azerbaidjan.
20. Acestea includ, de exemplu, Endava (Marea Britanie), Pentalog (Franța), Allied Testing, Tacit Knowledge și Alfa Soft (Statele Unite).
21. Lista filialelor străine din domeniul confecțiilor includ Steaua Reds, Laboratorio Tessile Mol, Finessa și Tricon, care produc pentru mărci de top, cum sunt Trussardi și Dolce & Gabbana. Cea mai mare companie producătoare de încălțăminte din Moldova – Zorile - care reprezintă 70% din capacitatea industriei, a fost privatizată în 2009 de către un Fond de Investiții American - NCH (USAID, 2010, p.

- B-12). Alte exemple de filiale străine în producerea încălțămintei includ Martin Sor S.R.L. (deținut de o companie italiană) și Rotan (un parteneriat cu un client UE neidentificat) (USAID, 2010, p. B-9).
22. Timpul necesar este 1-2 săptămâni, comparativ cu 1-2 luni – pentru comenzile din China (USAID, 2010, p. A-2).
  23. Recent țara a atras două companii renumite - Dräxlmaier (Germania) și Lear Corporation (Statele Unite). Cea de-a doua companie, încurajată de succesul fabricii sale din Bălți a început să construiască încă o fabrică în Chișinău și planifică să deschidă a treia fabrică în Bălți. O a treia companie - Leoni (Germania) – producătoare de cabluri și harnașament pentru automobile urmează să deschidă o unitate de producere în Republica Moldova.
  24. Articolul 4 al Legii privind prețul normativ și modul de vânzare-cumpărare a pământului nr. 1308 din 25.07.1997 conține aceeași restricție. Articolul 6 al aceleiași legi prevede că în cazul în care cetățenii străini sau apatrizii devin proprietari de terenuri cu destinație agricolă sau ale fondului silvic prin moștenire legală sau testamentară, ei au dreptul de a le înstrăina numai cetățenilor Republicii Moldova.
  25. Directiva privind serviciile de plată și Tratatul pentru funcționarea Uniunii Europene nu recunosc marja de 15 la sută de preferință națională.
  26. Republica Moldova nu are niciun angajament referitor la achizițiile publice în cadrul participării sale la GATS.
  27. Regulile de Arbitraj ale Comisiei Națiunilor Unite pentru Dreptul Comerțului Internațional (Regulile UNCITRAL); Regulile de Arbitraj ale Camerei Internaționale de Comerț din Paris, aprobate la 1 ianuarie 1988 (Regulile ICC); Convenția de la New York din 1958 pentru Recunoașterea și Executarea Hotărârilor Arbitrale Internaționale; Convenția Europeană privind Arbitrajul Comercial Internațional din 1961, încheiată la Geneva; și Acordul de la Paris din 1962 pentru Aplicarea Convenției Europene privind Arbitrajul Comercial Internațional sau ICSID.
  28. Ratificarea Convenției ICSID a durat atât de mult pentru că au fost cântărite atent toate avantajele și dezavantajele soluționării automate ale litigiilor.
  29. A se vedea luria Bogdanov, Agurdino-Invest SRL, Agurdino-Chimia SA vs. Moldova la Camera de Comerț din Stockholm, examinat în 2005 (baza de date a UNCTAD, ISDS).
  30. Printre dosarele decise în favoarea petiționarului se numără Dacia S.R.L. vs. Moldova (cererea nr. 3052/04) și Business și Investiții Pentru Toți vs. Moldova (cererea nr. 39391/04). Dosarul Baroul Partner-A vs. Moldova (cererea nr. 39815/07) a fost finalizat printr-o înțelegere între părți.
  31. DI Franck Charles Arif vs. Republica Moldova (Cazul ICSID nr. ARB/11/23)
  32. În România licențele se păstrează doar pentru cinci domenii de activitate (bănci, asigurări, piețe financiare, valori mobiliare și comerțul cu arme) (Enescu & Cuc Law Firm, 2005).
  33. Proiectul acestei legi a fost elaborat în cadrul Proiectului USAID "Reforma cadrului de reglementare a activității de întreprinzător și a administrării fiscale" (BIZTAR), implementat în perioada 2007-2011.
  34. Proiectul inițial al legii se referea la toate etapele construcției, începând cu autorizațiile de construire inițiale și terminând cu recepția finală a construcțiilor finalizate. Ministerul Construcțiilor și Dezvoltării regionale a decis să împartă proiectul în două. A doua lege a fost amânată pentru mai târziu din cauza problemelor cu implementarea primei legi, generate de „rezistența politică activă și pasivă” (USAID, 2012, pag. 10).
  35. Legea a introdus de asemenea conceptul de certificat de urbanism informativ, care se eliberează în scopuri informative, pentru a aduce la cunoștința celor interesați regimul juridic al unui imobil sau teren (Biroul avocatului Alexei Gherțescu, 2010, pag. 19).
  36. Chiar dacă este un progres semnificativ, perioada este oricum prea mare în comparație cu media de 166 de zile în țările OECD.
  37. Potrivit analizei impactului regulator inițiale a legii, se anticipa o reducere și mai semnificativă a costurilor aferente obținerii autorizației de construire, și anume de aproape cinci ori, de la 1.267 la 273 dolari SUA (USAID, 2010, pag. 11).
  38. Definiția „reprezentanței permanente” denotă o amplasare fixă unde activitatea unui nerezident este desfășurată integral sau parțial pe teritoriul țării, fie direct sau prin intermediul unui agent. Deoarece definiția nu conține o listă de excepții similară celei utilizate de Modelul OECD privind Venitul și Capitalul, chestiunea dacă există o reprezentanță permanentă este decisă în fiecare caz particular.
  39. Raportarea pierderilor a fost limitată de la cinci ani la trei ani începând cu 1 ianuarie 2012.

40. Excepții de la cota de 12 la sută reprezintă gospodăriile țărănești cărora li se aplică cota de 7 la sută, precum și întreprinderile mici cu vânzări cuprinse între 100.000 și 600.000 lei, care pot opta pentru un impozit unic de 3 la sută din mărimea totală a vânzărilor (a se vedea mai jos). Deși societățile în nume colectiv și societățile în comandită nu achită impozit pe venit, asociații acestora achită impozit pe venitul persoanelor fizice la cote de 7 și 18 la sută (din venitul impozabil ce depășește 25.200 lei).
41. Dividendele achitate investitorilor nerezidenți ai centralei electrice din raionul Ungheni sunt exceptate de la achitarea impozitului pe dividende până la 31 decembrie 2027. Altă excepție, care este valabilă până la 31 decembrie 2014, se referă la dobânzile la depozitele bancare pentru o perioadă mai mare de trei ani, dobânzile la obligațiunile corporative emise pentru o perioadă mai mare de trei ani, precum și dobânzile la valorile mobiliare de stat achitate în folosul întreprinderilor nerezidente.
42. Taxa de stat se aplică în cazul procedurii de insolvență, autentificarea contractelor de vânzare-cumpărare a bunurilor imobile și autovehicule, autentificarea contractelor de gaj și a altor contracte.
43. O scutire similară a existat până la 31 decembrie 2011 pentru domeniul TI. În martie 2012, aceasta a fost înlocuită cu alte facilități, cum ar fi reducerea contribuțiilor de asigurări sociale pentru angajatori și a impozitului pe venitul persoanelor fizice pentru angajați.
44. A se vedea Codul Fiscal, Capitolul 14 art. 83 (4) (disponibil în limba română).
45. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:023:0021:0026:en:PDF>.
46. TIR - Convenția vamală privind transportul internațional de mărfuri sub acoperirea carnetelor TIR, semnată sub auspiciile ONU.
47. "Pentru angajarea în muncă a cetățenilor străini și apatrizilor în Republica Moldova, angajatorul este obligat să înregistreze locurile de muncă vacante la Agenția teritorială de ocupare a forței de muncă (...) și să plaseze anunț privind locurile vacante într-un ziar de circulație națională, cu informația veridică a meseriilor (specialităților) solicitate și salariului oferit. (...) Dacă, în termen de 15 zile, agenția teritorială nu identifică specialiști care pot suplini locurile de muncă vacante înregistrate din rândurile cetățenilor Republicii Moldova, angajatorul poate să se adreseze la Agenția Națională."
48. Totuși, există investitori străini care dețin terenuri agricole, datorită unei ambiguități din legislația actuală, care nici nu permite explicit, nici nu interzice achiziția terenurilor agricole de către afiliați secundari (companii locale deținute de afiliați străini).
49. Acordul de Parteneriat și Cooperare (APC) cu UE, Convenția Națiunilor Unite împotriva corupției din 03.10.2003 și Convenția Penală a Consiliului European cu privire la corupție din 27.01.1999 și protocolul adițional al acesteia.
50. Legea privind modificarea și completarea unor acte legislative din iulie 2011 (disponibilă în limba română).
51. Textul Acordului de Parteneriat și Cooperare este disponibil pe <http://eur-lex.europa.eu>.
52. A se vedea Legea pentru denunțarea Convenției eurasiatice privind brevetele din 2011.
53. Unul dintre rezultatele unui astfel de model de creștere economică a fost creșterea lentă a capacităților de producție, mult mai lentă decât necesarul pentru economie. În consecință, în anul 2007 producția a constituit doar 52 la sută din nivelul anului 1990 (ETF, 2009, p. 11). În plus, o creștere rapidă a consumului s-a confruntat cu capacități de producție insuficiente, fapt ce a alimentat o creștere rapidă a deficitului comercial finanțat de remitențele migranților, transferurile donatorilor, și într-o măsură mică de ISD.
54. Totodată, unele țări își compară competitivitatea cu cea a altor țări și elaborează strategii pentru îmbunătățirea competitivității. Multe țări dispun de programe care vizează factorii esențiali pentru dezvoltare, precum CD, inovare, dezvoltării IMM, dezvoltarea tehnologiei și/sau resurselor umane.
55. Raportul indică procentul populației înscrise, în realitate, în învățământul terțiar, în grupa de vârstă calificat pentru învățământul superior .
56. De exemplu, Guvernul a adoptat un plan de învățământ, Strategia Națională, "Educație pentru Toți", publicat în Monitorul Oficial la 15 aprilie 2003. Având în vedere piața forței de muncă, în anul 2006, Republica Moldova a elaborat o Strategie Națională pentru Ocuparea Forței pentru 2007-2015.
57. Potrivit unui raport de țară din 2006 privind implementarea procesului de la Bologna, începând cu anul 2006 legislația națională nu prevedea studii mixte în învățământul superior, dar instituțiile de învățământ superior au fost autorizate pentru a dezvolta astfel de programe. La acel moment, existau două programe mixte: Programul de Master la Universitatea de Stat din Moldova cu o instituție de învățământ superior din Bordeaux (Franța) și Navarra (Spania) în legea vinurilor și strugurilor, și un alt Programul de Master în Business International la Academia de Studii Economice Republicii Moldova, cu Universitatea din Grenoble (Franța) SEIS, 2006, p. 17). Cadrul juridic pentru studiile/diplomele mixte a fost stipulat în acel moment de un proiect de lege de învățământ superior.



58. Companiile moldovenești nu se prea plâng pe constrângerile de infrastructură. Acesta fenomen se datorează, probabil, faptului că 50 la sută dintre companii operează din Chișinău și alte centre urbane, unde infrastructura este relativ mai bună decât media pe țară (Bozu et. al., 2010, p. 44).
59. Între 2002 și 2006, pierderile de energie în timpul transportării și distribuției s-au redus de la 33 la sută la mai puțin de 20 de procente (Bozu et al, 2010, p. 42.). Până în 2010, acestea au fost în continuare reduse până la 15 la sută (a se vedea nota de subsol 9)
60. În domeniul producerii energiei, 60 la sută din echipament a fost utilizat pentru mai mult de 30 de ani, iar 40 la sută pentru mai mult de 40 de ani (Guvernul Republicii Moldova p, 2010., B25)
61. Conform legii energiei electrice, liberalizarea completă a pieței de energie electrică va fi introdusă până în 2015 (CSE, 2011).
62. În prezent, energia regenerabilă reprezintă 5-6 la sută din consumul total de energie (CSE, 2011, p. 55).
63. Legea cu privire la energia regenerabilă, adoptată în 2007, oferind un cadru pentru promovarea surselor regenerabile de energie electrică, biocombustibili și eficiența energetică, stipulează măsuri de sprijin pentru energia din surse regenerabile, inclusiv tarifele preferențiale, stimulente financiare, un fond pentru sprijinirea eficienței energetice, obligațiile de cumpărare și accesul nediscriminatoriu rețeaua de transport și distribuție. Aceasta impune o obligație pe agenția de reglementare să aprobe tarifele de până la 15 ani pentru stimularea investițiilor. Acesta prevede, de asemenea, tarife fixe, deși acestea nu au fost încă aprobate de către Guvern (CSE, 2011, p. 55.).
64. Deși site-ul de știri „Știrile Moldovei” a raportat în iunie 2012, după Moldpres, că Guvernul a fost pe punctul de a publica o astfel de listă, inclusiv Aeroportul Internațional din Bălți și părți ale drumului M3 de la Chișinău spre Portul Internațional Liber Giurgiulești (Știrile Moldovei, 2012).
65. Obiectivul tarifelor fixe este de a stimula investițiile în proiecte de energie regenerabilă, prin asigurarea certitudinii prețului. Ele se bazează pe generarea costurilor fiecărei tehnologii. De exemplu, tehnologiile energiei solare și mareelor sunt de regulă mai scumpe decât tehnologia energiei eoliene și, prin urmare, necesită tarife mai mari pentru recuperarea costurilor. Sistemul de tarife fixe, de regulă, face parte din contractele pe termen lung. Contractele pot include o “scădere treptată a tarifului”, care prevede schema de scădere a tarifelor fixe de-a lungul timpului pentru a încuraja reducerea costurilor.
66. Metodologia de desfășurare a afacerilor s-a schimbat. Ca rezultat, clasamentul țărilor pentru 2012 a fost revizuit, Republicii Moldova a trecut de la locul 81 la 86. Comparațiile cu perioadele anterioare anului 2012 nu mai sunt posibile.
67. Documentul recunoaște, printre altele, numărul mare de proceduri și costurile ridicate asociate cu inițierea afacerilor, precum și costurile administrative și barierele de gestionare a acestora, precum inspecțiile de stat, plata impozitelor, prezentarea rapoartelor obligatorii și informațiilor, sau obținerea autorizațiilor de construcție. Prin urmare, costurile financiare și de timp la diferite etape ale ciclului de afaceri sunt relativ mai mari decât indicatorii medii din regiune (Guvernul Republicii Moldova, 2012a, pp. 27-28).
68. Legea nr. 264 cu privire la documentul electronic și semnătura electronică, a fost adoptată în 2004. Rămâne să fie implementată pe deplin, în special în domeniul semnăturii electronice.
69. Existența MIEPO se bazează pe un act normativ special - Hotărârea Guvernului nr. 105 din 02.02.1999.
70. Consiliul a fost creat în 2011 și constă din 11 membri, șase reprezentanți ai sectorului public și cinci ai sectorului privat
71. Conform celor menționate în altă parte, de prea multe ori API caută să impresioneze publicul cu numărul de întâlniri cu investitorii, evenimente promoționale, sau volumul de resurse alocate, care sunt, în realitate, contribuțiile și nu rezultatele activităților acestora. Impactul și rezultatele includ numărul de proiecte atrase, capitalul investit de investitori sau locurile de muncă create.(O'Donovan, 2011, p. 10).
72. Din 173 API examinate într-un studiu al UNCTAD din 2009, 42 la sută dintre ei au combinat funcțiile de promovarea a comerțului și investițiilor. Studiul oferă argumente pro și contra în ambele regimuri (UNCTAD, 2009a). Pentru o analiză completă a tuturor argumentelor pro și contra promovării comune a comerțului și a investițiilor, consultați UNCTAD, 2013.
73. <http://unctad.org/en/Pages/DIAE/Entrepreneurship/Entrepreneurship-Policy-Framework-and-Implementation-Guidance.aspx>

Raportul asupra analizei politicii investiționale a Republicii Moldova este cea mai recentă publicație în seria de rapoarte asupra politicilor investiționale elaborate de UNCTAD la cererea țărilor interesate în a-si îmbunătăți cadrul si climatul investițional. Țările incluse până acum în aceasta serie de rapoarte sunt:

**Egipt** (1999)  
**Uzbekistan** (1999)  
**Uganda** (2000)  
**Peru** (2000)  
**Mauritius** (2001)  
**Ecuador** (2001)  
**Etiopia** (2002)  
**Republica Unită a  
Tanzaniei** (2002)  
**Botswana** (2003)

**Ghana** (2003)  
**Lesotho** (2003)  
**Nepal** (2003)  
**Sri Lanka** (2004)  
**Algeria** (2004)  
**Benin** (2005)  
**Kenya** (2005)  
**Columbia** (2006)  
**Rwanda** (2006)  
**Zambia** (2007)

**Maroc** (2008)  
**Republica Dominicană** (2009)  
**Nigeria** (2009)  
**Mauritania** (2009)  
**Burkina Faso** (2009)  
**Belarus** (2009)  
**Burundi** (2010)  
**Sierra Leone** (2010)  
**El Salvador** (2010)  
**Guatemala** (2011)

**Fosta republică iugoslavă  
a Macedoniei** (2011)  
**Mozambic** (2012)  
**Djibouti** (2013)  
**Mongolia** (2013)  
**Bangladeș** (2013)

Vizitați site-ul nostru API la <http://unctad.org/ipr>